

”Hän avaa saduissaan palan sielunmaisemaansa”

SADUTUS–KASVATUSKUMPPANIN AVAIN LAPSEN OSALLISUUTEEN

Kirsi Hyrkkänen &
Mirja Kääriäinen
Opinnäytetyö, kevät 2014
Diakonia-ammattikorkeakoulu,
Pieksämäki
Sosionomi (AMK)

TIIVISTELMÄ

Hyrkkänen, Kirsi & Kääriäinen, Mirja. ”Hän avaa saduissaan palan sielunmaisemaansa” Sadutus–kasvatuskumppanin avain lapsen osallisuuteen. Diakonia-ammattikorkeakoulu, Pieksämäki, kevät 2014, 91 s., 10 liitettä. Diakonia-ammattikorkeakoulu, Sosiaalialan koulutusohjelma, Sosionomi (AMK)/Sosionomi (AMK)+ lastentarhanopettajan kelpoisuus.

Sadutus on lasta osallistava työmuoto, joka lisää lapsen kuulemistä. Sadutus on keino, jonka avulla kasvatuskumppani pääsee lähemmäs lasta pysähtymällä lapsen asioiden ääreen. Sadutuksessa kasvatuskumppani on aktiivinen kuuntelija ja lasta innostava pedagoginen tallentaja.

Toteutimme kehittämispainotteisen opinnäytetyömme päiväkotia Lähemäen lastentalolla Mikkelissä. Opinnäytetyömme oli kehittämiprojekti, joka pohjautui Lähemäen lastentalolla meneillään olevaan osallisuushankkeeseen. ”Sadutuskevät 2013” projektin tavoitteena oli juurruttaa lapsen osallisuutta lisäävä sadutusmenetelmä kasvatuskumppanin työvälineeksi. Projektin aikana jokainen kasvatuskumppani toteutti sadutuksen eri muotoja tammikuusta toukokuuhun asti ryhmänsä lasten kehitystason mukaisesti. Sadut koottiin lasten omiin satukansioihin. 17 kasvatuskumppania sadutti ryhmässään 85 kumppanilasta kevään aikana ja toukokuussa tehtiin saduista koottu kevätjuhla.

Projektiimme liittyvät kartoitukset toteutettiin kasvatuskumppaneille suunnatuilla sähköisellä alku- välirefleksio- ja loppukyselyillä joiden aihealueet koskivat osallisuutta, sadutusta ja kasvatuskumppanin sensitiivisyyttä. Kehittämiprojektimme myötä sadutus vakiintui Lähemäen lastentalon kasvatuskumppaneiden työmuodoksi. Lisäksi kasvatuskumppaneiden aito lapsen kuunteleminen sekä herkkyys lisätä lapsen vaikuttamismahdollisuuksia itseään koskevissa kysymyksissä lisääntyivät. Kasvatuskumppanit myös pohtivat enemmän lapsen osallisuuden tilanteita päiväkodin arjessa.

Avainsanat: sadutus, kasvatuskumppanuus, kasvatuskumppani, osallisuus, kehittämissuunnitelma, varhaiskasvatus

ABSTRACT

Hyrkkänen, Kirsi & Kääriäinen, Mirja. "She/he opens part of her/his soul landscape in her/his stories" Storycraft—educational partnership's key to children's participation. Diaconia University of Applied Sciences, Pieksämäki, Spring 2014, 91 p., 10 attachments. Degree programme in Social Services, option in kindergarten teacher. Degree: Bachelor of social services.

Storycrafting is a work mode which children themselves participate in. It increases the hearing of children. Storycrafting is a method which helps an educational partner get a better connection to the children by concentrating on his/her matters. In storycrafting the educational partner is an active listener and a motivated pedagogic recorder.

We put our development-oriented thesis into practice in Lähemäki kindergarten in Mikeli, Finland. Our thesis was a development project which was based on Lähemäki children house's already ongoing participation project. Our development project "Storycraft Spring 2013" had the objective to embed storycrafting as a work method to an educational partner, which increases children's participation. During the project "Storycraft Spring 2013" from January to May, an educational partner from each group put into practice different forms of storycrafting following their children's rate of growing. All the stories were collected in the children's own story folders. 17 educational partners had, in their groups, 85 children storycrafting during the spring and in May we made a spring feast based on the children's stories.

The surveys executed within our development project were carried out with an online form oriented at educational partners. It consisted of beginning, middle and ending surveys. The subjects of survey were divided into three categories concerning participation, storycrafting and sensitivity of the educational partner. As the result of our development project storycrafting was stabilized as a work method in Lähemäki children's house. Based on surveys and observing, the educational partner's listening to children and the sensitivity to increase children's chance of having a say were increased during the spring 2013. Today, the educational partners also focus more on situations related to children's participation in kindergarten's everyday life.

Key words: storycrafting, educational partnership, educational partner, participation, development project, early childhood education and care

SISÄLTÖ

1 TYÖELÄMÄN TARPEISTA KEHITTÄMISPROJEKTI.....	6
2 KASVATUSKUMPPANI VARHAISKASVATUKSEN AMMATTILAINEN	8
2.1 Päivähoidossa toteutetaan varhaiskasvatusta.....	8
2.2 Kasvatuskumppanuus tärkeässä osassa Lähemäen lastentalolla	9
3 LAPSEN OSALLISUUDEN NÄKÖKULMIA	13
3.1 Osallisuuden malleja.....	13
3.2 Leikin merkitys lapsen osallisuudessa.....	17
3.3 Päiväkodin oma osallisuushanke	19
4 SADUTUKSEN AVAIMET OSALLISUUTEEN	22
4.1 Kohti narratiivista tarinankerrontaa.....	22
4.2 Sadutuksen monet muodot.....	22
4.3 Avoin mieli avain aktiiviseen kuuntelemiseen	25
5 OPINNÄYTETYÖMME TAVOITTEET	27
6 KEHITTÄMISPROJEKTIN RAKENTUMINEN.....	28
6.1” Sadutuskevät 2013”projektin suunnittelu	28
6.2 Kartoitusten suunnittelu.....	30
7 SADUTUSKEVÄT 2013 PROJEKTIN TOTEUTUMINEN.....	32
7.1 Alkukartoitus kasvatuskumppaneille.....	32
7.2. Kevään 2013 Pysäkki-ilta.....	39
7.3 Mehiläisten sadutuksia	40
7.3.1 Sadutusten monimuotoisuus.....	42
7.4 Lapsen oma päivä:”Päivän mehiläinen”	45
7.5 Välireflektio sadutusten etenemisen tukena	47
7.6 Kevätjuhla rakentui lasten saduista	48
8 ARVIOINTIA LOPPUKARTOITUKEN POHJALTA.....	50
8.1 Osallisuuteen kasvaminen on jatkuvaa oppimista	50
8.2 Sadutusten myötä oivaltamisen riemua	51
8.3 Kasvatuskumppanin sensitiivisyys lisääntyy.....	54
9 KEHITTÄMISPROJEKTIN JOHTOPÄÄTÖKSET	57
9.1 Kasvatuskumppani taiteilee osallisuuden tikapuilla.....	57
9.2 Kipuilla uuden työmuodon, sadutuksen, omaksumisessa.....	61

9.3 Kasvatuskumppani sensitiivinen varhaiskasvatuksen ammattilainen	62
9.4 Päiväkodin sisäinen kehittäminen jatkuu	63
10 LOPPUPUOHDINTAA	66
10.1 Toimintamme eettisyys ja luotettavuus	66
10.2 Ammatillinen kasvumme.....	67
10.3 Mitä olisimme tehneet toisin?.....	69
10.4. Jatkotutkimusaiheita	70
LÄHTEET	71
LIITE 1. Kasvatuskumppanin vuorovaikutustilanteet	76
LIITE 2. Sadutusmateriaalia kasvatuskumppaneille	77
LIITE 3. Tiedote vanhemmille	80
LIITE 4. Alkukysely kasvatuskumppaneille	81
LIITE 5. Loppukysely kasvatuskumppanille.....	84
LIITE 6. Välireflektiokysymykset.....	87
LIITE 7. Kartoitus: Lasten osallisuuden tukeminen aikuisen toiminnassa	88
LIITE 8. Kartoitus: Kasvatuskumppanin vallankäytön portaat.....	89
LIITE 9. Osallisuuden oppimisprosessi.....	90
LIITE 10. Sadutuksen hyödyt.....	91

1 TYÖELÄMÄN TARPEISTA KEHITTÄMISPROJEKTI

Toteutimme kehittämispainotteisen opinnäytetyömme päiväkotia Lähemäen lastentalolle Mikkelin. Alkusysäyksen opinnäytetyöhömmä saimme päiväkodin johtajalta, joka oli itse saanut osallisuuteen liittyvää koulutusta, ja halusi kehittää lapsen osallisuuden lisäämistä päiväkotia Lähemäen lastentalon arjessa. Hänen innostamana päiväkodilla oli jo muutaman vuoden ajan tehty töitä lapsen osallisuuden lisäämiseksi päiväkodin oman osallisuushankkeen kautta. Päiväkodin johtaja halusi syventää henkilökunnan osaamista lapsen osallisuuteen liittyen ja pyysi tästä aiheesta opinnäytetyötä.

Millä tavoin siis lisääsimme lapsen osallisuutta Lähemäen lastentalolla? Aloimme pohtia asioita kasvatuskumppanuuden kautta, Mikkelin kaupungin varhaiskasvatussuunnitelmassa (2012) kerrotaan, että kasvatuskumppanuus otettiin koko kaupungin päivähoiton toimintavavaksi vuonna 2007 (Mikkelin kaupunki 2012, 32) Päiväkotia Lähemäen lastentalolla kasvatuskumppanuutta on toteutettu heti kasvatuskumppanuuden tultua Mikkelin kaupungin varhaiskasvatukseen. Vuodesta 2005 lähtien kasvatuskumppanuutta toteutettiin kahdessa ryhmässä ja syksystä 2006 lähtien kaikissa Lähemäen lastentalon ryhmissä. (Mikkelin kaupunki 2013, 31)

Mikkelin kasvatuskumppanuusmalli on perhettä osallistava menetelmä, jossa kasvatuskumppanilla on mahdollisuus tutustua perheeseen ja lapseen jo ennen lapsen päivähoiton aloitusta kotona vierailun kautta. Kasvatuskumppani huolehtii myös perheen kanssa käytävistä varhaiskasvatussuunnitelmakeskusteluista, joita esim. Lähemäen lastentalolla käydään noin kolme kertaa toimintakaudessa. Kasvatuskumppanin perheen ja lapsen syvemmän tuntemisen ansiosta kasvatuskumppani on tärkeä lapsen osallisuuden toteuttaja päiväkodin arjessa.

Kasvatuskumppanuus osallistaa siis perhettä, mutta meidän mielenkiintomme kohteeksi nousi se, kuinka kasvatuskumppani voisi lisätä lapsen osallisuutta päiväkodin toimintakulttuurissa. Lähemäen lastentalolla lapsen osallisuus on nähty yhtenä tärkeänä lapsen päivähoiton laadun mittarina, joten tämä on tärkeä varhaiskasvatuksen kehittämisosa-alue. Marjasen ym. (2013) mukaan lainsäädännössä lapsen oikeus tulla kuulluksi ja osallistua on kirjattu perustuslakiin. Käytännössä aikuiset kuitenkin osallistavat lapsia

omien tarkoituksiensa pohjalta ja näin käyttävät valtaansa kontrolloidakseen lapsia. Lapsen osallisuuden olisi luonnollisesti lähdettävä lapsen tarpeista käsin. (Marjanen, Marttila & Varsa 2013, 232.)

Mutta mikä olisi sopiva ja ajankohtainen keino kasvatuskumppanille osallistaa lasta? Olimme molemmat tutustuneet opintojemme aikana sadutukseen ja lukeneet, että sadutus on lasta osallistava työmuoto. Kaikessa yksinkertaisuudessaan sadutus menee niin, että lasta pyydetään kertomaan satu ja aikuinen kirjaa sen paperille. Luimme paljon Karlssonin kirjallisuutta aiheesta ja tulimme siihen tulokseen, että tämä työmuoto on sellainen, jonka avulla toivoimme saavamme kasvatuskumppanit herkistymään lasten kuuntelulle.

Toteutimme siis kehittämispainotteisen opinnäytetyömme päiväkotia Lähemäen lastentalolla kevään 2013 aikana sadutusprojektin muodossa. Työssämme avaamme teoriaosuudessa aluksi kasvatuskumppanuutta, lapsen osallisuutta ja sadutusta. Kerromme Lähemäen lastentalon osallisuushankkeesta ja lähdemme avaamaan sadutusprojektimme etenemistä. Projektimme aikana jokainen kasvatuskumppani sadutti kumppanilapsiaan erilaisilla sadutustavoilla ja keräsi lasten sadut satukansioon. Sadutusten opiskelemisen ohella haastoimme kasvatuskumppanit pohtimaan omaa vallankäyttöään alkukyselyn, välirefleksion ja loppukyselyn kautta. Toivotamme lukijan tervetulleeksi kasvatuskumppanin kasvun matkalle kohti lasta osallistavampaa toimintakulttuuria.

2 KASVATUSKUMPPANI VARHAISKASVATUKSEN AMMATTILAINEN

2.1 Päivähoidossa toteutetaan varhaiskasvatusta

Opinnäytetyömme toimintaympäristönä on Mikkelin päiväkoti Lähemäen lastentalo, jossa toinen opinnäytetyön tekijä on työskennellyt pitkään. Päivähoitolain (Laki lasten päivähoidosta 1973) 2§:n mukaan päivähoidon tavoitteena on tukea päivähoidossa olevien lasten koteja näiden kasvatustehtävässä ja yhdessä kotien kanssa edistää lapsen persoonallisuuden tasapainoista kehitystä. Päivähoidon tulee omalta osaltaan tarjota lapselle jatkuvat, turvalliset ja lämpimät ihmissuhteet, lapsen kehitystä monipuolisesti tukevaa toimintaa sekä lapsen lähtökohdat huomioon ottaen suotuisa kasvuympäristö. Lapsen iän ja yksilöllisten tarpeiden mukaisesti päivähoidon tulee yleinen kulttuuriperinne huomioon ottaen edistää lapsen fyysistä, sosiaalista ja tunne-elämän kehitystä sekä tukea lapsen esteettistä, älyllistä, eettistä ja uskonnollista kasvatusta. Edistäessään lapsen kehitystä päivähoidon tulee tukea lapsen kasvua yhteisvastuuseen ja rauhaan sekä elinympäristön vaalimiseen.

Valtakunnallisen varhaiskasvatussuunnitelman (2005) mukaan suomessa varhaiskasvatusta ohjataan sekä valtakunnallisilla että kunnan omilla asiakirjoilla. Valtakunnalliset ohjaukset ovat mm. lasten päivähoitoa ja esiopetusta koskevat lait ja asetukset, jotka määrittävät varhaiskasvatuksen ja siihen sisältyvän esiopetuksen toteuttamista. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ohjaavat valtakunnallisesti myös varhaiskasvatuksen sisältöä, laatua ja kuntien varhaiskasvatussuunnitelmien laatimista. Kuntatasolla varhaiskasvatuksen linjaukset ja strategiat voivat olla osana esim. kunnan lapsipoliittista ohjelmaa. Niistä ilmenevät kunnan varhaiskasvatuksen järjestämisen keskeiset periaatteet, kehittämisen painopisteet ja kunnan varhaiskasvatuksen palvelujärjestelmä. (Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus 2005, 8–9.)

Yksikön varhaiskasvatussuunnitelma on kunnan suunnitelmaa yksityiskohtaisempi, ja siinä kuvataan yksikön varhaiskasvatuksen hoidon, kasvatuksen ja opetuksen kokonaisuuden lähtökohdat sekä niiden toteutuminen arjen kasvatuskäytännöissä. Lapsen henkilökohtainen varhaiskasvatussuunnitelma, vasu, ja lapsen esiopetuksen suunnitelma laa-

ditaan yhdessä vanhempien kanssa, ja ne ohjaavat lapsikohtaisesti varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen toteuttamista. (Stakes 2005, 8–9.)

Valtakunnallisen varhaiskasvatussuunnitelman (2005) mukaan varhaiskasvatus on pienten lasten eri elämänpiireissä tapahtuvaa kasvatuksellista vuorovaikutusta, johon tarvitaan vanhempien ja kasvatuksen ammattilaisten kiinteää yhteistyötä, kasvatuskumppanuutta, jotta perheiden ja kasvattajien yhteinen kasvatustehtävä muodostaa lapsen kannalta mielekkään kokonaisuuden (Stakes 2005, 11, 13).

Varhaiskasvatuksen kokonaisuus koostuu hoidosta, kasvatuksesta ja opetuksesta. Varhaiskasvatus on pienten lasten eri elämänpiireissä tapahtuvaa kasvatuksellista vuorovaikutusta, jonka tavoitteena on edistää lasten tasapainoista kasvua, kehitystä ja oppimista. Lapsiperheiden palvelu- ja tukijärjestelmässä varhaiskasvatuspalvelut on keskeinen toimintakokonaisuus. Varhaiskasvatuspalvelut muodostuvat kunnan tai yksityisen järjestämästä päivähoidosta ja esiopetuksesta sekä muusta toiminnasta kuten avoimesta varhaiskasvatustoiminnasta. (Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinnin laitos i.a.)

2.2 Kasvatuskumppanuus tärkeässä osassa Lähemäen lastentalolla

Toteutimme kehittämispainotteisen opinnäytetyömme päiväkotia Lähemäen lastentalon kasvatuskumppaneiden kanssa, joita ovat niin lastentarhanopettajat kuin lastenhoitajatkin. Tässä kappaleessa avaamme enemmän kasvatuskumppanuutta ja kasvatuskumppanin tehtäviä.

Varhaiskasvatuksen keskeinen voimavara on ammattitaitoinen henkilöstö. Valtakunnallisessa varhaiskasvatussuunnitelmassa (2005) sanotaan, että laadukkaan varhaiskasvatuksen kannalta on olennaista, että koko kasvatusyhteisöillä ja jokaisella yksittäisellä kasvattajalla on vahva ammatillinen osaaminen ja tietoisuus. Lähtökohtana on kasvatus-tieteelliseen, erityisesti varhaiskasvatukselliseen, mutta myös laaja-alaiseen, monitieteiseen tietoon ja tutkimukseen sekä pedagogisten menetelmien hallintaan perustuva kokonaisvaltainen näkemys lasten kasvusta, kehityksestä ja oppimisesta. (Stakes 2005, 11.)

Varhaiskasvatuksen perustehtävä, lapsen optimaalisen kasvun ja kehityksen turvaaminen, on kasvatuskumppanuuden ydintavoite. (Tiilikka 2010, 76.) Kasvatuskumppanuuden tavoitteena on, että lapsi toimijana ja oman elämänsä kokijana tulee kokonaisvaltaisesti nähdäksi, ymmärretyksi ja kannatelluksi (Kaskela & Kekkonen 2011,17).

Kasvatuskumppanuudella varhaiskasvatuksessa tarkoitetaan vanhempien ja päivähoidon henkilöstön välistä kasvatusyhteistyötä, joka edellyttää keskinäistä luottamusta, tasavertaisuutta ja toistensa kunnioittamista. Se on tietoista sitoutumista toimimaan yhdessä lasten kasvun, kehityksen ja oppimisen prosessien tukemisessa. Kasvatuskumppanuus lähtee lapsen tarpeista, jolloin varhaiskasvatuksen toimintaa ohjaa lapsen edun ja oikeuksien toteuttaminen. Kasvatuskumppanuudessa yhdistyvät kahden lapselle tärkeän tahon, vanhempien ja varhaiskasvatuksen kasvattajien tiedot ja kokemukset. Kasvatuskumppanuuteen liittyvistä arvoista, näkemyksistä ja vastuista tulee keskustella sekä vanhempien kanssa että kasvattajayhteisön kesken. (Stakes 2005, 31.)

Lähemäen lastentalon varhaiskasvatussuunnitelmaan (2013) on kirjattu vuonna 2005 käyttöön otetusta kasvatuskumppanuuden toimintamallista, jonka idea perustuu kiintymyssuhdeteoriaan. Kasvatuskumppani ottaa yhteyttä perheeseen ja sopii ensimmäisestä tapaamisesta, johon vanhempien toivotaan tulevan ilman lasta. Lapsen ja kasvatuskumppanin ensimmäinen tapaaminen on, vanhempien niin toivoessa, lapsen kotona. Kasvatuskumppani tutustuu lapseen ja perheeseen, sekä paneutuu syvemmin lapsen asioihin. Hän tutustuttaa lapsen päivähoitopaikan muihin aikuisiin ja lapsiryhmään. (Mikkelin kaupunki 2013, 31.)

Varhaiskasvatuksen perusteissa (2005) sanotaan, että yleisesti kasvatuskumppanin työssä on tärkeää tiedostaa oma kasvattajuus ja sen taustalla olevat arvot ja eettiset periaatteet. Oman työn pohtiminen ja arviointi auttavat kasvattajaa toimimaan tietoisesti eettisesti ja ammatillisesti kestävien toimintaperiaatteiden mukaisesti. Kasvattajalta edellytetään sitoutuneisuutta, herkkyyttä ja kykyä reagoida lapsen tunteisiin ja tarpeisiin. (Stakes 2005, 16.)

Kasvatuskumppanin ja kumppanilapsen, kuten Lähemäen lastentalolla sanotaan, vuorovaikutustilanteita on paljon arjessa. Kaskela & Kekkonen (2011) luettelee tilanteita, joissa kasvatuskumppani ja lapsi kohtaavat konkreettisesti mm. leikin, ulkoilun, ruokai-

lun, unille menon ja unilta heräämisen, pukeutumisen, lukemisen, sylissä olon ja ulkoi-
lun tilanteissa. Kaikissa tilanteissa lapsi tarvitsee elettyjen ja koettujen ajatusten, koke-
musten, tunteiden ja tarinoiden välittämiseksi vuoropuhelua. Kasvatuskumppani auttaa
lasta tarinoiden ja kokemusten jakamisessa, muistelemisessa ja tallentamisessa. Lähtö-
kohtana lapsen tarinoiden jakamisessa on lapsen kuuleminen. (Kaskela & Kekkonen
2011, 24) Liitteessä 1 olemme kuvanneet kasvatuskumppanin vuorovaikutustilanteita
kumppanilapsen ja perheen välillä. (Liite 1)

Lapsen ja kasvattajan toimiva suhde on dialoginen, silloin lapsella on mahdollisuus
kasvaa ja kehittyä häntä kuuntelevassa ilmapiirissä. Kasvattajalla on riittävästi valmiuk-
sia huomioida lapsen vuorovaikutuksellinen kehitystaso ja hän kykenee arvioimaan lap-
sen erilaisia kehityksellisiä tarpeita, ominaisuuksia ja piirteitä. Kasvattaja ymmärtää
lapsen sosiaaliseen kanssakäymiseen liittyvien kokemusten subjektiivisuuden. Kasvatta-
ja myös ymmärtää ryhmän dynamiikan merkityksen sosiaalisten suhteiden ja aseman
muodostumisessa. Dialogisessa suhteessa tuen lapsen tarpeet ja vaikeudet tulevat huo-
mioiduksi ja kasvattajan ja lapsen ja kasvattajan keskinäisen yhteistyön kohteiksi. (Nei-
tola 2013, 132.)

Tiimityö mahdollistaa yhteisöllisyyden toteutumisen päivähoitossa. Yhdessä ja yksissä
tuumin toimiva kasvattajatiimi tuo vanhemmille varmuuden lapsen hyvinvoinnista päi-
vän aikana ja tarjoaa lapsille turvallisen kasvu- ja oppimisympäristön. Kasvattajat toi-
mivat tiimissä vuorovaikutuksen osapuolina ja mallina niin lapsille kuin perheillekin.
Hyvä moniammatillinen tiimityö luo yhteenkuuluvuutta ja antaa erilaisen ammatillisen
osaamisen hyödyntämistä koko kasvatusyhteisöön. (Opas 2013, 142)

Kasvattajat mahdollistavat aikuisten ja lasten yhteisössä hyvän ilmapiirin, jossa lapset
voivat kokea yhteenkuuluvuutta ja osallisuutta. Ammatillinen ja koulutuksen tuottama
tieto ja kokemus luovat perustan osaamiselle. Kasvattajayhteisö dokumentoi, arvioi ja
pyrkii jatkuvasti kehittämään toimintaansa. Kasvattajat ylläpitävät ja kehittävät amma-
tillista osaamistaan ja tiedostavat varhaiskasvatuksen muuttuvat tarpeet. (Stakes 2005,
16–17.)

Kasvatuskumppanuus on varhaiskasvatuksen työtapana edelleen kehittymässä. Seuraa-
vasta taulukosta nähdään, että Lähemäen lastentalolla työskenteli vuoden 2013 keväällä

seitsemäntoista kasvatuskumppania ja kumppanilapsia päiväkodissa oli yhteensä noin yhdeksänkymmentäviisi.

TAULUKKO 1 Päiväkoti Lähemäen lastentalon ryhmät (Mikkeli 2012, 4.)

Ryhmä	Leppäker- tut	Koppakuoriai- set; pienkuntoutus- ryhmä	Mehiläi- set	Iti- kat	Pörriäi- set; esiopetus	Hytty- set; iltapäi- vä- ryhmä ma-to
Ikäja- kauma	1-2v.	3-5v.	3-5v.	3-5v.	5-6v.	3-5v.
Ryhmän koko	12 lasta	13–15 lasta	21 lasta	12 lasta	24 lasta	12 lasta
Kasvatus- kumppa- nit	1 lto 2 lh	1 lto 2 lh	1 lto 2 lh	1 lto 2 lh	2 lto 1 lh	1 lto 1 lh

3 LAPSEN OSALLISUUDEN NÄKÖKULMIA

3.1 Osallisuuden malleja

Lapsen osallisuutta määritellään Suomen Perustuslaissa, 6. pykälän 3. momentissa niin, että lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä, ja heidän tulee saada vaikuttaa kehitystään vastaavasti itseään koskeviin asioihin. (Suomen Perustuslaki 1998). YK:n lasten oikeuksien sopimuksen mukaan osallisuus on kaikkea viranomaistoimintaa velvoittava perusoikeus. (Suomen Unicef 2010.)

Tutkimuksissa on huomattu, kuinka lapsen osallisuuden määrittelemisessä päiväkodin henkilöstöllä on ollut erilaisia näkemyksiä. Ahokas (2012) on tutkinut opinnäytetyössään päiväkodin henkilökunnan näkemyksiä lasten osallisuudesta. Tutkimustulokset nostivat esiin osallisuussanan määrittelemisen vaikeuden. Päiväkodin työntekijät mielsivät eri tavalla osallisuussanan. Osallisuutta oli määritelty mm. niin, kuinka paljon lasten toiveita pystytään kuulemaan ja toteuttamaan tai että, ensin on osallistuminen ja sen jälkeen tulee korkeampi taso, osallisuus. ”*Osallistuminen on, että kaikki osallistuu yhdessä. Onko osallisuus lopputulos, tuote? Olen ollut osallinen tähän. Osallisuus on niin kuin yläotsikko, joku tavoite, abstraktikäsité. Osallisuus on yksilön tunnetila.*” Tutkimustuloksista nousi vahvasti esille myös osallisuuteen opetteleminen. Työntekijä voi kehittää omaa työtään ja ammatillisuuttaan vain jatkuvan oman itsereflektion, työyhteisön sisällä tapahtuvan dialogin ja uuden tutkimustiedon omaksumisen kautta. (Ahokas 2012, 43, 63–65.)

Myös Maarit Hagelberg (2010) selvitti opinnäytetyössään miten päiväkodin henkilökunta määritteli lapsen osallisuuden käsitteen, ja tuloksista selvisi, että työntekijöillä oli varsin yhtenäinen määritelmä lapsen osallisuudesta. Suurin osa vastaajista määritteli lapsen osallisuuden aikuisen ja lapsen välisen vuorovaikutuksen kautta. Toinen määrittelytapa oli lähestyä lapsen osallisuutta lapsihavainnoinnin ja lapsilähtöisyyden näkökulmasta. Aikuisen aito läsnäolo ja lapsen kuunteleminen nousi kaikkein tärkeimmäksi lapsen osallisuuden edistäjäksi. Työntekijät ovat valmiita muutokseen, mutta koulutusta ja keskustelua lapsen osallisuudesta päiväkodeissa on liian vähän, jos ollenkaan. (Hagelberg 2010, 23–26.) Osallisuuden määritteleminen eri päiväkodeissa riippuu päiväko-

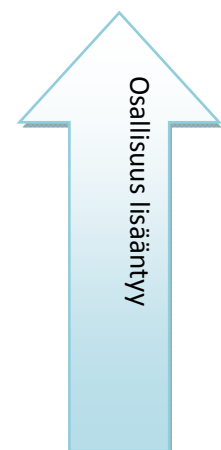
din henkilöstön osallisuuden ymmärryksestä ja siitä miten henkilökuntaa on perehdytetty asiaan.

Leena Turjan (2011) mukaan keskeisimpiä asioita osallisuuden määrittelyssä ovat kuuluksi tuleminen, omassa yhteisössään vaikuttaminen ja tunne sekä tietoisuus omasta osallisuudesta. Lisäksi vastuunottaminen, tasa-arvoisuus, demokraattisuus, erilaisuuden hyväksyminen, avun saaminen osallisuuden mahdollistamiseksi ja vapaaehtoisuuteen perustuva osallisuus ovat tärkeitä näkökulmia osallisuuden mahdollistamisessa. Osallisuus on lisäksi pääosin yhteisöllistä toimintaa; lapset ovat vaikuttamassa myös suunnittelussa, päätöksenteossa, toimeenpanossa ja arvioinnissa. Aikuisen täytyisi lisäksi osata tulkita lasten elein ja ilmein tai ääntelyin tekemiä aloitteita, jolla tavalla jokainen lapsi osaa tehdä aloitteita. Tällä tavoin kaikille lapsille tulisi tarjota tasavertaiset mahdollisuudet osallisuuteen. (Turja 2011, 7–9.)

Roger Hartin (1992) kehittämä tikapuuteoria tarkastelee osallisuutta lapselle annetun informaation mukaan. Alhaisimmilla askelmilla lapsella on vain vähän tai ei ollenkaan vaikutusmahdollisuuksia ja mitä korkeammalle tikapuita kiipeää, sitä enemmän on mahdollisuuksia vaikuttaa itseään koskeviin asioihin. Tikapuut rakentuvat kahdeksasta tasosta, eli askelmasta. Ensimmäisillä kolmella askelmalla lapsi ei ole osallinen, ja siitä eteenpäin lapsen osallisuus kasvaa koko ajan kahdeksannelle askelmalle tultaessa. (Hart 1992, 8–11.) Seuraavassa kuviossa selvitetään lapsen osallisuuden mahdollistamista kasvatuskumppanin näkökulmasta.

KUVIO 1 Roger Hartin(1992, 8) tikapuuteoriaa mukaellen

8. Lasten ja kasvatuskumppanin toimiminen tasavertaisina
7. Lasten omat projektit kasvatuskumppanin tukemana
6. Lapset päätöksenteossa kasvatuskumppanin projektissa
5. Lapset konsultoivat kasvatuskumppanin projekteja
4. Lapset tulevat kuulluksi kasvatuskumppanin ehdoilla
3. Lapsia kuullaan muodollisesti
2. Lasten osallistumisella luodaan tunnelmaa
1. Lasten ajattelua ja sanomisia manipuloidaan

Lasten osallisuuden taso määräytyy Hartin mallissa sen mukaan, kuinka paljon lapsille annetaan tietoa toiminnasta, kenen aloitteesta ja kenen suunnitelmien mukaan toiminta etenee, ja ketkä ovat päättämässä asioista. Mitä vähemmän lapsilla on tietoa toiminnan taustoista tai todellisista tavoitteista ja mitä vähemmän he voivat määritellä toimintaa ja omaa osuuttaan siinä, sitä vähemmän he valtaistuvat ja sitä matalammalla tasolla osallisuus toteutuu. (Turja 2011, 4.)

Lastensuojelun käsikirjassa käytetään myös osallisuuden tikapuita. Alhaisimmilla portailla yksilöllä on vain vähän tai ei lainkaan mahdollisuuksia vaikuttaa ja mitä korkeammalle hän kiipeää, sitä enemmän vaikuttamisen mahdollisuuksia hänellä on. Oletuksena on, että myös yksilön osallisuus lisääntyy samassa suhteessa. (Sosiaaliportti 2014)

Shierin (2001) tasomalli pohjautuu Roger Hartin (1992) teoriaan ja kyseinen malli tarkastelee puolestaan osallisuutta aikuisten ja lapsen välisen vuorovaikutuksen, sekä lapsen toimintamahdollisuuksien kautta. Shierin mallia oli käytetty myös VKK Metron kehittämis- ja tutkimushankkeessa päiväkotien arjessa osallisuuden lisäämiseksi pääkaupunkiseudulla vuosina 2009–2011. Tämän viisiportaisen mallin mukaan aikuisen vallankäyttö muuttuu ja vähenee ylöspäin mentäessä ja lapsen osallisuus kasvaa. (Leinonen, Venninen & Ojala 2011, 85–87; Shier 2001, 108–109.) Lapsen osallisuutta määrittäväksi teemaksi nousee siis myös kasvattajan vallankäyttö, tietoinen ja tiedostamaton. Vallankäyttäjänä kasvattaja joko mahdollistaa tai estää lapsen osallisuuden ja samalla myös vaikuttamisen kokemuksen päiväkodissa. (Vilpas & Tast 2011, 150–153.)

KUVIO 2 Shierin mallin (2001, 110–111) mukaan kasvatuskumppani lapsen toiminnan mahdollistajana

5.lapset opettelevat jakamaan vastuuta ja kantamaan valtaa
4.kasvatuskumppani ottaa lapset mukaan vaikuttamaan ja päättämään ryhmän asioista
3.kasvatuskumppani ottaa lapsen näkemykset huomioon ryhmän toiminnassa
2.kasvatuskumppani tukee lasta ilmaisemaan näkemyksensä
1.kasvatuskumppani kuuntelee ja havainnoi lasta

Jonna Leinonen (2010) osallistui kyseiseen VKK–Metron hankkeeseen toukokuussa 2010. Hän tarkasteli varhaiskasvatuksen Pro Gradu-työssään lasten osallisuutta pääkaupunkiseudun kunnallisessa päivähoidossa ja varhaiskasvattajina toimivien aikuisten

ammattillisuutta sekä toimintaa ja näkemyksiä lasten osallisuuden mahdollistajina. Tarkastelun näkökulmaksi hän valitsi Shierin (2001) osallisuuden tasomallin, jossa tarkastellaan lasten osallisuutta vaiheittain rakentuvana kokonaisuutena aikuisen toiminnan kautta. Tuloksissa varhaiskasvattajien ammatillisuuden merkitys lapsen osallisuuden tukemisessa korostui aikuisen ja lapsen arkipäiväisissä kohtaamisissa, lapsen kuulemisessa, leikin ja vuorovaikutuksen tukemisessa ja vallan jakamisessa lasten kanssa. (Leinonen 2010, 47.)

VKKMetron hankkeen tutkimuspäiväkodeissa oli pysähdetty tarkastelemaan osallisuutta estäviä tekijöitä, jotka ryhmiteltiin viiteen faktoriin seuraavasti:

1. Ammatillisiin taitoihin liittyvät esteet olivat henkilökunnan osallistavien toimintatapojen puute, havainnointitaitojen puute, keskittymisen puute, organisointitaitojen puute, tietämättömyys lapsen kehityksestä sekä aikuiskontaktien tarve.
2. Työhyvinvointiin liittyvät esteet olivat melu, kiire, aikuisten väsymys, huonot tilaratkaisut, priorisoinnin puute ja muut työt.
3. Erityistarpeisiin liittyviä esteitä oli lasten kieli- ja puhetaidon puute, erityistuen tarpeet sekä vanhempien tarpeet.
4. Rutinoituneisiin käytäntöihin liittyvät esteet liittyivät aikataulut ja rutiinit.
5. Suhdelukuihin liittyvät esteet olivat lasten määrä, aikuisten määrä tai vaihtuva henkilöstö. (Leinonen ym. 2011, 90–91.)

Osallisuuden mahdollistaviin tekijöihin koettiin yleisesti, että perustehtävään keskittyvä ja läsnä oleva aikuinen on merkittävässä roolissa. Lapsen kuuleminen ja havainnointi, yhteiset työntavoitteet, voimaannuttava työyhteisö, lasten yksilöllisyyden tukeminen ja kiireettömyyteen pyrkiminen lisäävät lapsen arjen osallisuuden kehittymistä. (Leinonen ym. 2011, 90–92.)

Leinonen ym.(2011) määrittelevät osallisuuden kasvatuskumppanuuden kautta. Heidän mielestään kasvatuskumppanuuden tavoitteena on se, että lapsi oman elämänsä kokijana tulee nähdyksi, kuulluksi ja kannatelluksi. Lapsen ikä nousee vahvaksi määrittäväksi tekijäksi, prosessin aikajänne eli se halutaanko osallisuutta lisätä vain hetkellisesti vai halutaanko vaikuttaa pitemmällä aikajänteellä lapsen osallisuuden mahdollistamiseen. Myös sillä on merkitystä pyritäänkö lapsen osallisuutta tukemalla tarjoamaan lapselle

mahdollisuus vaikuttaa itseensä, ryhmään vai toimintaympäristöön. (Leinonen, Venninen & Ojala 2011, 84.)

3.2 Leikin merkitys lapsen osallisuudessa

Kuten edellisessä kappaleessa on käynyt ilmi, osallisuutta määritellään lapsen kuulluksi tulemisella, ympäristöön vaikuttamisella, päätöksenteolla itseään koskevissa asioissa sekä oppimisella. Leinonen (2011) määrittää lapsen osallisuutta myös leikin kautta. Pienten lasten osallisuuteen liittyy omien oikeuksien ja mahdollisuuksien tiedostaminen ja harjoittelu. esim. oman vuoron odottaminen, lelujen jakaminen ja kaverin kuunteleminen ovat taitoja, joita lapsi opettelee aikuisen tukemana. Osallisuus tarvitsee toteutukseen arvojen, asenteiden, ja sääntöjen uudelleentarkastelua ja reflektointia. Tarvitaan tietoista aikuisten kontrollin laskemista, jotta lasten näkemyksille ja aloitteille jää tilaa. (Leinonen ym. 2011, 92–93.)

Lapsen osallisuus on oikeutta iloita itsestään ja kokea, että muutkin nauttivat hänen läheisyydestään. Lapset ovat osa perhettä sekä kaveripiiriä ja tutkivat ja tulkitsevat ympäröivää maailmaa. Kokemus omien tarpeiden huomioimisesta rakentaa luottamusta aikuiseen. Osallisuutta on myös oppiminen ja kasvaminen aikuisen turvassa. Lapsi harjoittelee omatoimisuutta, sekä toimintansa suunnittelua ja toteuttamista. Lapsi kasvaa ottamaan ja kantamaan vastuuta pienin askelin. (Leinonen ym. 2011, 93–95.)

Lähemäen lastentalon varhaiskasvatussuunnitelmaan (2013) on kirjattu, että leikki on lapselle ominainen tapa toimia sekä tärkeä osa lapsen kehitystä. Leikin avulla lapsi rakentaa maailmankuvaansa sekä jäsentää suhdettaan ympäristöönsä ja muihin ihmisiin. Leikin kautta opitaan monia asioita. (Mikkelin kaupunki 2013, 13.)

Leikki on lapsen itseilmaisun väline ja lapsen tapa suhtautua ympäröivään maailmaan ja omaksua tietoa. Lapsi rakentaa omaa sisäistä maailmaansa leikissä. Leikissä heijastuvat lapsen kokemukset ja havainnot ja niissä lapsi jäljittelee havainnoimaansa. Leikissä lapsi oppii ottamaan toiset huomioon ja luo ystävyysuhteita ja kontakteja muihin. Jo vauvaiässä voidaan johdattaa lasta leikin saloihin kehollisuuden, rytmin ja melodian kautta. Sormileikit, köröttelyleikit ja kosketteluleikit saattavat lasta kohti esittävää leik-

kiä lapsen minän eriytymisen kautta. Esineleikkien kautta lapsen leikki kehittyy rooli-leikkeihin ja lähempänä kouluikää lapsi kiinnostuu jo sääntöleikeistä. (Helenius & Lummelahti 2013, 61–65, 67–76, 87–117.)

Lähemäen lastentalon varhaiskasvatussuunnitelmassa (2013) kerrotaan myös aikuisen merkityksestä lapsen leikin tukijana. Mitä pienemmästä lapsesta on kyse, sitä tärkeämpi aikuisen rooli on lapsen leikin tukijana. Vastuu leikin onnistumisesta on aikuisella. Hän havainnoi lasten toimintaa ja on tilanteen mukaan leikissä mukana, joko leikkiä ohjaten, mallintaen tai muuten leikkiä rikastuttaen. Aikuinen on leikki-tilanteessa lasten käytettävissä. (Mikkelin kaupunki 2013, 14.)

Lapset eivät opi leikkimään yksin, vaan tarvitsevat siihen aikuisen apua ja tukea. Marjatta Kalliala (2012) kertoo kirjassaan että aikuinen voi rikastuttaa lapsen leikkiä ja auttaa lasta kehittämään yhä monimuotoisempia leikkejä itsekin. Aikuisten tehtävä on myös luoda leikille aikaa ja luoda toimintaympäristö leikkiä tukeväksi. Monia vuosia on puhuttu nk. lapsilähtöisestä pedagogiikasta, mutta käytännössä varhaiskasvattajien on vaikea antaa tilaa lasten vaikuttamiselle arjen toiminnan suunnittelussa, toteutuksessa ja arvioinnissa tai toimintasääntöjen laatimisessa. Lapsille on sen sijaan osoitettu oma aikuisista erillinen maailmansa, jota kutsutaan lasten vapaaksi leikiksi. Siellä he voivat ainakin nimellisesti toimia itsenäisesti ja päättää asioistaan. Toisaalta aikuiset voivat suorastaan hylätä heidät toimimaan keskenään, vaikka moni lapsi haluaisi, että aikuiset jakaisivat heidän kanssaan tätä vapaan leikin maailmaa. Jos aikuiset leikkivät aikansa lasten mukana laajentaen ja rikastuttaen lasten leikkiä, alkavat lapset kehittää yhä monimuotoisempia leikkejä itsekin. (Kalliala 2012, 204–209.)

Lapsen leikkiympäristö on merkittävä leikkiin vaikuttava tekijä. Se mahdollistaa tai rajoittaa leikkimistä. Päiväkotien ympäristön tulisi sallia monenlaiset liikuntaleikit ja niissä pitäisi olla lasten luovuutta ja mielikuvitusta edistäviä mahdollisuuksia mm. rakenteluleikkeihin. (Helenius & Lummelahti 2013, 10) Leikin kautta opitaan monia asioita. Mielikuvitus kasvaa leikeissä, yhteisissä seikkailuissa, kokemuksissa ja elämyksissä. Leikin tärkeys ja arvostus näkyvät Lähemäen lastentalon jokapäiväisessä toiminnassa; joka päivä leikitään sisällä ja ulkona. (Mikkelin kaupunki 2012, 13.)

3.3 Päiväkodin oma osallisuushanke

Lähemäen lastentalo on Mikkelin vanhin päiväkoti, jonka vahvat varhaiskasvatuksen juuret löytyvät vuosisadan alkupuolelta. Nykyään Lähemäen lastentalossa toimii kuusi lapsiryhmää. Esiopetus, iltapäiväryhmä sekä avoin päiväkoti (Jussin tupa) toimivat tien toisella puolella Lähemäki-talossa. Lapsia on hoidossa satakunta ja vakituista henkilökuntaa 23. (Mikkelin kaupunki 2013, 6.)

Kasvatuskumppanilla on päiväkoti Lähemäen lastentalolla suuri merkitys lapsen osallisuuden mahdollistajana. Kasvatuskumppanuus onkin kirjattu varhaiskasvatuksen osallisuudeksi Lähemäen lastentalon varhaiskasvatussuunnitelmaan (Mikkeli 2012). Kasvatuskumppani toimii yhteyshenkilönä perheen ja hoitopaikan sekä muiden tahojen välillä. Tärkeitä toiminta-ajatuksia ovat mm. lapsen osallisuus, jolloin toiminta perustuu lasten kuulemiseen, osallisuuteen ja heidän ideoidensa todeksi tekemiseen. Henkilökunta pyrkii huomioimaan lasten yksilölliset taipumukset, taidot ja kiinnostuksen kohteet. Myös elämänmyönteisyyden ja vahvan itsetunnon luominen lapsille on tärkeää. (Mikkelin kaupunki 2012, 7,31.)

Lähemäen lastentalolla (2013) kaiken toiminnan perustana on lapsilähtöisyys. Vilenin ym. (2011) mukaan lapsilähtöisyys nimeä käytetään varhaiskasvatuksessa lapsen omaa aktiivista roolia painottavasta kasvatuksesta. Lapsilähtöisyydellä tarkoitetaan lapsen oman kulttuuriin, kokemuksiin ja toimintaan perustuvaa oppimis- ja opettamisprosessia. Kasvatusta tarkastellaan ensisijaisesti lapsen kasvu- ja oppimisprosessina ja lapsi on tämän prosessin aktiivinen subjekti, toimija ja tekijä. Lapsen oma aktiivinen toiminta, elämyksellisyys ja leikki painottuu lapsilähtöisessä oppimisessä. (Vilén, Vihunen, Vartiainen, Siven, Neuvonen & Kurvinen 2011, 221–222., Mikkelin kaupunki 2013,7.)

Kasvatuskumppanit osallistavat tai ovat osallistamatta kumppanilapsiaan päivittäin erilaisissa vuorovaikutustilanteissa. Heleniuksen ym. (2001) mukaan päiväkoti ja perhe muodostavat suuren kasvatusyhteisön, jossa vuorovaikutustilanteet vaihtelevat lasten keskinäisestä, työntekijöiden keskinäisistä ja vanhempien ja työntekijöiden välisistä dialogeista vanhempien ja lasten välisiin vuorovaikutustilanteisiin. Ammatilliset ihmis-suhteet ovat tavoitteisiin sidottuja ja vuorovaikutus on väline niiden saavuttamiseksi. Vastuu vuorovaikutuksen hoitamisesta on oltava ammatti-ihmisellä. Vuorovaikutustai-

tojen ja kokonaan uuden vuorovaikutus-kulttuurin kehittäminen on tämän päivän ihmishuuhdetyöntekijöiden tärkeä tehtävä. (Helenius, Karila, Munter, Mäntynen & Sirenius 2001, 254–261.)

Toteutuakseen osallisuus tarvitsee Leinosen (2013) mukaan ryhmän rakenteen huomiointia ja lasten kasvun tukemista yhteisölliseen toimintaan. Osallisuuden käytännöt vaihtelevat ryhmästä riippuen toimintavuoden ajankohdasta ja ryhmän sisäistämästä toimintakulttuurista. Osallisuus voidaan nähdä kokonaisvaltaisena oppimispolkuna yhteisölliseen päiväkotiarkeen, jossa jokaisella lapsella ja aikuisella on oma paikkansa olla ja toimia ja jossa persoonallisia tapoja kokea ja osallistua kunnioitetaan. Osallisuuden toteutuminen ei ole yksin tahdosta kiinni, vaan uudet käytänteet vaativat harjoittelua, arviointia ja jatkuvia muutoksia. Aikuisten asenteen on oltava myönteinen oppimisprosessiin lähdettäessä. (Leinonen ym. 2011, 94–95.)

Osallisuuden toteutumista voidaan arvioida dokumentoinnin, lapsen omaan varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjaamisen avulla. Kaskela ja Kronqvist (2007, 14) toteavat kirjassaan, että lapsen oma varhaiskasvatussuunnitelma, vasu, ei ole pelkästään lapseen kohdistuvien tavoitteiden asiakirja, vaan sen tavoitteena on ennen kaikkea ohjata ja kehittää kasvattajien pedagogista työtä ja ammatillisuutta. Se perustuu osallistuvaan arviointiin, jossa lapsi, vanhemmat ja kasvattajayhteisö ovat yhteistyössä lapsen kehityksen ja kasvun tukemisessa. (Kaskela & Kronqvist 2007, 14.)

Lapsen osallisuuden kehittäminen lähti Lähemäen lastentalolla käyntiin päiväkodinjohdajan koulutauduttua vuosina 2010–2012 ”Verkostoista voimaa pedagogiseen johtajuuteen – laatua ja hyvinvointia varhaiskasvatukseen” hankkeessa, jonka vetäjinä toimivat Eeva Hujala ja Elina Fonsen Tampereen yliopistosta. Hankkeen yksi osa oli lapsen osallisuus, jossa koulutuksen luennoitsijana toimi Jyväskylän yliopiston lehtori, kasvatustieteen tohtori Leena Turja. Päiväkodin johtaja koki Turjan koulutuksen antaman lapsen osallisuuden näkökulman olevan juuri sitä, mitä hän halusi Lähemäen lastentalossa kehittävänsä, ja toi koulutuksessa saamiaan oivalluksia lastentalon henkilökunnalle mietittäviksi. Hän sai myös henkilökunnan innostumaa aiheesta ja he kokivat lapsen osallisuuden lisäämisen päiväkodin toiminnan kehittämisen kannalta ajankohtaiseksi ja tärkeäksi aiheeksi.

Niinpä Lähemäen lastentalolla alettiin tehdä työtä lapsen osallisuuden eteen. Aluksi lapsen osallisuuden lisäämistä toteutettiin jokaisessa ryhmässä yksittäisten toimintojen kautta. Lapset saivat suunnitella esim. isän- ja äitienpäivälahjan yksilöllisesti, ryhmissä alettiin toteuttaa lapsen omaa päivää ja joissakin ryhmissä jopa lapsen omaa viikkoa. Osallisuushanketta vietiin eteenpäin koko henkilökunnan yhteisissä kehittämisilloissa; Pysäkki-illoissa. Osallisuushankkeen myötä haluttiin lisätä henkilökunnan yhteistä käsitystä lapsen aidosta osallistamisesta ja lapsen osallisuuden syvemmästä ymmärtämisestä.

4 SADUTUKSEN AVAIMET OSALLISUUTEEN

4.1 Kohti narratiivista tarinankerrontaa

Lapsi jäsentää havaintojaan ja oppii uusia asioita kielen avulla. Leikki-ikäisen kielen oppimiselle on tunnusomaista sanaston nopea karttuminen, sekä valmius ilman tietoista opettamista omaksua ja soveltaa sääntöjä, joiden avulla sanoja taivutetaan ja yhdistellään lauseiksi. Lapsi ymmärtää sanoja ja kieltä ennekuin hän kykenee tuottamaan niitä itse. (Nurmi, Ahonen; Lyytinen, Lyytinen; Pulkkinen & Ruoppila, 2009, 35–37.) Kielen harjoittelussa Lähemäen lastentalolla käytetään loruja ja riimejä, satuja ja tarinoita, sadutusta, pelejä, leikkejä ja kuvia. Siellä luetaan lapsille päivittäin ja kirjat ovat lasten käytössä. Lähemäen kirjastosta tulee kuukausittain kirjapaketti henkilökunnan käyttöön. (Mikkelin kaupunki 2012, 18.)

Ensimmäisiä merkkejä lasten narratiivisesta tarinankerronnasta esiintyy jo toisen ikävuoden aikana, jolloin lapset kertovat yksityiskohtia tapahtumista. Lapsi osallistuu tarinan kerrontaan omien taitojensa mahdollistamissa rajoissa. Lapset alkavat kertoa omia tarinoitaan oma-aloitteisesti 2–3-vuotiaina. Tarinoita kertoessaan hän ilmaisee toisille ajatuksiaan ja tunteitaan. Kotona aikuinen antaa lapselle yleensä riittävästi puheenvuoroja, kannustaa ja rohkaisee tätä jatkamaan, mikä ei lasten keskinäisissä vuorovaikutustilanteissa ole itsestäänselvyys. Lapsi voi joutua ponnistelemaan saadakseen kuulijat kiinnostumaan ja voidakseen esittää mielipiteensä toisille. (Nurmi ym. 2009, 44–46.)

4.2 Sadutuksen monet muodot

Sadutus on suomalainen innovatiivinen keksintö, jonka äitinä pidetään psykologi Moni-ka Riihelää 1980 luvulta lähtien. Myöhemmin sadutusta on tehokkaasti tutkinut Liisa Karlsson. Hän on osoittanut mm. väitöskirjassaan (2000) ja muissa tutkimuksissa (1999, 2003, 2009), että sadutuksen avulla hiljaiset saavat äänensä kuuluviin ja puheliaat kiinnostuvat kuuntelemisesta. Sadutus on vuorovaikutustapahtuma, jossa saduttaja pääsee lapsen sisäisen dialogin, tai lasten välisen dialogin kuuntelijaksi ja tallentajaksi. Tutki-

musten mukaan sadutusmenetelmän moninaiset vaikutukset tulevat esiin silloin kun lapsia sadutetaan säännöllisesti luontevana osana toimintaa. (Karlsson 2003, 10, 127.)

Karlssonin tutkimuksessa saduttamalla lasten kulttuuriin, verkostotyön tuloksia Kuperkeikkakyydissä, Kuperkeikkakyyti-verkoston toiminta edesauttoi monia myönteisiä muutoksia lasten kannalta. Tutkimusaineistosta nousi esiin, että lapset kokivat olonsa hyväksi ja turvalliseksi sadutusmenetelmää käytettäessä. Sadutusmenetelmästä hyötyivät erityisesti hiljaiset ja usein negatiivista palautetta toiminnastaan saaneet lapset. Omien kertomusten kautta jokainen sai tilaisuuden tuoda esiin omat vahvuutensa. (Karlsson 1999, 172.)

Sadutuksesta on tehty viime vuosina monia opinnäytetöitä ja mm. Kangasvieri & Pietilä tekivät opinnäytetyön, jonka aiheena oli sadutus ja menetelmän tuominen käytäntöön osaksi päiväkodin toimintaa. Heidän mielestään sadutustuokiot kehittivät lasten ryhmässä toimimisen taitoja ja rohkaisivat lapsia itsensä ilmaisemiseen. Sadutusmenetelmä myös tuki lapsen kehitystä. (Kangasvieri & Pietilä 2011, 38–39.)

Peltovuori & Raatikainen (2012) toteuttivat helsinkiläisessä päiväkodissa sadutusprojektin syksyllä 2012. He kokivat, että sadutus lähensi lapsen ja aikuisen välistä suhdetta sekä toimi hyvänä keinona tutustua lapseen henkilökohtaisesti. He havaitsivat projektin myötä, että lapset kokivat arvokkaana aikuisen kanssa vietetyn kahdenkeskisen hetken. Sadutuksen aikana aikuinen osoittaa arvostustaan lapsen kertomaan, kuulee lasta, oppii uutta tämän ajatusmaailmasta. Heidän mielestään sadutus on menetelmänä omiaan vastaamaan lasten tarpeeseen tulla kuulluksi ja nähdyksi yksilönä, ei vain osana ryhmää. (Peltovuori & Raatikainen 2012, 53.)

Satu Lumikaarto (2012) toteutti Espoossa Viherrannan päiväkodissa kehittämishankkeen, jonka tavoitteena oli lapsen äänen kuulumisen ja lapsen osallisuuden lisääminen sadutuksen avulla. Hankkeen pohdinnassa hän toteaa, että henkilökunnan ja lasten vuorovaikutus lisääntyi sadutuksen myötä ja se näkyi lasten keskusteluun ja kerrontaan liittyvän aloitteellisuuden lisääntymisenä. Lasten ääni kuului erilaisten satujen ja tarinoiden kautta, koska satuja luettiin päivittäin. Lapset halusivat kertoa satuja ja kuunnella sekä omia että toisten satuja. Lapset rohkaistuivat myös saduttamaan toisiaan ja olemaan sadutettavana aikuisen esimerkin mukaisesti. (Lumikaarto 2012, 44.)

Kaiken ikäisiä lapsia voi saduttaa. Karlssonin mukaan sadutus tapahtuu pienemmällä lapsilla vain eri lailla esim. lapsen leikin voi kirjoittaa ylös, tai lapsen piirustustuokion voi kirjata ylös, jopa jokeltelua voi kirjoittaa paperille. Tilanteiden huomioiminen ja kirjaaminen vaatii läsnä olevan aikuisen, jolla on herkkyyttä huomata ja kuunnella lasta. Sadutus on menetelmä, jonka avulla lapset muokkaavat ajatuksiaan tarinaksi. Sen avulla aikuiset voivat raivata tilaa lasten ottamisella mukaan toiminnan suunnitteluun ja toteutukseen. Sadutuksessa lasta tai lapsiryhmää kehoitetaan kertomaan oma kertomus, jota aikuinen kuuntelee ja jonka hän kirjaa sanatarkasti. Sadutus vaatii aikuiselta rohkeutta heittäytyä lapsen maailmaan ja aikuiselta kaivataan herkkyyttä, kuunnella, nähdä, aistia ja pohtia. (Karlsson 2003, 10, 127.)

”Kerro minulle satu tai tarina. Kirjaan sen juuri niin kuin sen minulle kerrot. Lopuksi luen tarinasi, ja voit muuttaa sitä, mikäli haluat.” (Karlsson 2003, 116.)

Perussadutus on lapsen tarinan kirjaamista sana sanalta avoimesti, sadutettavan nähden ja ilman sovittua aihetta, arviointia tai tulkintaa. Saduttaja lukee aina tarinan sadutettavalle, jotta hän voi halutessaan muuttaa sitä. Onnistunut saduttaminen ei tähtää pelkästään kertomusten tuottamiseen ja kirjaamiseen ja siksi se vaatii tiettyjen periaatteiden noudattamista. Sadutustilanteessa halutaan antaa puheenvuoro lapselle, ja lapsi saa itse päättää, mistä ja millaisen jutun hän haluaa kertoa. (Karlsson 2003, 12)

Lapselta ei kysytä haluaako hän kertoa sadun, sillä kysymys ohjaa aina vastausta. ja kysyjällä on valta päättää, mikä on tärkeää ja mistä tulee kertoa. Lasta kehoitetaan kertomaan satu. Kehotus on avoin pyyntö, joka siirtää vastuun tekemisestä toiselle. Näin lapselle viestitetään, että hänen esittämänsä näkökulmat ovat tervetulleita ja arvokkaita. Samalla aikuinen haluaa tutustua lapsen maailmaan ja kuunnella sitä, mitä lapsi pitää hänelle tärkeänä. Lasta ei myöskään kehoiteta pidentämään kertomustaan eikä anneta valmista aihetta tai kuvaa kertomuksen virikkeeksi. (Karlsson 2003, 45.)

Aihesadutus on saduttamista yhdessä sovitusta aiheesta. Kertoja tekee aloitteen siitä, mistä haluaa kertoa, ei siis saduttaja. Aihesadutukseen voi siirtyä vasta useiden saduttamiskertojen jälkeen, kun on saatu luotua kuuntelevan toiminnan kulttuuri. Lapsilta voi kysyä vaikka, että liittyykö tekeillä olevaan askarteluun, savityöhön, maalaukseen tai tanssiesitykseen jokin satu. Sitten se kirjataan sanana sanalta muistiin. Tällöinkin on

syötä palata toisinaan perussadutukseen ja saduttaa lasta hänen valitsemistaan aiheista. Tällöin lapselle ja aikuiselle syntyy yhteinen ymmärrys siitä, että on mielenkiintoista kuunnella myös sitä, mitä lapsi haluaa kertoa. (Karlsson 2003, 47, 127.)

Ryhmäsadutuksen Karlsson määrittää niin, että ryhmä saduttaa samaa satua. Silloin saadaan samalla kertaa kaikkien innokkaiden sadunkertojien ajatukset paperille. Jos satu tuntuu vain jatkuvan ja jatkuvan, voi aikuinen ottaa käyttöön erilaisia keinoja, esim. satupaperin, jonka sisällä on yksinkertainen kehys, johon satu kirjataan. (Karlsson 2003, 130.)

Maahanmuuttajasadutus tapahtuu kuten muillekin lapsille, mutta koska lapsilla ei vielä ole kieltä kertoa pitkiä satuja, ovat ne yleensä lyhyempiä ja kuvitus nousee niissä tärkeämpään osaan. Myös ryhmäsadutuksen kautta saavat maahanmuuttajalapsset osallisuuden tunnetta, kunhan aikuinen osaa ottaa heidän pienetkin ideansa oikein huomioon. (Karlsson 2003, 180.) Koska Lähemäen lastentalolla on osa lapsista maahanmuuttaja-taustaisia, nousee heidän kanssaan suurempaan rooliin sadutuksessa leikin dokumentointi ja piirtäminen ja maalaaminen ensin, sitten lapsi saa kertoa mitä on piirtänyt tai maalannut. Sitä mukaa kun Suomen kieli vahvistuu, tulee myös perussadutus heidän kanssaan mahdolliseksi.

Sadutusdokumentointi on sitä, että saduttaja kirjaa avoimesti lasten nähden, mitä he leikkivät, tekevät ja keskustelevat, esim. leikki kirjataan siten, että muistiin merkittään leikistä ja puheenvuoroista mahdollisimman paljon. Kirjattu luetaan myöhemmin ääneen, jolloin lapset voivat palata niihin ajatuksiin, jotka olivat leikissä esillä. (Karlsson 2003, 12.)

4.3 Avoin mieli avain aktiiviseen kuuntelemiseen

Sadustilanteen hyvät lähtökohdat luodaan kasvatuskumppanin avoimella mielellä ja valmiudella kuunnella aktiivisesti lasta. Kaskelan & Kekkonen (2011) mukaan kuuntelu ja toisen kuunteleminen ovat keskeisiä asioita vuoropuhelussa. Kuuleminen ei ole ensisijaisesti taito vaan suhde toiseen ihmiseen. Kuulevassa suhteessa asetetaan kuulemaan toisen ihmisen asiaa, ajatuksia ja puhetta. Se on eläytyvää kuuntelemista, keskittymistä

ja sisältää aina läsnäolon vaatimuksen. Se näyttäytyy toiselle aitona kiinnostuksena, empaattisuutena ja rehellisyytenä. (Kaskela & Kekkonen 2011, 32.)

Kasvatuskumppanin aktiivinen kuuntelu on avain hyvään vuorovaikutukseen lapsen kanssa. Järvinen ym. (2009) kertoo kirjassaan, että aktiivisen kuuntelun tavoitteena on viestiä hyväksyntää. Se auttaa myös puhujaa selventämään ajatuksiaan ja tuntemuksiaan. Kuuntelija voi nyökkäillä hyväksyvästi ja kuuntelemisen merkiksi ja kannustaa puhujaa jatkamaan. Kun vastapuoli kuuntelee keskittyneesti ja kiireettä, mitä puhuja haluaa kertoa, kuuntelijan kiinnostus vahvistaa puhujan käsitystä omista voimavaroistaan ja vahvuuksistaan. (Järvinen, Laine & Hellman-Suominen 2009, 159.)

Hyväksyvä läsnäolo on hetkessä olemista, kykyä olla tässä ja nyt. Se on vastakohta automaattiohjaukselle, eli sille, että tekee asioita rutiinilla ja ajattelematta. Mielellinen läsnäolo on kykyä keskittyä juuri siihen, mitä on tekemässä ja se on asenne ja suhtautumistapa. Sen osa-alueet, huomiointiprosessi, tunteiden säätely, itsetutkiskelu ja reflektoinnit ovat harjoitettavia kykyjä. Niitä voi itse kukin harjoittaa, mutta aivot tarvitsevat kuitenkin useita harjoituskertoja ennen kuin ne osaavat tiukan paikan tullen nopeammin rauhoittua ja olla todella läsnä tässä ja nyt. (Kanninen & Sigfrids 2012, 210.)

Kasvatuskumppanin vuorovaikutusosaamista ja tärkeä osa varhaiskasvatuksen ammattitaitoa, ovat myös tunteiden jakaminen ja osoittaminen. Järvinen ym. (2009) määrittävät, että käytännössä se tarkoittaa, että päivähoitossa olisi tietoisesti opiskeltava sellaista olemisen taitoa, jossa kuunnellaan kanssaihminen tunteita ja ajatuksia. Kohtaamisissa on tärkeää halu ja kyky olla psyykkisesti läsnä, halu ymmärtää ja arvostaa toista sekä molemmin puolinen hyvän olon kokemus. (Järvinen, Laine ja Hellman-Suominen 2009, 160.) Nummenmaa & Karila (2011) puhuvat kirjassaan empaattisesta kuuntelemisesta, jolla pyritään avoimin mielin näkemään keskustelun toisen osapuolen käsityksiä ja näkemyksiä. (Nummenmaa & Karila 2011, 51.)

5 OPINNÄYTETYÖMME TAVOITTEET

Diakonia-ammattikorkeakoulun lastentarhanopettajan kelpoisuutta tavoittelevan opiskelijan opinnäytetyön tulee liittyä aiheeltaan varhaiskasvatukseen tai sen toimintaympäristöön, jossa opiskelija voi syventää tulevan ammattinsa, varhaiskasvattajan vaatimia osaamisalueitaan. (Diakonia-ammattikorkeakoulu 2011) Diakonia – ammattikorkeakoulun (2010) oppaassa sanotaan, että kehittämispainotteisesta työstä käytetään nimitystä toiminnallinen opinnäytetyö ja sen yleiset tavoitteet ovat mm. käytännön toiminnan ohjeistaminen tai opastaminen. Tällaisessa työssä yhdistyvät käytännön toteutus ja sen raportointi ja tavoitteena on työyhteisön käytäntöjen uudelleen suunnittelu. Hanke toteutetaan esim. projektimuotoisena yhteistyössä työyhteisön edustajien kanssa ja siinä sitoudutaan pitkäjänteiseen työskentelyyn. (Diakonia-ammattikorkeakoulu 2010, 33–35.)

Tavoitteenamme on tehdä työelämää hyödyttävä projekti, joka on osa päiväkotia Lähemäen lastentalon omaa osallisuushanketta. Projektin tavoitteena on juurruttaa sadutus osallisuutta lisäävänä menetelmänä kasvatuskumppaneiden työvälineeksi, sekä lisätä kasvatuskumppanin herkkyyttä pysähtyä kuuntelemaan lasta. Tavoitteenamme on myös syventää kasvatuskumppaneiden tietoutta ja ymmärrystä lapsen osallisuudesta päiväkodin toimintakulttuurissa.

Henkilökohtaiset tavoitteemme liittyvät ammatilliseen kasvuamme kohti sosiaalialan ja varhaiskasvatuksen ammattilaista tämän opinnäytetyön myötä. Omat tavoitteemme liittyvät Sosiaalialan ammattikorkeakouluverkoston (2010) esittämiin, niin sosionomi (AMK):n kuin myös lastentarhanopettajan kelpoisuutta tavoittelevan opiskelijan, kompetenssialueisiin. Tavoitteenamme on lisätä ja syventää asiakastyön osaamisalueitamme; mm. herkkyyttä pysähtyä kuuntelemaan lasta, lapsen osallisuuden lisäämistä päiväkodin arjessa, ja oppia käyttämään sadutustyömenetelmää lapsen osallisuuden ja kuuntelun lisäämisessä hyödyksi. Tavoitteenamme on tehdä eettisesti korkeatasoinen työ, joka pohjautuu rehellisyyteen ja refleктоivaan työotteeseen koko opinnäytetyön prosessin ajan. Lisäksi tavoitteenamme on kehittävän ja tutkivan työotteen omaksuminen. (Sosiaalialan ammattikorkeakouluverkosto 2010, 1–7.)

6 KEHITTÄMISPROJEKTIN RAKENTUMINEN

6.1 ”Sadutuskevät 2013”projektin suunnittelu

Joulukuussa 2012 saimme opinnäytetyön suunnitelmamme valmiiksi ja hyväksytyä. Laitoimme sen heti tammikuun 2013 alussa Mikkelin päivähoiton johtajalle ja saimme muutamassa päivässä luvan aloittaa projektimme. Teimme sopimuksen Lähemäen lastentalon johtajan kanssa ja näin tammikuussa 2013 opinnäytetyömme käytännön osuus lähti virallisesti käyntiin.

Jotta pääsisimme tavoitteisiimme, lähetimme projektimme ”Sadutuskevät 2013” tammikuussa kasvatuskumppaneille sähköpostilla sadutuksesta ja kevään toteutuksesta kertovan PowerPoint esityksen, jonka teoreettisen tiedon keräsimme Karlssonin kirjallisuudesta. Liitteessä 2 kerromme sadutustiedotteemme sisällöstä. (Liite 2) Jaoimme myös osallisuudesta kertovan tiedotteen kasvatuskumppaneille ja siksi referoimme Mäkitalon ym. (2011) kirjan ”Löytöretkellä osallisuuteen”, jossa oli osallisuushankkeen tuloksia. Nämä kirjalliset työt antoivat pohjatietoa kasvatuskumppaneille siitä, mihin pyrimme opinnäytetyöllämme. Lisäksi lähetimme sähköisenä päiväkodin jokaiselle ryhmän vastaavalle tammikuussa tiedotteen (Liite 3) opinnäytetyöstämme annettavaksi vanhemmille.

Lähemäen lastentalolla järjestetään koko henkilökuntaa koskevia kehittämiskokouksia, Pysäkki-iltoja. Esitimme opinnäytetyömme suunnitelman helmikuun alun 2013 Pysäkki-illassa kasvatuskumppaneille, jossa kerroimme, kuinka sadutuskevät etenee toukuun loppuun saakka;

1. Tammikuussa tehtiin alkukartoitus ja kesäkuussa tehdään loppukartoitus kasvatuskumppaneille, jotka perustuvat teoreettiseen opinnäytetyömme osuuteen osallisuudesta, sadutuksesta ja kasvatuskumppanin sensitiivisyydestä. Alkukyselyllä on tarkoitus kartoittaa kasvatuskumppaneiden lähtökohdat tiedollisesti sadutuksesta ja osallisuudesta. Loppukartoituksen avulla arvioimme kevään tavoitteiden toteutumista. Yhdistämme työhömmme erilaisia tiedonkeruu menetelmiä, jotta saamme parannettua projektimme luotettavuutta. Hirsjärjen ym. (2009) mukaan,

triangulaatio tarkoittaa sitä, että tutkimusaineiston hankinnassa käytetään useita tiedonhankintamenetelmiä. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 228.)

2. Kevään välirefleksio tehdään kasvatuskumppaneille sähköpostikysymysten avulla, jolloin saamme selville kuinka sadutukset etenevät ja tarvitaanko ryhmissä apua sadutuksiin liittyen.
3. Kasvatuskumppani kerää lapsen satuja ja muita sadutusdokumentoinnin tuotoksia lapsen omaan satukansioon. Samalla saamme lapsien mielipiteitä ja arviointia sadutuksista ja sadustilanteista. Keskinen & Lounassalo (2011) kertovat että, pedagogisella dokumentoinnilla on välitön yhteys lasten osallisuuteen. Pedagogisessa dokumentaatiossa lasten toiminta ja ajattelu nostetaan lasten ja kasvatuskumppanin yhteisessä osallisuuden oppimisprosessissa keskeiseksi kohteeksi. (Keskinen & Lounassalo 2011, 199)
4. Käymme läpi kasvatuskumppaneiden kanssa sadutusten mahdollisuuksia erikäisille lapsille ja esittelemme eri sadutustavat. Kasvatuskumppaneiden tarkoitus on saduttaa jokainen kasvatuskumppanilapsensa kevään aikana. Karlssonin (2003) mukaan, sadutusmenetelmän avulla voidaan yhdessä rakentaa kohtaavaa ja osallistavaa kulttuuria, saduttavaa toimintakulttuuria. (Karlsson 2003, 13)
5. Koska Kirsi työskentelee talossa koko kevään ajan, häneltä voi kysyä neuvoa tarvittaessa. Hän myös havainnoi sadutusten etenemistä. Muurosen (2006) mukaan tällainen osallistuva havainnointi voi tuoda syvyyttä projektimme loppuarviointiin. (Metsämuuronen 2006, 237.) Hirsjärvi (2009) kertoo, että kyselyn avulla saadaan selville, mitä henkilöt ajattelevat, tuntevat ja uskovat, mutta havainnoinnin avulla saadaan tietoa, toimivatko ihmiset niin kuin he sanovat toimivansa. Havainnoinnin suurin etu on se, että sen avulla voidaan saada välitöntä, suoraa tietoa yksilöiden, ryhmien tai organisaatioiden käyttäytymisestä. Havainnointi on todellisen maailman tutkimista. Havainnointi on erinomainen menetelmä mm. vuorovaikutuksen tutkimisessa. Havainnointimenetelmää käytettäessä on ollut tärkeää pitää erillään havainnot ja omat tulkinnat näistä havainnoista. Siksi on tärkeää, että havainnoinnin lisäksi on käytössä muitakin tutkimusmenetelmiä. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 207–208, 211–212.)
6. Kerromme, kuinka kasvatuskumppanit voivat myös tiedottaa vanhempia esim. varhaiskasvatuskeskustelujen yhteydessä.

7. Koska Lähemäen lastentalolla tehdään kevätjuhla aina kyseisen vuoden teemojen mukaan, ehdotamme, että keväällä 2013, kevätjuhlan teemana olisi sadutuskevään anti.
8. Käymme sadutuskeväästä saatua palautetta läpi sen jälkeen, kun kartoituskyselyt on analysoitu.

6.2 Kartoitusten suunnittelu

Teimme tammikuussa kasvatuskumppaneille alkukartoituksen (Liite 4.) ja sadutuskevään lopuksi kesäkuussa loppukartoituksen (Liite 5.) sähköisenä Webropol-kyselynä, jossa kysyimme kasvatuskumppaneilta laajasti osallisuudesta ja aikaisemmista kokemuksista sadutuksesta. Kyselyjä rakentaessamme hyödynsimme opinnäytetyömme teoreettista viitekehystä. Webropol on meille molemmille uusi tapa tehdä kyselyjä ja siksi valitsimme tämän sähköpostiin lähetettävän kyselylomakkeen oppiaksemme taas uutta. Välireflektio-kysymykset (Liite 6) koskivat kasvatuskumppaneiden sadutusten etenemistä, jolloin olisimme voineet auttaa tarvittaessa eri ryhmiä.

Diakonia ammattikorkeakoulun oppaassa (2010) soveltavalla tutkimuksella tarkoitetaan perustutkimuksen tuloksille rakentuvaa uuden tiedon ja vastausten tuottamista ja etsimistä käytännöstä ja työelämästä nousseisiin tutkimusongelmiin. Soveltava tutkimus on ammattikorkeakoulutyöskentelyssä keskeistä. (Diakonia ammattikorkeakoulu 2010, 11.) Näillä kartoituksilla saisimme enemmän tietoa siitä, mitä kasvatuskumppanit ajattelevat lapsen osallistamisesta päiväkodin arjessa, sekä sadutustyömuodon omaksumisen vaiheista.

Kehittämiprojektimme kartoitusten lähestymistapa on laadullinen eli kvalitatiivinen. Hirsjärven ym. (2009) mukaan kvalitatiivisessa tutkimuksessa ovat keskiössä meidän elämismaailmamme erilaiset merkitykset, jotka ilmenevät monilla eri tavoilla. Kyselylomakkeemme on puolistrukturoitu haastattelu. Kysymykset on jaettu kolmeen kategoriaan koskien osallisuutta, sadutusta ja kasvatuskumppania. Kyselymme sisältää niin monivalintakysymyksiä, avoimia kysymyksiä kuin myös asteikkoihin perustuvia väittämiä. Kasvatuskumppanit vastasivat kyselyyn varattuun kohtaan mahdollisimman tarkasti etukäteen annettujen ohjeiden mukaan. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 156,

193–195.) Tarkoituksena oli, että kasvatuskumppanit saisivat vastata ehdottoman luotamuksellisesti kysymyksiin ja että heidän henkilöllisyytensä ei tulisi missään vaiheessa esille.

Kyselyiden vastausten aineiston analyysissä käytimme sisällönanalyysiä. Tuomi & Sarajärvi (2003) kertoo kirjassaan laadullisen analyysin toteuttamisesta. Luokittelemme kysymysten vastaukset ja teemoitamme vastauksia käsitekartan avulla. Ryhmittelemme samaa tarkoittavat ilmaisut esiintymistiheyden mukaan niin että ensimmäisenä on määrällisesti eniten samoja ilmaisuja. (Tuomi & Sarajärvi 2003, 93–100.) Opinnäytetyöhömmme lisäsimme vastaajien kommentteja sanasta sanaan elävöittämään aina kyseistä asiaa. Metsämuuronen (2009) muistuttaa, että aineiston analyysissä kiinnitetään huomiota erheen mahdollisuuteen vastausten tulkinnassa. Tekstien analyysissä pyrimme löytämään vastauksia poissulkien henkilöiden asenteen, jotta tuloksemme olisi mahdollisimman lähellä totuutta. (Metsämuuronen 2006, 244–248.) Koska kysymyslomakkeemme koskee yleisesti kaikkia kasvatuskumppaneita, emme eritelleet kasvatuskumppaneita työskentelyryhmien, iän tai koulutustaustan mukaan, koska nämä tiedot eivät olleet tulosten kannalta oleellisia.

7 SADUTUSKEVÄT 2013 PROJEKTIN TOTEUTUMINEN

7.1 Alkukartoitus kasvatuskumppaneille

Alkukyselyyn vastasi seitsemästätoista kasvatuskumppanista 15 eli vastausprosentti oli 88 %. Saimme heti kyselyn lähetettyämme palautetta testin pituudesta sekä vaikeudesta, joten annoimme vastausaikaa useamman viikon. Alkukyselymme ensimmäisessä osiossa tiedusteltiin kasvatuskumppaneiden taustatietoja. Saimme vastauksia Itikoista, Lepäkertuista, Mehiläisistä, Koppakuoriaisista ja Pörriäisistä lukuun ottamatta Hyttysten iltapäiväryhmää. Ryhmissä oli keskimäärin 16 lasta ja kasvatuskumppaneilla oli keskimäärin 6 kumppanilasta. Alkukyselyn (n=15) vastausten perusteella Lähemäen lastentalon kasvatuskumppaneihin kuuluu monen eri koulutuksen saaneita ihmisiä. Esimerkiksi lastentarhanopettajat ovat pohjakoulutukseltaan lastentarhanopettajan tai kasvatustieteen (varhaiskasvatus) kandidaatin tutkinnon suorittaneita. Kasvatuskumppaneina ovat myös lastenhoitajat, joiden koulutus pohjaa ovat mm. lähihoitaja, lastenhoitajan koulutus, päivähoitaja tai sosionomi (AMK).

Osa Lähemäen lastentalon työntekijöistä oli osallistunut opinnäytetyön tekemisen hetkellä talossa olevaan osallisuushankkeeseen. Alkukyselyn hetkellä uusia työntekijöitä oli tullut taloon, vastauksista (n=15) nousi esille, että 6 vastaajaa ei ole saanut osallisuuden liittyvää koulutusta. Alkukyselyssä kysyttiin laajasti monelta eri näkökulmalta osallisuudesta. Alkukyselyssä halusimme kasvatuskumppanin määrittelevän omin sanoin mitä osallisuus on. Ahokas (2012) oli tutkimuksessaan henkilökunnan näkemyksiä lasten osallisuudesta päiväkodissa tullut tulokseen, että osallisuutta oli vaikea määrittää, sillä työntekijät mielsivät eri tavoilla osallisuus sanan. (Ahokas 2012, 43.) Osallisuuden määrittäminen riippuu ilmeisesti päiväkodista ja kuinka hyvin kyseisessä työympäristössä on osallisuuteen perehdytty, sillä Hagelbergin (2010) opinnäytetyössä työntekijöillä oli varsin yhtenäinen määritelmä lapsen osallisuudesta. Lähemäen lastentalon alkukyselyn vastauksista (n=15) kävi ilmi, että kasvatuskumppanit olivat hyvin tietoisia osallisuudesta.

Kasvatuskumppaneiden vastaukset noudattelivat Lähemäen lastentalon oman varhaiskasvatussuunnitelman (Mikkelin kaupunki 2012) osallisuuden määrittelemistä. Vastauksien perusteella osallisuudessa on tärkeää, että lapsella on tunne siitä että hän voi vaikuttaa itseään koskeviin asioihin ja toiminnan sisältöihin, jotka ovat suunnittelu, toteutus ja arviointi. Lapsi voi vaikuttaa toimintaan omien vahvuuksiensa ja kiinnostuksensa mukaan ikä- ja kehitystaso huomioiden. Toinen asia, joka nousi esille, oli lapsen kuuluksi tuleminen, niin että lapsi tulee autetuksi. Muita asioita olivat esim.

”Lapsi huomioidaan yksilönä ja ryhmän jäsenenä. Lapselta kysellään hänen mielipiteitään ja toiveitaan ja niitä pyritään toteuttamaan. Lapselle luodaan mielikuva siitä että hän pystyy vaikuttamaan itseään koskeviin asioihin.”

”Lapsen mukaanottoa kaikessa toiminnassa. Että lapsi saa toimia mahdollisimman itsenäisesti aikuisten luomien turvallisten rajojen puitteissa. Hänen ideoitaan ja ajatuksiaan otetaan huomioon ja hänet tehdään myös tietoiseksi omasta osallisuudestaan”

Suomen Perustuslaissa (1998) todetaan, että lapsen tulee saada vaikuttaa kehitystään vastaavasti itseään koskeviin asioihin. Kysyimme millä tavoin lapset saavat osallistua itseään koskeviin kysymyksiin henkilökunnan näkökulmasta. Alkukyselyn vastauksista (n=15) nousi hyvin esille päiväkodin arjen tilanteet. Vastausten mukaan lapsilla on joka päivä useampi leikinvalintamahdollisuus. Lisäksi pukemis- ja riisumistilanteissa lapsilla on mahdollisuus valita pukeutumisrytmensä. Ruokailussa lapset saavat osallistua apulaisena pöydän kattamiseen ja ruuan kertomiseen kavereille. Pöydässä kierrätetään ruoka-astioita ja otetaan itse ruoka. Ryhmä voi ilmoittaa myös keittiölle toiveruokapäivänsä 1-2 kertaa vuodessa. Lepohetken liittyvä valinta nukkuuko vai ei. Oman viikon suunnittelussa, toimiessaan vaikka viikon Itikkana lapset osallistuvat suunnitteluun. Myös lastenkokouksissa lapset osallistuvat asioiden käsittelyyn. Aikuiset huomioivat lasten ideat ja mielipiteet.

”Lapset voivat valita leikkivälineitä kiinnostuksensa mukaan. Lasta havainnoimalla ja niihin vastaamalla kehitellään yhdessä esim. leikkejä. Lasten kiinnostuksen kohteita ja ehdotuksia otetaan huomioon, esim. laulutuokioilla. Pukemisen, riisumisen ja syömisen harjoittelua omien taitojen ja kehitystason puitteissa. Kannustetaan tekemään ”minä itse”. Aikuisen määrittää rajat, esim. pöytätavat.”

Kysymykseen lapsen osallisuutta vahvistavista tekijöistä alkukyselyn vastauksien (n=15) joukosta ensimmäiseksi nousee esiin keskustelukulttuuri niin lasten kuin ryhmän

työntekijöiden kesken. Työntekijöiden kesken koettiin tärkeiksi asioiksi samanhenkisyys, henkilökunnan riittävää määrää suhteessa lapsimäärään sekä jokaisen työntekijän oma motivaatio. Työntekijöiden kanssa sovitaan tietyistä toimenpiteistä, joilla osallisuutta vahvistetaan; esim. lasten kokoukset, mielipidekyselyt tai lapsen omapäivä ”viikon koppakuoriaisen” valinta. Lisäksi vastauksista (n15) nousi useita näkökulmia kasvatuskumppanin ja lasten keskusteluun.

Ensimmäiseksi vastauksista nousi esille aikuisen aito läsnäolo, aito kiinnostus lapsen kohtaamisessa. Tärkeänä pidettiin sitä, että lapsen kanssa jutellaan kahden kesken ja lasta kuullaan ei vain kuunnella. Arjessa sekä ohjatuissa tilanteissa koettiin tärkeäksi lasten kuulumisten kysyminen ja kuunteleminen. Lapsen osallisuutta vahvistaa mahdollisuus osallistua arjen touhuun. Lapsi saa olla esim. apulaisena ja valita kaverin mukaan kattamaan pöytiä tai hänen toivepäivänsä toteutetaan.

”Aikuisella täytyy olla halu kuunnella lasta ja uskallus tarttua lasten ideoihin ja ehdotuksiin. Aikuisen täytyy myös uskaltaa toteuttaa lasten ajatuksia ja olla spontaani ja nopea muuttamaan omaa toimintaansa tarvittaessa.”

”Jos lapsille ei anna puheenvuoroa niin ei voi tietää heidän ajatuksistaan ja toiveistaan.”

”Tehdään toimintasuunnitelmat sen mukaan, että niissä on liikkumavaraa ottaa lasten näkemykset huomioon. Hetkessä eläminen.”

Alkukyselyssä kasvatuskumppanit myös pohtivat mikä tai mitkä asiat estävät lapsen osallisuutta päiväkodin arjessa ja osallisuutta estäviin tekijöihin vastauksista (n15) eniten kohdistui aikuisten asenteeseen, työmotivaatioon ja aikuisjohtajuuteen. Hyödynämme tässä vastauksessa Leinosen ym. (2011) osallisuuden estävien tekijöiden jaottelua. Lähemäen lastentalon kasvatuskumppaneiden vastauksista (n=15) löytyi ammatillisiin taitoihin liittyviä esteitä, jotka olivat kasvatuskumppanin kouluttamattomuus asiaan, ryhmän aikuisten asenne, liika aikuisjohtajuus ja vallankäytöntarve. Myös henkilökunnan liian orjallinen suunnitelmien toteuttaminen estää lapsen kuulemista.

Työhyvinvointiin liittyviä esteitä oli kiire ja ilon puute työyhteisössä. Erityistarpeisiin liittyviä esteitä ei lueteltu, jotka liittyvät lapsen kielitaidon puutteeseen, vaan kaikki esteet nähtiin olevan aikuisessa, kasvatuskumppanissa. Rutinoituneisiin käytäntöihin

liittyvistä esteistä mainittiin aikuisten välinpitämättömyys, laiskuus tai haluttomuus kehittää omaa työtään sekä suhdelukuihin liittyviä esteitä olivat suuret lapsiryhmät.

”Kaavoihin kangistuneet työntekijät, jäykkä ja liian asiallinen vuorovaikutus, ilon puute työyhteisössä.”

”Työntekijöillä ei koulutusta asiaan. Asiasta ei ole keskusteltu työyksikössä eikä sovittu yhteisistä käytänteistä.”

”Jos aikuinen ei jaksa/kykene olemaan ”läsnä” ja kuuntelemaan lasta”

”Aikuisten omat ”porinapiirit” silloin, kun pitäisi olla lasten lähellä”

”Aikuisten kiire, ettei jakseta tai ehditä asettua kuuntelemaan lasta”

Shierin (2001) tasomalli pohjautuu Hartin (1992) teoriaan ja kyseinen malli käsittelee osallisuutta aikuisten ja lapsen välisen vuorovaikutuksen, sekä lapsen toimintamahdollisuuksien kautta. (Shier 2001, 110–111.) Kysyimme kasvatuskumppaneilta alkukyselyssä lapsien osallistumisesta toiminnan suunnitteluun, ja vastauksista (n=15) suurin osa nosti lapsen oman päivän esille. Päiväkodin ryhmissä vietetään vuosittain jokaisen lapsen oma päivä, jolloin hän saa päättää mm. aamupäivän leikit. Toisena mainittiin paja-päivät, jolloin lapset saavat esittää omia toiveitaan. Vastauksista ilmeni myös toiveruokaan vaikuttaminen, lasten kokous kerran kuussa, kerran viikossa leikin valinnat sekä kerran kuussa oleva ”leikit sekaisin”.

”Kuuntelemme herkällä korvalla lasten ajatuksia ja ideoita ja toteutamme niitä sitten heti kuin mahdollista, mikä on vaan mahdollista toteuttaa. Vielä on lapsenkengissä meidän ryhmässämme lasten toiminnan suunnitteluun osallistuminen, mutta sitä kehitellään koko ajan.”

”Ryhmän henki on kuitenkin sellainen, että pyritään ottamaan lasten toiveet huomioon.”

”ei koskaan. Musahetkillä kyllä otetaan lempparilaulut huomioon ja niitä lauletaan aina kun toiveita esiintyy. Mutta se on aina spontaani tilanne, ei suunniteltua.”

Teimme kasvatuskumppaneiden alkukyselyyn Shierin mallin mukaisen kyselyn lapsen osallisuuden tukemisesta aikuisen toiminnassa. (Liite 7.) Kyseistä mallia on käytetty myös VKK-Metron hankkeen tutkimuksessa. Avaamme kyselyn tasojen selityksiä seu-

raavassa kappaleessa. Leinosen ym. (2011) mukaan lasten osallisuutta ei ole ilman aikuisten sitoutumista osallisuuden tukemiseen.

Mallin **ensimmäisellä tasolla** lapset tulevat kuulluksi. Kasvatuskumppanin havainnointitaidot ja kyky lukea lapsen ilmaisua kokonaisvaltaisesti ovat tällä tasolla tärkeitä ammatillisia valmiuksia. Ensimmäisen tason kysymykseen (n=15) 75% vastaajista vastasi usein, joten tämän tason osallisuus toteutuu arjen työssä hyvin.

Toisen tason kysymyksiin vastasi myös 75% vastaajista usein, mikä tarkoittaa että tason mukainen osallisuus toteutuu suurimmalla osalla vastaajista. Tällä tasolla kasvatuskumppani pyrkii toimillaan mahdollistamaan lapsen luottamuksen syntymisen sekä luomaan vuorovaikutustilanteita, jossa lapsi kokee että hänen asiansa halutaan kuulla ja hänen ilmaisullaan on merkitystä.

Kolmannen tason kysymyksiin vastaajista (n=15) vastasi 75% joskus. Tällä tasolla kasvatuskumppani hyödyntää lasten näkemyksiä suunnitellessaan ja toteuttaessaan toimintaa.

Neljännellä osallisuuden tasolla keskeistä on yhteistoiminta, jossa lapset osallistuvat aikuisen kanssa päätöksentekoon ja sitä edeltävään suunnitteluun. Tällä tasolla kasvatuskumppanit luopuvat vallastaan ohjata ylhäältäpäin lasten toimintaa. Aikuisjohtoiseen toimintakulttuuriin tottuneille tällainen toiminta saattaa näyttytyä kaoottisena, jos yhdessä päätetyt toiminnot eivät heti toteudu onnistuneesti. Tällä tasolla päätöksen tekeminen on taito, joka vaatii harjoittelua ja kokeilua omien resurssien ja taitojen riittäväydestä. Neljänteen kysymykseen 75% vastasi joskus.

Viidennellä tasolla lapset jakavat valtaa ja vastuuta päätöksenteossa ja saavat kokemuksia vastuuseen kasvamisessa sekä onnistuneesta että epäonnistuneesta ponnistuksista yhteisen hyvän eteen. Vastuu lapsista säilyy aikuisilla mallin kaikilla tasoilla. Viidennen tason kysymyksiin vastasi 70% joskus. Jokaisella osallisuuden tasolla kasvatuskumppanin on ensin mietittävä onko hänellä aito halu toteuttaa lapsen osallisuutta. Lisäksi tulee pohtia onko omassa ryhmässä mahdollista toteuttaa edellä mainittua toimintatapaa. Ryhmässä tulee myös pohtia onko osallisuutta mahdollistavia toimintatapoja ja käytäntöjä jo valmiina. (Leinonen, Venninen & Ojala 2011,85–86.)

Kysymykseen miten osallisuuden tasot näkyvät toiminnassa, käytimme kysymyksissä pohjana kasvattajan vallankäytön portaita, jotka perustuvat Hartin (1992) tikapuumalliin. (Liite8.) Tikapuiden ensimmäisillä kolmella askelmalla lapsi ei ole osallinen, ja siitä eteenpäin lapsen osallisuus kasvaa koko ajan kahdeksannelle askelmalle tultaessa. (Shier 2001, 108–109.)

Kolmeen ensimmäiseen kysymykseen, jolloin lapsen osallisuus ei varsinaisesti toteudu, vastattiin seuraavalla tavalla. Kysymykseen yksi, jolloin lapsia selkeästi manipuloidaan vastasi 53% vastasi joskus ja 26% harvoin. Toiseen kysymykseen, jossa lapset ovat koristeina toiminnassa 46% vastasi joskus ja 33% harvoin. Kolmanteen kysymykseen, jossa lapsen osallisuus on näennäistä 26% joskus ja 53% vastasi harvoin. Näillä askelmilla lapsen toimintaa manipuloidaan ja lapset toimivat ymmärtämättä, mistä on kysymys.

Neljännestä kysymyksestä kahdeksanteen lapsen mahdollisuus osallisuuteen kasvaa koko ajan. Neljänteen kysymykseen, jossa kasvatuskumppani määrittelee toiminnan, mutta lasta informoidaan 53% vastasi usein. Viidennessä kysymyksessä lapsia informoidaan toiminnan suunnittelussa ja 46% vastasi joskus ja 46% usein. Näillä tikapuiden askelmilla kasvatuskumppani käyttää valtaansa vain vähän. Kasvatuskumppanit määrittelevät toiminnan, informoivat lasta ja ottavat huomioon lapsen mielipiteet vakavasti.

Kysymykseen kuusi, jolloin kasvattaja tekee aloitteen toimintaan ja lapsen kanssa tehdään yhteisiä päätöksiä 26% vastasi usein, 26% joskus ja 40 % harvoin. Kysymykseen seitsemän, jossa lapsista lähtee toiminnan alkuperäinen idea ja lapset päättävät, miten se toteutetaan 53% vastasi joskus ja 38% vastasi harvoin. Tällä tasolla kasvatuskumppani on saatavilla, mutta ei ohjaa.

Viimeisen ja korkeimman osallisuuden tason kysymykseen vastasi 60% harvoin ja 33% ei koskaan. Tällä tasolla lapset ideoivat ja käynnistävät projektin sekä pyytävät aikuisia mukaan päätöksentekoon. Kysymysten 4-8 vastausten perusteella lapsen osallisuutta tapahtuu eniten tikapuiden keskivaiheilla ja ylimmän tason lapsen osallisuutta vain harvoin.

Jotta lapsen osallisuus toteutuu korkeimmalla tasolla, aikuisen on oltava valmis muuttamaan suunnitelmiaan lasten toiveiden mukaisesti. Kasvatuskumppaneiden alkukyselyn vastaajista (n15) kaksitoista sanoi harvoin muuttavansa suunnitelmiaan lasten toiveiden mukaan. Kolme vastaajaa (n15) sanoi muuttavansa usein suunnitelmiaan tilanteet huomioiden.

”Melko harvoin, lapset eivät kyseenalaista ääneen aikuisen suunnitelmia tai sitten aikuiset eivät kuuntele lasten ajatuksia.”

”Päivittäin kun seurataan lasta ja hänen vireystilaa. Esim. jos jollekin lapselle on suunniteltu muovailua ja hän on vauhdikkaalla tuulella, annetaan hänen osallistuakin liikuntaan tai pitempään ulkoiluun.”

”Vaikea kysymys. Silloin tällöin. Jos lähtisi viemään osallisuuden kulttuuria vielä pidemmälle ryhmässä niin toki toiveitakin tulisi nykyistä enemmän ja varmaan niitä toteutettaisiinkin enemmän. Esikouluryhmässä tämä ehkä vaatii ohjaajilta enemmän kun koko ajan on pidettävä mielessä myös esiopetuksen lakisääteiset tavoitteet.”

”Ja kyllä jos joku haluaa laskea liukumäkeä tai hyppiä trampalla vaikka ei oltu sitä suunniteltu niin lapselle annetaan mahdollisuus siihen. 1-2v.ryhmässä tavaroiden pitää olla esillä, jotta lapsi voi esittää toiveitaan. Pieni ei muista asioita, jotka eivät ole konkreettisesti näkyvillä ja läsnä.”

Kasvatuskumppaneiden alkukyselyssä (n=15) ilmeni, että vastaajista kahdellatoista oli aikaisempaa kokemusta sadutuksesta. Kasvatuskumppaneita pyydettiin kertomaan kuinka usein he tekevät sadutuksia sekä kuvailemaan tilanteita. Vastaajista (n=15) yhdeksän vastasi tekevänsä sadutuksia liian harvoin; 1-2 kertaa vuodessa. Eskarissa taas sadutus on jo käytössä oleva työmuoto. Vastaajat kertoivat että he ovat käyttäneet sadutusten apuna satukuvia, sadutuskortteja, tehneet ryhmäsadutuksia ja siirtäneet tarinoita kasvunkansioon, joka on käytössä Lähemäen lastentalolla.

”Pienten lasten ryhmässä aikaisemmin olleena sadutustilanteet ovat olleet yksilösadutusta lapsen maalauksen/piirtämisen tuotoksesta.”

”Sadutus olisi parhaimillaan silloin kun sen voisi tehdä juuri silloin kun se satu on pyrkimässä ulos eikä niin, että järjestetään tyhjä huone, kynää ja paperia ja sanotaan, että ”kerro satu!”. Eihän se aina aikuisillakaan ”runosuoni syki”

”Sadutus on mielestäni sitä että otan kynän ja paperia ja istun lapsen kanssa kahden kesken rauhalliseen paikkaan ja kuuntelen hänen ”tarinan-

sa/satunsa ja kirjaan sen sellaisenaan ylös. Hieno kahden keskinen hetki, kaikki aika vain hänelle ja hänen sadulleen.

Kysymykseen lisääkö sadutus lapsen osallisuutta, kaikki (n=15) vastasivat kyllä. Kasvatuskumppaneiden vastauksista nousi enemmistöön lapsen kuulluksi tuleminen sadutuksen avulla. Lisäksi lapsen omien ajatusten kertominen tulee tutummaksi toimintatavaksi ja lapsi rohkaistuu, itsetunto kasvaa ja minäkuva kehittyy.

Vastauksista nousi esille myös se, mitä aikuinen saa itselleen sadutustilanteessa. Aikuinen tutustuu lapseen ja lapsen ajatusmaailmaan ja näin saa selville lapsen kiinnostuksen kohteita. Kolmas asia, joka nousi vastauksista esille, oli se mitä sadutuksista on seurauksia. Sadutuksessa nousseita asioita voisi ottaa yhteiseen toimintaan, esim. tehdä niistä esityksiä, piirustuksia, leikkejä tai tehdä jotain pitempää projektia tietyn teeman ympärillä.

”Lapsi kokee elämyksen kun hänelle luetaan oma keksimä satu; minä olen keksinyt tuon. Itsetunto kasvaa ja minäkuva kehittyy.”

”Uskon että sadutuksessa lapselta saa sellaista tietoa ja palautetta, ettei hän pelkällä kyselyllä osaisi vastata niin laajasti mielikuvitustaan käyttäen”

7.2. Kevään 2013 Pysäkki-ilta

Helmikuun alussa 2013, talon henkilökunnan Pysäkki-illassa, kerroimme koko henkilökunnalle opinnäytetyöstämme. Annoimme henkilökunnalle tarkat ohjeet sadutuskevään etenemisestä. Kerroimme että kasvatuskumppaneiden olisi tarkoitus saduttaa kevään 2013 aikana jokaista kumppanilasta ryhmässä monipuolisesti; mahdollisimman montaa eri sadutustapaa kokeillen. Kasvatuskumppaneille annoimme tehtäväksi huolehtia jokaisen kumppanilapsensa sadutuskansion täyttymisestä. Olimme yllättyneitä kuinka henkilökunta oli jo alkanut miettiä kevättä ja sadutustuokioita hyvin pitkälle ja saimme illasta hyvin keskustelevaisen ja pohtivaisen. Koimme illan annin hyvin positiiviseksi ja henkilökunnan sekä johtajan asenteen opinnäytetyötämme kohtaan myönteiseksi ja työtämme tukevaksi.

Olimme tehneet sadutus- PowerPointin, jossa avasimme henkilökunnalle sadutuksen teoriaa ja sen eri muotoja. (Liite 2.) Olimme lähettäneet sen kaikille kasvatuskumppaneille etukäteen sähköpostissa ja kävimme vielä PowerPointin sisällön tarkasti läpi Pysäkki-illassa. Keskustelimme eri sadutusmuodoista koko henkilökunnan kanssa ja saimme paljon keskustelua aikaiseksi saduttamisesta ja siihen liittyvistä arjen valinnoista.

Onneksemme Lähemäen lastentalolla oli muutama työntekijä, jotka olivat saduttaneet aikaisemminkin, ja heiltä saimme paljon arvokkaita vinkkejä ja uskoa saduttamisen onnistumiseen. Julistimme samassa Pysäkki-illassa sadutuskevään virallisesti alkaneeksi. Pysäkin jälkeen kaikki Lähemäen lastentalon kasvatuskumppanit alkoivat toteuttaa omissa ryhmissään omilla aikatauluillaan sadutusta. Lupasimme olla projektin vetäjinä aina käytettävissä jos ongelmia ilmenee, Kirsi paikan päällä Lähemäellä ja Mirkku sähköpostin ja puhelimen avulla tavoitettavissa.

7.3 Mehiläisten sadutuksia

Kerromme projektistamme Mehiläisten ryhmän kautta, jossa Kirsi työskenteli. Samalla kerromme yleisesti kuinka sadutuskevät sujui koko päiväkodissa. Annoimme ryhmille ”vapaat kädet” tehdä omassa tahdissaan sadutuksia ja tutustua aiheeseen jokaisen ryhmän oman aikataulun ja päivärytmin puitteissa. Sadutukset lähtivät vaihtelevasti käyntiin jokaisessa ryhmässä. Pitäydymme kerronnassamme yleisellä tasolla, joten näin esitämme henkilöiden mahdollisen tunnistamisen.

Mehiläisten ryhmässä oli keväällä 2013 kirjoilla 24 lasta iältään 3-6 vuotta. Heistä osa oli hoidossa 10-tai 15-päivää kuussa. Mehiläisessä työskenteli yksi lastentarhanopettaja, kaksi lastenhoitajaa ja ryhmäavustaja, jolla oli myös lähihoitajan koulutus. Ryhmässä päätettiin heti alussa, että kaikki ryhmän jäsenet saduttavat, myös ryhmäavustaja, vaikka hänellä ei varsinaisia kasvatuskumppanilapsia ollutkaan. Hänen ryhmäänsä jaettiin vuorotellen eri kasvatuskumppaneiden lapsia.

Sadutusta varten lapset jaettiin siis kerran viikossa neljään pienryhmään. Kasvatuskumppanit pitivät alussa tarkkaan kiinni omista ryhmistään, mutta kevään edetessä

ryhmiä sekoiteltiin yhä enemmän. Jokaiselle ryhmälle oli etsitty talosta oma pieni rauhallinen tila, jossa he saivat olla omassa rauhassa pienryhmässä ja tehdä sadutuksia omassa rauhassaan, aikuinen keskittyen vain lasten kanssa olemiseen.

Mietimme yhdessä aikuisten kanssa sadutusjärjestyksiä. Keskustelimme sadutustuokioiden jälkeen minkälaisia sadutuksia kukin aikuinen oli lasten kanssa tehnyt sillä kerralla. Sen mukaan katsoimme seuraavalla viikolla ryhmät jotta kaikki lapset saisivat kokemuksen erilaisista sadutusmuodoista, ja myös eritasoisista sadutuskavereista. Koimme että oli tärkeää myös antaa lapsille kokemuksia erilaisista kielen tasoista; toiset lapset pystyivät antamaan esim. ryhmäsadutuksissa ja sadutusdokumentoinnissa paljon rikkaampaa kieltä ja esimerkkiä hieman hiljaisimmille ja aremmille kertojille.

Tärkeää sadutustuokioiden onnistumisessa oli kasvatuskumppanin valmistautuminen, että kaikki tarvittava; kynä ja paperi ja tarvittavat välineet, olivat mukana. Näin sadutustuokio saatiin hyvin alkuun ja lapsille tuli heti rauhallinen ja läsnä oleva kuva aikuisesta; aikuinen keskittyi vain lapsiin ja heidän tarinoihinsa. Istahtaminen lasten tasolle ja katsekontaktin luominen lapsiin ja kuuntelevan ilmapiirin luominen oli avain sadutusten onnistumiselle.

Kun aikuinen oli oikein virittäytynyt, helpotti se myös lasten virittäytymistä. Aikuisella oli oltava aito kiinnostus lasten tarinoille. Hänen on kaikilla eleillään ja koko olemuksellaan ilmaistava lapselle kiinnostuksensa lapsen tarinaa ja ajatuksia kohtaan. Sadutuksia aloitettaessa lapset olivat hyvin harvasanaisia ja tarinat pieniä, mutta mitä pidemmälle kevät eteni, sitä enemmän tarinoita tuli. Lapsetkin tarvitsivat aikaa ja tilaa opetella kertomaan satuja ja tarinoitaan, kuten aikuiset aikaa opetella saduttamaan.

Alkuvuodesta sadutukset Mehiläisissä olivat enemmänkin suunniteltuja ja tapahtuivat enemmän juuri sadutukselle varatulla ajalla. Mutta kevään aikana huomasimme pikkuhiljaa alkavamme istahtelemaan lasten äärelle heidän leikkiessään vapaata leikkiä ja kirjaavamme lasten tarinoita leikin lomassa. Lapset alkoivat myös selvästi lähestyä aikuisia kesken leikkien ja vaatia aikuista kirjaamaan tarinoitaan. Kevään aikana tapahtui selvä muutos niin aikuisten pysähtymisessä lasten tarinoiden äärelle kuin lasten kommunikoinnissa aikuisten kanssa.

Kasvatuskumppanit kokosivat kevään aikana kumppanilastensa saduista, piirustuksista ja muusta tulleesta materiaalista lapselle satukansion, jonka lapsi sai kevään lopulla itselleen. Osassa ryhmistä lapsien materiaaleja tallennettiin kasvun kansioon. Lapsen omannäköisen satukansion tekeminen on pedagogista dokumentointia. Artikkelissaan Keskinen ja Lounassalo kertovat pedagogisen dokumentoinnin, liittyen VKK Metron kehittämishankkeeseen, olevan leppoistava osallisuuden mahdollistaja (esim. muistiinpanot, piirroukset, pienoismallit, sanelukone, valokuva, video). Lasten toiminta ja ajattelu nostetaan keskeiseksi kohteeksi ja tällä on välitön yhteys lasten osallisuuteen. (Mäkitalo & Nevanen 2011, 199.)

7.3.1 Sadutusten monimuotoisuus

Mehiläisten ryhmässä sadutukset aloitettiin heti tammikuussa jakaantumalla pienryhmiin ja istahtamalla lasten viereen seuraamaan heidän leikkiään ja kysymään olisiko lapsella tarinaa leikistä. Pienet tarinat kirjattiin ja luettiin lapsille. Istahtelua lapsen leikkien keskelle ja satujen kirjaamista jatkettiin yhä enenevässä määrin myös vapaan leikin aikana pitkin kevättä. Myös mm. lapsen piirtäessä, askarrellessa tai maalatessa istahdettiin lapsen viereen ja tiedusteltiin olisiko lapsella kertoa tarinaa tekemästään työstä.

*Olipa kerran Tuhkimo, joka oli linnassa yksinään ja käveli ja pani verhot auki. Ja teki ruokaa hiirille. Ja sitten hän etsi ystäviä. Ja sitten hän leipoi ja etsi ja tähtiä ja aurinkoa. Ei mitään muuta. (Tyttö, 4v.)
Aamulla krokotiili söi tavallisen leijonan, ja se krokotiili kuoli. Oli, satoi lunta. Ne paineli krokotiilia ja ne tappo leijonat, se krokotiili. (Poika, 4.v.)
Olipa kerran Tähtäpää ja poika. Poika halusi mennä hänen kanssa naimisiin. Se tykkäsi siitä työstä. Ne menikin yhdessä naimisiin. Ne ihastui toisiinsa ja pussasi. Ja tyttö laittoi korvikset ja mekon päälle. Sit hirviöt tuli ekana ja sit tuli ritarit. Taisteli hirviöitten kaa. Sitten se ritari huomasi sen prinsessan ja vei sen vankilaan. Sitten se Tähtäpää ja se poika meni vielä kaksi kertaa naimisiin. Sillä Tähtäpäällä oli kyllä kolme kissaa. (Tyttö, 5v.)*

Mä oon Mikke-ritari. Sitten tuolla linnan sillan luona on lohikäärme. Se pitäis miekattaa. No sitten tuli tulta lohikäärmeen suusta linnaan. Sitten silta hajos. No sitten hajos linna. Sit lähti tuli alas. Mikke-ritari miekatti sen lohikäärmeen. Loppu. (Poika, 5 vuotta)

Mehiläisten ryhmässä koko kevään kestäneet keskiviikkojen pienryhmä-sadutukset aloitettiin ryhmäsadutuksilla, joissa kokeiltiin erilaisia lähestymistapoja; sadutuskorttien, käsinukkien tai pehmolelujen avulla. Sadutuksen alkuun saatettiin lukea jotain kirjaa ja lapset saivat jatkaa sitten satua. Lukemisen jälkeen lapset piirsivät kuulemastaan ja kertoivat piirustuksestaan oman tarinansa. Mehiläisessä koettiin, että ryhmäsadutuksissa arimmat ja hiljaisimmatkin pääsivät vaikuttamaan lopputulokseen. Esimerkkisatu tulee viiden 3-5-vuotiaan pojan ryhmäsadutuksesta, jossa apuna olivat satukortit.

Olipa kerran linna jossa asui kuningas ja kolme uljasta ritaria. Kunnes tuli lohikäärme ja otti prinsessan. Sitten kolme ritaria uljaasti hakivat prinsessan takaisin. Tuli monta lohikäärmettä ja ne vei koko linnan. Kolme ritaria ottivat linnan lohikäärmeiltä ja veivät sen omaan paikkaan, mutta se näytti niin pahalta että ne rikko sen. Linnaan tuli korjausmiehet ja alko rakentaa toista linnaa kunnes se oli valmis. Sitten kuulu puskasta ääntä, siellä olikin siili, ei mitään hätää. Sitten se vahingossa se linna sortui. ja sitten korjausmiehet tulivat ja korjasivat linnan uudestaan. Heidän äitinsä teki kolme vauvaa. Lohikäärmeet kuolivat ja kaikki päättyi hyvin. Loppu.

Aihesadutus oli ollut Mehiläisessä käytössä jo aikaisemminkin. Syksyllä he olivat mm. keränneet metsästä kiviä ja maalanneet niistä jokaiselle lapselle oman ”voimaeläimen”. Lapset saivat kertoa eläimestä tarinan liitettäväksi isänpäiväksi tehtyyn tauluun, jossa oli kuva lapsesta oman ”voimaeläimen” kanssa. Myös äitienpäiväksi lapset olivat tehneet äideille kirjat ”Äidin kanssa”, joihin lapset kertoivat ja kuvittivat tarinat äideistä. Seuraavan nallesadun aihe tuli leikistä, jossa sadun kertoja leikki nalleilla ja hän valitsi yhden nallen josta halusi tarinansa kertoa.

Olipa kerran nalle, joka tykkäsi sen ihmisestä. hän ihastui siihen ihmiseen. Sitten se näki äitin ja isän ja pikkukarhun. sit ne meni syömään ja leikkimään ihmisten kaa hippaa. Sitten ne menivät syömään iltapalaa. Ne söi porkkanaa, pikkukarhun lempiruokaa. Ja sitten karhu leikki äitin ja isän kanssa hippaa ja sit ne meni mummolle leikkimään hippaa ja mummo keitti keittoa. Sitten ne meni nukkumaan. Sitten tuli aamu ja sitten ne meni syömään puuroa. Sitten se meni takaisin kotiin ihmisen luo ja sitten ne leikkivät hippaa ja sen pituinen se. (Tyttö, 5v.)

Seuraava tarina kertoo erään tytön voimaeläimestä, jonka hän nimesi Tikruksi.

Tää on Tikru. Tikrut syö lehtiä ja sitten ne syö bangoja. Sitten Tikru syö myös kukan lehtiä. Tikru tykkää leikkiä toisen Tikrun kaa ja ne tykkää kiipeillä puissa. Ja sitten Tikru tykkää kiipeillä puissa. Ja sitten Tikru tykkää jahdata perhosia.

Mehiläisessä kokeiltiin myös sadutusdokumentointia pienryhmissä ja ne osoittautuivat hyvin opettavaisiksi tavoiksi huomioida lasten leikkivalmiuksia, ja niissä moni lapsi yllätti leikkitaidoillaan. Varsinkin monen pienen pojan kohdalla paljastui ihan uskomattomia leikkitaitoja, ja huomasin miten hyvin aikuinen kannatteli leikkiä, vaikka vain istui tilassa ja kirjoitti lasten sanomisia ja tekemisiä. Moni lapsi koki kuitenkin koko ajan leikkivänsä aikuisen kanssa, vaikka itse aikuinen koki enemmän olevansa vain havainnoija.

Sadutusdokumentoinnissa huomasimme myös monien arkojen ja hiljaisempien lasten innostuvan puhumaan ja kertomaan leikistään huomattaessaan aikuisen kirjaavan heidän sanomisiaan. Eräässäkin leikitilanteessa yksi hieman hiljaisempi ja arempi poika tarkisti aikuiselta joka kerta puhumisensa jälkeen, oliko aikuinen varmasti kirjannut hänen sanomisensa, ja miten. Hänen ilmeensä kirkastui joka kerta, kun aikuinen luki hänen kommenttinsa paperista. Hän selvästi myös lisäsi leikissä puhumista ja toisten lasten kanssa kommunikointia aikuisen kirjaamisen myötä. Esimerkki eräästä sadutusdokumentoinnista:

KAISUN(3,5v.), INNIN(4,5v.) JA SAMPAN (juuri 3v. täyttänyt.) SADUTUSDOKUMENTOINTI 13.3.2013(nimet muutettu)

Kaisu, Inni ja Samppa leikkivät Itikoitten nukkelassa kotileikkiä ja Kirsi (kaikkien kolmen lapsen kasvatuskumppani) kirjaili leikkiä.

KAISU: Tää on vauva. Se on Jeesus. Jeesus on syntynyt kolmena päivänä. Tässä se Jeesuksen syntymä on.

Kaisu näyttää kaikille kalenteria.

Inni hoitaa Jeesus-vauvaa.

KAISU: Nyt alkaa kesäjuhlat! Vauva, nyt alkaa syntymäpäiväjuhlas. No niin, minä merkitsen tähän päiväkirjaan sen syntymäpäivän. Inni, laita se Jeesus potalle!

INNI: Minä rupean nyt silittämään. Tää äiti on nyt just pessy nää vauvan lakanat, koska vauva on pissinyt niille.

KAISU: Katso pikku-Samppa! Leivontatarvikkeita täällä!

Kaisu ja Samppa tutkivat hellan kaappeja ja Samppa alkaa kerätä levyn päälle astioita ja keittää ruokaa. Laittaa kattilan hellalle ja sekoittaa kauhallalla. Pesee leikisti kauhaa välillä hanan alla. Samppa tarjoilee välillä kananmunia kaikille. Muuten touhuilee keittiössä ruokatarvikkeiden kanssa.

SAMPPA: Sit pesemään!

Samppa laittaa kattilan tiskialtaaseen

Samppa katsoo Kaisuun päin ja kysyy: Mitäs muuta tehään?

KAISU: Hei, missä Jeesus on?

Inni on hoitanut koko ajan Jeesusta.

INNI: Tässä

KAISU: Huh!

Samppa laittaa lisää tiskiä tiskialtaaseen ja jatkaa touhuja keittiössä. Hän muistaa yhtäkkiä jotain ja menee puhelimelle
SAMPPA: Haloo! Missä oot? Leikkimässä Kiisin kaa.
Inni on hoitanut Jeesus-vauvaa.
INNI: Nyt on äitin synttärit!
Kaisu katsoo kalenteria
KAISU: Ei nyt ole sinun syntymäpäiväsi! On minun. Laitetaan kahvia tip-pumaan. Tässä kuumaa kahvia.
Kaisu tarjoilee kaikille kahvia
Samppa on touhunnut koko ajan keittiössä ja laittanut ruokaa, tutkinut kaappeja ja uunia ja laittanut kattiloihin hedelmiä
SAMPPA: Nyt on ruoka-aika!
Inni on siirtynyt myös keittiöön ruoanlaittopuuhiin.
INNI: Jälkkäriksi tulee jäätelöä!
Inni vatkaa jäätelöä kulhossa
Kaisu lakaisee harjalla lattiaa ja löytää päiväkirjan lattialta.
KAISU: Hei, Jeesuksen syntymäpäivälahja!
Samppa kattaa pöytää. Laittaa kuppeja pöytään. Soittaa välillä puhelimella
SAMPPA: Huh! No moi! Miä tässä Kiisin kanssa leikkimässä. Joo, heippa
INNI: Pitää laittaa kauniit vaatteet. Tulee vaari ja mummo kylään!
Inni ja Kaisu pukevat kauniit mekot päälle. Samppa katselee vaatteita ja tutkii niitä tarkasti, mutta ei halua pukea mitään päälleen.
KAISU: Kato! Tällaiseksi prinsessaksi minä aina olen halunnut! Nyt on juhkakukat pöydässä. Nyt voi juhlat alkaa!
Kaikki leikkivät vielä pitkän aikaa ja keskittyneesti tätä roolileikkiä. Sitten on uloslähdön aika ja yhdessä siivoamme nukkulan siistiksi ja lähdemme ulos.

7.4 Lapsen oma päivä: ”Päivän mehiläinen”

Sadutusprojektin ohella jokaisessa Lähemäen lastentalon ryhmässä, myös Mehiläisessä, toteutettiin lapsen oma päivä, johon lisättiin vielä sadutus. Mehiläisissä kasvatuskumppani haastatteli lapsen etukäteen jo valmiin haastattelupohjan mukaan, jossa kyseltiin lapsen perheestä, iästä, lempiväristä, lempiruuasta sekä mitä lapsi haluaisi tehdä, kun on ”Päivän mehiläinen”. Pienempien lasten kanssa käytettiin tarvittaessa vanhempia apuna päivän suunnittelussa ja lapsen mielipuheen selvittämisessä.

Kasvatuskumppani suunnitteli lapsen kanssa hänen toivomansa tekemisen, esim. askartelun, liikunnan, retken tms. Lasten kanssa selailtiin askartelulehtiä, etsittiin liikuntavälineitä, pengottiin kaapeista roolivaatteita leikkeihin, valittiin yhdessä mieluisia pelejä, valittiin lauluja, lainailtiin naapuriryhmistä rekvisiittoja ja leluja yms. Kasvatuskump-

pani käytti paljon aikaa lapsen kanssa oman päivän suunnitteluun ja näin varmisti lapsen tunteen aidosta vaikuttamisesta ja lapsen oman päivän mieluisaksi tekemisestä.

Kasvatuskumppani myös sadutti lapsen päivää varten, ja haastattelupaperi sekä satu luettiin aamupiirissä koko ryhmälle. Lapsi sai tuoda Mehiläisissä myös lempikirjansa lepoaikalla luettavaksi. Lapsen haastattelu ja satu laitettiin ryhmän eteiseen lapsen kuvan kanssa luettavaksi ja tutustuttavaksi muille ryhmän lapsille ja vanhemmille. Jokainen lapsi sai siis olla kevään aikana ”päivän Mehiläinen” ja suunnitella kasvatuskumppaninsa kanssa ihan oman päivän. Lasten itse suunnittelemat ja tekemät askartelut (mm. hiiri) jatkoivat elämäänsä myös lasten leikeissä:

”Kaisu (3.5v.) ja Jaakko(5v.) leikkivät Kaisun omana päivänä tekemillään keppihierillä. Paulilla3v., äidinkieli venäjä) oli lelukoira leikissä.

KAISU: Moi!

JAAKKO: Moi!

PAULI: Koira ei mitään juttele!

KAISU: Tanssitaanko?

JAAKKO: Tanssitaan vaan.

Kaisun ja Jaakon hiiret tanssivat

KAISU: Mun hiirellä on tosi pitkä häntä.

JAAKKO: Munkin hiirellä. Käydäänkö kävelyllä?

KAISU: Joo.

Kaisun ja Jaakon hiiret menevät kävelylle.

JAAKKO: Moikataanko koiraa?

KAISU: Joo, moi koira!

PAULI: Koira ei halua moikata. Pauli juoksee pakoon.

KAISU: Moi koira! Miksi menet pois?

PAULI: Siksi kun se pitää napata kiinni.

KAISU: No minäpä nappaan.

PAULI: Se äkkiä menee pois.

Jaakko katselee sivusta. Koira tulee leikkimään hiirten kanssa.

KAISU: Nää leikkii hippaa. Hiiri voi lentää!

JAAKKO: Joo, tää tulee mukaan.

Kaikki leikkivät yhdessä hippaa jonkin aikaa. Sitten leikkiin tuleekin lisää väkeä, kun pehmolelut pääsevät mukaan. Leikki jatkuu pehmolelujen kanssa vielä puoli tuntia.”

Omat päivät olivat lapsille hyvin mieluisia ja lapset odottivat ja suunnittelivat niitä innolla. Lapset myös rohkaisivat ja kannustivat toisiaan ja antoivat toisilleen hyvää palautetta päivien onnistumisesta. Eteisessä esillä olleiden kuvien ja kertomusten kautta myös

vanhemmat pääsivät näkemään välähdyksiä lapsensa suunnittelema päivästä lasten omien kertomusten lisäksi. Ja myös toiset vanhemmat pääsivät osallisiksi toisten lasten omista päivistä ja saivat ihailla lasten taitoja, mielikuvitusta ja kekseliäisyyttä. Lasten omat päivät lisäsivät lapsiryhmän lisäksi myös vanhempien yhteisöllisyyttä ja keskustelua.

7.5 Välireflektio sadutusten etenemisen tukena

Koska toinen opinnäytetyöntekijämme oli mukana vain yhdessä ryhmässä havainnoijana ja osallistujana, niin teimme vielä välireflektiokysymykset (Liite 6) sadutuskevään puolivälissä, maaliskuun loppupuolella, jossa tiedustelimme kuinka sadutukset ovat sujuneet ja kokevatko kasvatuskumppanit tarvitsevansa lisätietoa sadutuksesta tai jotakin apua sadutuksien onnistumiseksi. Vastaajista kaikki (n=15) kertoivat sadutusten olevan käynnissä.

Eräässä ryhmässä kerrottiin projektin etenevän omalla painollaan. Heidän ryhmässään sadutukset eivät olleet ”puhtaasti” toteutuneet, mutta lasten leikkiä ja puheita oli kirjattu ylös. Ryhmän lasten ikä ja puheen kehityksentaso antoivat raamit tehtävän toteutukseen ja he jatkoivat kirjaamistaan edelleen siltä osin kuin tilanteet mahdollistavat.

Toisessa ryhmässä sadutukset olivat käynnistyneet, mutta eivät ihan kivuttomasti. Aikataulu oli heidän mielestään liian tiukka keväťjuhlaan ja heidän oli pakko ”pusertaa” jotakin. Ryhmä oli haasteellinen ja ajan ottaminen yksilösadutukseen oli ollut hankalaa, mutta he olivat onnistuneet ryhmäsadutuksessa.

Eräässä toisessa ryhmässä taas sadutukset olivat lähteneet hyvin käyntiin satujen keräämisen osalta. Ryhmässä pohdittiin sitä, että he eivät olleet ehtineet lukemaan muiden aikuisten keräämiä satuja. Pienten lasten kanssa sadutus oli ollut vaikeampaa ja he olivat päätyneet leikin seurantaan ja sen kirjaamiseen.

Erään toisen ryhmän välireflektion aikaan sadun/satujen pohjalta kehiteltiin keväťjuhlaohjelmaa. Sitä oli ideoitu isompien lasten kanssa. Heidän mielestään sadutus vaatii paljon aikuisen ohjausta ja eteenpäin viemistä, sillä lastenkin täytyi tottua sadutukseen.

Ensimmäisillä kerroilla ei välttämättä syntynyt mitään, mutta useampien kertojen kautta lasten rohkeus lisääntyi kertoa omia tarinoita. Aikapula rajoitti tekemistä. Mutta he olivat käynnistäneet sadutukset ja sadut jatkoivat elämistään. Kaikista ryhmistä tuli kommentointia, mutta jokainen ryhmä halusi jatkaa itsenäisesti työskentelyä kevään aikana, eivätkä tarvinneet sillä hetkellä apua.

7.6 Kevätjuhla rakentui lasten saduista

Lähemäen lastentalolla on tapana koota joulu- ja kevätjuh latoimikunnat, joihin kumpaankin valitaan yksi jokaisen ryhmän kasvattaja. He ottavat päävastuun juhlan suunnittelusta ja toteuttamisesta ja jakavat tehtävät muille ryhmien aikuisille. Kevätjuhlan valmistelut alkoivat jo heti helmikuussa kun kevätjuh latoimikunta kokoontui ensimmäisen kerran miettimään yhdessä paikkaa, jossa kevätjuhla olisi hyvä toteuttaa. Toimikunta päätti varata vanhan sotilaskodin, Sotkun, juhlapaikaksi ja huolehti juhlaan liittyvistä organisointiasioista. Muuten itse ohjelmien suunnittelut ja toteutukset jäivät ryhmien vastuulle.

Jokainen ryhmä valitsi ryhmän aikuisten kanssa mistä sadusta ryhmä halusi kevätjuhlah ohjelman tehdä. Joissakin ryhmissä lapset tekivät ryhmäsadutuksina ohjelman, joissakin valittiin lasten jo valmiista sadusta joitakin ja yhdisteltiin. Jokainen ryhmä oli tehnyt lavasteita ja koristeita kevätjuhlaa ja omaa esitystään varten. Kevätjuh latoimikunnan jäsenet, vahvistettuina kaikilla henkilökunnan jäsenillä sitä mukaa kuin ryhmästä pääsivät irtautumaan, koristelivat Sotkun etukäteen yhdessä tehdyillä koristeilla, kevätkukilla ja yhdessä etsityillä kankailla. Sotkulle tehtiin kaikkien ryhmien esitystä tukeva keväinen lavastus, johon vielä jokainen ryhmä toi omia lisäkoristeita ja esiintymisvaatteita omaa esitystään varten. Sadutuskevät huipentui sitten kevätjuhlaan 22.5.2013 jossa lapset esittivät ryhmänsä kanssa valittuja satujaan.

Mehiläisten ryhmän kevätjuhlassa esitettävä satu syntyi isompien tyttöjen ryhmäsadutuksen tuloksena. Tytöt innostuivat itse tekemään sadusta näytelmän, jonka he ensin esittivät omalle ryhmälleen ja lopulta myös perjantain koko talon lauluhetken päätteeksi kaikille talon lapsille. Toiset Mehiläislapset innostuivat tyttöjen tekemästä näytelmästä,

ja siitä päätettiin kaikkien ryhmäläisten kanssa lopulta sovittaa koko ryhmän yhteinen esitys lauluineen.

Lapset saivat itse olla valitsemassa osia, ja ne jakaantuivat loppujen lopuksi hyvin ja ilman minkäänlaisia taisteluita. Aikuiset valitsivat lasten kanssa esitykseen tuttuja talven ja kevään aikana laulettuja lauluja kevennykseksi. Esityksen lavastus ja puvustus suunniteltiin yhdessä lasten kanssa ja se oli hauskaa ja innostavaa niin lapsista kuin aikuisistakin. Itse esitys Sotkulla onnistui mainiosti. Kaikki esiintyjät olivat sisäistäneet roolinsa niin täydellisesti. Oli liikuttavaa katsoa miten lapset eläytyivät rooleihinsa niin antaumuksella ja innolla.

Kevätjuhlan tarjoilut suunniteltiin yhdessä lasten ja aikuisten kanssa. Tarjoilun päiväksi päätettiin yhdessä keltainen. Lapset leipoivat juhlaan tarjoiltavaksi ihania keltaisella koristeltuja muffinsseja ja juomana oli keltainen kevätbooli. Ilma oli aurinkoinen ja tarjoilu tapahtui ulkona ennen itse juhlan alkua.

Kevätjuhlan valmistelu ja itse kevätjuhla olivat oiva esimerkki siitä, miten ”helpolla” aikuiset pääsevät kun he oivaltavat ottaa lasten mielikuvituksen ja luovuuden käyttöön. Juhla syntyi ilman suurempia ponnisteluja muutamassa viikossa ja lapset sisäistivät osansa todella hyvin kun pääsivät itse vaikuttamaan tarinan sisältöön ja suunnitteluun.

Kaikkien ryhmien esitykset olivat erilaisia ja ryhmän lasten näköisiä. Lapset esittivät innolla ja antaumuksella omia tarinoitaan ja aikuiset olivat nähneet paljon vaivaa lasten kanssa esitysten suunnittelussa, puvustuksessa ja lavastuksessa. Vanhemmat kuvasivat lasten esityksiä ja kevätjuhla myös videoitiin muistoksi päiväkodille. Kevätjuhla oli todellinen kruunu ”Sadutuskevään 2013” päättämiseksi.

8 ARVIOINTIA LOPPUKARTOITUKSEN POHJALTA

Lähetimme Wepropol- loppukyselyn sähköpostitse kesäkuun 2013 alussa seitsemälletoista kasvatuskumppanille, kuten alkukeväälläkin. Kesäloma-aika ja se, ettei osassa ryhmistä ollut vakituista henkilökuntaa, vaan sijaisia, vaikutti loppukyselymme vastausprosenttiin. Saimme vastauksia 10 ja vastausprosentti oli siis 58 %. Pidämme kuitenkin otosta onnistuneena, sillä jokainen kasvatuskumppani osallistui ”Sadutuskevät 2013” hankkeen sadutuksiin kumppanilastensa kanssa. Annoimme myös pidemmän vastausajan kasvatuskumppaneille kesälomien takia.

8.1 Osallisuuden kasvaminen on jatkuvaa oppimista

Loppukyselystä (n=10) selvisi, että kaikki kasvatuskumppanit pohtivat ”Sadutuskevät 2013” projektin jälkeen enemmän lapsen osallisuutta ja sen mahdollistamista päiväkodin arjessa. Kasvatuskumppaneiden tieto osallisuuden merkityksestä lapsen näkökulmasta oli myös syventynyt. Kasvatuskumppanit kertoivat vastauksissaan, että lapsen aito kuuleminen ja lapsen mahdollisuus vaikuttaa toiminnan sisältöön päivän kuluessa on selkeytynyt osallisuuden johtoajatuksiksi: lapsi saa tehdä asioita, opetella uutta ja tutkia maailmaa oman sen hetkisen kiinnostuksen mukaan ja lapsi saa osallistua päätöksentekoon, jotka koskevat häntä itseään ja päiväkodin arkea. Lapselle annetaan kokemus siitä, että hän on yksilöllinen, tärkeä ja häntä kuuntelee aidosti läsnä oleva aikuinen.

”Lasten mielipiteen ja toiveiden kuulemista sekä niiden huomioimista toiminnan suunnittelussa ja toteutuksessa.”

”Lasta kuunnellaan aktiivisesti päivittäin. Häntä haastatellaan erilaisissa asioissa. Lapsilta kysytään minkälaisia leikkejä ja leikkikaluja he haluavat päiväkodissa olevan. Yhdessä lasten kanssa (lastenkokoukset) mietitään sopimuksia, niin että kaikilla olisi hyvä olla päiväkodissa.”

Turjan (2011) mukaan keskeisimpiä asioita osallisuuden määrittelyssä ovat kuulluksi tuleminen, omassa yhteisössään vaikuttaminen ja tunne sekä tietoisuus omasta osallisuudesta. (Turja 2011, 7.) Kasvatuskumppanin vastauksista (n=10) kävi ilmi, että lapsen osallistuminen itseään koskeviin päätöksiin oli lisääntynyt ”Sadutuskevään 2013” aika-

na. Vastausten (n=10) perusteella kasvatuskumppanin toiminnassa huomioitiin enemmän lapsilähtöisyyden näkökulma. Tämä näkyi mm. lastenkokouksissa lasten äänen kuulumisena ja lapsen kiinnostuksen kohteet otettiin paremmin huomioon arjessa. Kasvatuskumppaneiden tietoisuus lasten kuuntelemisesta oli kasvanut ja ryhmissä ajateltiin aktiivisesti, miten lasten osallisuutta pystyttiin toteuttamaan. 20% vastaajista kertoi, että he ovat aiemminkin yrittäneet huomioida lasta ja eivät koe että olisi lisääntynyt kevään aikana. Heidän ryhmässään sadutus itsessään ei ole juurikaan lisännyt osallisuutta, mutta lisännyt kyllä aikuisten sensitiivisyyttä havainnoida lasta vielä enemmän.

”Meillä on lasten kokouksia käytetty osallistamisen välineenä pitkin kevättä sadutuksen lisäksi. Lapset ovat selkeästi päässeet ääneen ja itsekin on enemmän keskittynyt kuuntelemaan lasta.”

”Sadutus osallisuuden keinona tuli arkisiin toimiin. Muuten lapset ovat saaneet jo aikaisemmin päättää, esimerkiksi, mitä vaatteita pitää laittaa päälle säähän nähden ja leikkitalu on ollut myös käytössä”

Kasvatuskumppaneiden vastausten (n=10) perusteella lapset osallistuivat enemmän työpäivän aikana toiminnan suunnitteluun. Perusteluina oli lasten leikkivalintojen kysyminen lapsilta ja varsinkin lapsen omalla viikolla erityishuomio on lapsen omilla ideoilla ja ajatuksilla. Vastaajista (n=10) 30% oli sitä mieltä, että lapset eivät osallistu työpäivän aikana toiminnan suunnitteluun. Perusteluina oli, että tiimissä aikuiset ovat jo suunnitelleet toiminnan valmiiksi sekä että suunnitelmien noudattaminen antaa vain vähän mahdollisuuksia tähän.

8.2 Sadutusten myötä oivaltamisen riemua

Loppukyselyssä vastaajista (n=10) jokainen sanoi käyttävänsä sadutusta jatkossa työssään. Kysyimme lisäksi kokivatko kasvatuskumppanit sadutuksen vaikeaksi, niin vastaajista (n=10) 60% piti sadutusta vaikeana. Sadutuksen vaikeaksi tekivät, varsinkin pienillä lapsilla, 1-2-vuotiailla, kielen puuttuminen. Sadutus oli heillä ollut enemmän lapsen havainnoimista ja sitä kautta lapsen kiinnostukseen tarttumista.

Yksi vaikeista asioista oli se, että saduttaja itse ajatteli sadutuksen olevan hankalaa ja monimutkaista. Vastaajista (n=10) 40% piti sadutusta on helppona. Perusteluina oli mm.

se, että sadutus vaatii vain työntekijän omaa viitseliäisyyttä ja aktiivisuutta aloittaa sadutus, sekä se, että lapsi keksii helposti satuja. Haasteeksi koettiin lapsi, jolla ei ollut hallussa suomenkieli tai lapsi ei keksinyt edes rekvisiitan avulla mitään.

”Kevään edetessä sadutusvihko kulki jo melko sujuvasti mukana. Havainnointi osio on edelleen hankalaa, koska olen hidas kirjoittaja, enkä pysty keskittymään molempiin kunnolla.”

”Välillä oli vaikea "motivoida" hiljaista lasta kertomaan tarinaa ja saada itsensä pysymään nahoissa, sillä eskarilaisilta tulisi vaatia sadutuksessa jo enemmän. Tietyiltä lapsilta oli vaikea nyhtää mitään.”

Kysyimme kasvatuskumppaneilta sadutuksen onnistumiseen vaikuttavia tekijöitä. Vastaajista (n=10) yksi kertoi, että meillä ei ollut kyseessä olevia tuokioita ryhmässämme. Loput yhdeksän vastaajaa kertoivat, että onnistuakseen sadutustuokioille pitää järjestää rauhallinen ympäristö ja sitouttaa henkilökunta aiheeseen ja mm. harjoitella sadutuksia eri tavoin.

Aiheeseen oli perehdytty ennen varsinaista sadutusjaksoa ja koko henkilökunta suhtautui myönteisesti asiaan. Jossain ryhmässä oli kasvatuskumppaneiden kesken sovittu sadutustuokioiden aika ja paikka merkittäväksi kalenteriin. Kasvatuskumppanin asettuminen lapsen tasolle, konkreettisesti istuminen lattialla, lämmin ilmapiiri, hymyileminen sekä lapsen kannustaminen sanallisesti ovat tärkeitä asioita sadutuksen onnistumisessa. Lapsen oma sadutuskansio, johon kerättiin materiaalia, koettiin hyväksi.

Sadutustuokioiden estäviä tekijöitä kysyttäessä vastauksista (n10) nousi esille rauhallisen paikan puute. Rauhaton tila sai lapsenkin keskittymisen herpaantumaan. Lapsen jaksaminen tai hiljaisuus, joka laskeutui alun jälkeen, kun lapsi ei oikein keksinyt mitään sanottavaa koettiin myös sadutustuokion onnistumisen esteenä. Joskus, kun muut lapset täyttivät isoimmat tilat, jouduttiin sadutuksia tekemään jopa keittiön lattialla.

Yksi vastaajista kertoi, että yksilösadutukset eivät oikein onnistuneet, koska hänellä oli kaikkein pienimmät ja joukossa myös ei kieltä osaava. Vastaajan ryhmäsadutuksissa "irtosi" tarina helpommin. Yksi vastaajista kirjoitti, että sadutusjakso olisi saanut olla pitempi, koko toimintavuoden, niin vuorohoitolapsiakin olisi ehtinyt saduttaa enemmän. Vapaiden tietokonevuorojen puute koettiin myös esteeksi.

Vastaajista (n=10) jokainen koki saavansa tarpeeksi tietoa ja ohjausta kevään aikana. Yksi vastaajista kertoi, että oli mukavaa kun ”tukihenkilö”/tsemppari löytyi läheltä. Yksi vastaajista toivoi että, satujen lopputuotoksesta olisi voinut olla enemmän tietoa.

Lasten sadut koottiin pääosin satukansioihin. Satukansiota pidettiin hyvänä ideana (n=10), sillä siihen pyrittiin keräämään konkreettisesti lapsen tuotoksia vuosien varrelta. Muita perusteluja oli mm. se, että myöhemmin on helppoa ottaa esille sadut ja tutkia tuotoksia lapsen itsensä kanssa.

Pienille lapsille koottiin valokuvia touhuista satujen sijaan, mutta heiltä oli myös tullut pieniä tarinoita. Kevään aikana toisille materiaalia tuli enemmän ja toisille vähemmän. Osa kasvatuskumppaneista tallensi sadut ja tuotokset lapsen sähköiseen kasvunkansioon. Eskarilaisilla satukansioita ei ollut, vaan sadut kirjattiin ylös ja kirjoitettiin koneella puhtaaksi ja lapset saivat ne keväällä yksittäiskappaleina kotiin. Kritiikkiä aiheutti puhtaaksikirjoittaminen, kun tietokoneita ei ollut aina vapaana.

”Omat kasvatuskumppanilapset sadutettavina oli hyvä jako”.

”Lasten leikin havainnointia ja niissä tilanteissa syntynyttä keskustelua kirjattiin ylös. Otettiin myös kuvia ko. tilanteista. Kirjaamiset laitettiin lapsen sadutuskansioon.”

Loppukyselyssä pyysimme kasvatuskumppaneita kertomaan kokemuksistaan sadutusdokumentoinnista. Vastaajista (n10) erottui selkeästi pienten ryhmän dokumentointi. Pienemmille koottiin valokuvia touhuista satukansioon satujen asemasta. Muutamille lapsille oli myös syntynyt tarinoita. Lasten leikin havainnointia ja niissä tilanteissa syntynyttä keskustelua kirjattiin myös ylös.

Yleisesti satujen kirjaamisesta sanottiin, että satu on helppo kirjoittaa kahdenkeskisissä tilanteissa lapsen kanssa, koska niissä tarvitaan vain kynä ja paperia. Satujen puhtaaksikirjoittaminen vaati vähän enemmän aikaa ja satuja saattoikin kertyä jo iso nippu, ennen kuin tarvittava aika löytyi puhtaaksikirjoittamiseen. Tietokoneen käyttö myös lisääntyi huomattavasti päiväkodin aikuisten kesken ja kritiikkiä aiheutti tietokoneen saatavuus.

Väittämiin (N=10) ”*Sadutus lisäsi lapsen kuuntelemista*” 70% oli täysin samaa mieltä, ”*Sadutus auttoi lapseen tutustumisessa*” 70% oli täysin samaa mieltä ja ”*Sadutus lisäsi kykyäni vastata herkemmin lapsen tarpeisiin*” 60 % oli täysin samaa mieltä. Kasvatuskumppaneista 80% oppi saduttamaan eri tavoilla. Heistä 80% koki että oli saanut tietoa eri sadutusmuodoista ja kasvatuskumppaneista 100% koki, että sadutuskeväästä oli ollut hyötyä. Eniten hajontaa oli tullut väitteeseen; ”*Sadutus on helppoa*”. 70% koki, että sadutus on helppoa ja 30% oli eri mieltä. Kasvatuskumppaneista 90% oli tyytyväisiä saamiinsa ohjeisiin ja apuun sadutusten onnistumiseksi.

8.3 Kasvatuskumppanin sensitiivisyys lisääntyy

Loppukyselyn mukaan vastaajista (n10) yhdeksän, 90%, muutti suunnitelmiaan lasten toiveiden mukaisesti ”*Sadutuskevät 2013*” hankkeen jälkeen. Erilaisia tilanteita olivat esimerkiksi aamupiirien lasten toivomukset leikeistä ja lauluista, tai kysymykset lapsille miten toimintaa voisi toteuttaa. Vastaajista (n=10) yksi ei muuttanut suunnitelmia lasten toiveiden mukaan, perustelunaan kevätkiireet.

”Meillä tartutaan hetkeen ja suunnitelmat voivat muuttua nopeasti”

”Ehdottomasti. Pienten ryhmässä toiminta tapahtuu lasten tarpeiden ehdoilla, siis havainnoimalla lasta ja muokkaamalla toimintaa sen hetkisen tarpeen mukaiseksi.”

”esim. saatoin kysyä lapsilta itseltään, että miten voisimme toimintaa toteuttaa”

Kasvatuskumppaneilta kysyttiin loppukyselyssä missä tilanteissa he keskustelivat vanhempien kanssa ja millaista palautetta saatiin. Kasvatuskumppaneiden vastauksista (n=10) kävi ilmi, että vanhempien kanssa oli keskusteltu monipuolisesti erilaisissa tilanteissa. Vanhempia oli informoitu kuukausitiedotteessa ja varsinkin kevätjuhlan lähestyessä asiasta puhuttiin enemmän. Vanhemmat olivat olleet tosi mielissään ja tyytyväisiä siitä, että lapset olivat itse tehneet tarinoita kevätjuhlaan.

Kasvatuskumppanit ottivat vaihtelevasti asian esille vanhempainvartissa ja vanhempien suhtautuminen oli ollut etupäässä myönteistä. Vanhempien kanssa keskusteluja syntyi

lasta tuotaessa ja haettaessa. Enemmän kuitenkin haettaessa, koska ne olivat tilanteina kiireettömämpiä.

Pyysimme loppukyselyssä kasvatuskumppania pohtimaan onko hankkeemme ”Sadutuskevät 2013” vaikuttanut herkkyyteen huomioida lasta. Vastauksien (n=9) pohdinnoista nousi esille se, että suurin osa oli lisännyt yksittäisen lapsen kuulemista ja huomioimista. Lisäksi herkkyys havainnoida lasta oli lisääntynyt.

Pohdinnoista nousi esille, että sadutus sinänsä ei ollut lisännyt herkkyyttä lapsen huomioimiseen, sillä se on kasvatuskumppanin ”jokapäiväinen työkalu”, mutta tietoisuus kevään tarkoituksesta oli lisännyt lapsen havainnointia ja kuuntelua johdonmukaisesti. Sadutuksen aikana havainnoitiin myös enemmän lasten kielellistä kehitystasoa.

”Toi itselleni tosi paljon lisää herkkyyttä ja päätöksen sadutuksen ottamisesta työskentelytavaksi.”

”Kyselen lapsilta nykyään enemmän, ja hakeudun lasten pariin enemmän, jopa eläydyn leikkiin! Olen tehnyt tätä kyllä aikaisemminkin, mutta nyt sadutuskevät sai taas silmäni auki tämän asian suhteen.”

Lopuksi kysimme vielä mitä oivalluksia kasvatuskumppani sai lapsen osallisuuteen liittyen ”Sadutuskevät 2013” projektin aikana. Vastauksista (n=10) nousi selvästi esille pienten lasten sadutukset. ”Ota pienikin lapsi mukaan moniin asioihin.” – oli oivallus eräästä ryhmästä. Useassa vastauksessa pohdittiin juuri pienten lasten sadutusten toteuttamista. Pienillä lapsilla sadutuksen toteutusta täytyy soveltaa.

Joku koki, että pienten lasten ryhmässä sadutus ei ole menetelmänä se, jolla lisätään lapsen osallisuutta. Lasten valmiudet eivät riitä sadutuksen toteuttamiseen sellaisenaan. Lasten kuuntelu ja havainnointi olivat lisääntyneet ja lapsen osallisuuden miettiminen pienten ryhmässä oli tuonut hyviä keskusteluja tiimissä. Pienten ryhmässä nousi ideoita ja omia visioita sadutusten toteuttamiseen esimerkiksi havaintovälineiden avulla.

Vastauksista (n=10) nousi esille, että sadutusta pitäisi olla lapsen arjessa enemmän, jolloin hän saa yksilöllistä huomiota, tulee kuulluksi ja aikuinenkin oppii paljon sadutuksen aikana lapsesta. Lapsen tarinat koettiin todella merkityksellisiksi. Lapset nauttivat

suuresti kun heidän tarinoitaan luettiin tai näyteltiin. Lapset myös nauttivat siitä, kun saivat kiireettömästi kertoa asioitaan kahden kesken aikuisen kanssa.

”Lapsia on tullut kuunnelluksi enemmän ja on ollut hieno huomata lapsen ilo kun hän on kuunnellut itse kertomaansa satua aikuisen lukemana. Joidenkin lasten kohdalla selvästi itsetuntoa kohottava vaikutus.”

”Sadutusjutut oli etenevä prosessi: Lapsetkin itse oppivat ”loruilemaan” ja pyytämään sadutusta oma-aloitteisesti. ”Eiku tehään niin, että sinä kirjoitat ylös minun leikkini”.

Väittämien vastauksista kävi ilmi, että 90% vastaajista koki, että kasvatuskumppanin sensitiivisyys on tärkeää sadutuksen onnistumisessa. Toiseen väittämään (n10), jossa kysyttiin lisääntykö lapsen äärelle pysähtyminen, 70% oli täysin samaa mieltä. Väitteeseen ”Huomioin enemmän lapsen mielipiteitä” vastaajista (n10) 40% oli melko samaa mieltä ja 40% täysin samaa mieltä.

9 KEHITTÄMISPROJEKTIN JOHTOPÄÄTÖKSET

Toteutimme intoa puhkuen opinnäytetyötämme sadutuskevät-projektin muodossa päiväkotia Lähemäen lastentalolla. Koimme, että saimme Lähemäen lastentalon johtajalta ja kaikilta kasvatuskumppaneilta ja henkilökunnalta täyden tuen työllemme. Koko kevään ajan Lähemäen lastentalossa huokui innokas tekemisen meininki ja lasten äänet tuntuivat nousevan yhä tärkeämpään osaan kaikissa kasvatuskumppanien keskusteluissa ja puheissa niin keskenään kuin vanhempien kanssa. Jollakin tavalla kuulosti, kuin aivan uusi oivalluksen taso olisi noussut esiin monellakin kasvatuskumppanilla. Päiväkodin johtaja oli koko opinnäytetyömme ajan vahvasti työssämme mukana tukien, kannustaen ja tietoja antaen.

Arvioidaksemme työtämme ja saadaksemme enemmän tietoa kehittämisprojektistamme vaikutuksesta, halusimme yhdistää alku- ja loppukyselyjen tuloksista nousevia kysymyksiä ja projektin havainnoinnin mukanaan tuomia asioita. Arviointia saimme myös ryhmiltä välireflektiokysymysten kautta sadutusten etenemisestä. Lasten arviointia kevään sadutustuokioista saimme satukansioihin kerätyistä kommentteista, sekä heti sadutustuokioiden jälkeen. Vanhempien arviointia saimme mm. kasvatuskumppaneiden ja vanhempien vasukeskusteluista sekä lasten tuonti- ja hakutilanteissa syntyneistä keskusteluista. Mehiläisessä vanhemmille kerrottiin tuonti- ja hakutilanteissa sadutuskokemuksista heidän lastensa kanssa, ja vanhemmille annettiin myös pitkin kevättä luettavaa lasten tarinoita ja satuja.

9.1 Kasvatuskumppani taiteilee osallisuuden tikapuilla

Olemme pohtineet osallisuutta useasta eri näkökulmasta teoriaosuudessamme. Myös kyselyjemme osiot noudattelivat samaa moninaista näkökulmaa. Kysyttäessä kasvatuskumppaneilta mitä on osallisuus, kaikilla oli teoreettista tietoa monesta eri näkökulmasta kyseisestä aiheesta. Kasvatuskumppaneiden omissa osallisuuden määritelmissä nousee esiin lapsen vaikuttamisen mahdollisuus häntä koskevissa kysymyksissä. Lapsi voi vaikuttaa itseään koskeviin asioihin toimintojen suunnittelussa, toteutuksessa ja arvioinnissa. Kasvatuskumppanit tiedostivat teoriassa tämän olevan osallisuutta, mutta kyse-

lyissä kävi ilmi, että käytännössä lapsen vaikuttamisen mahdollisuus riippuu monista tekijöistä.

Päiväkodin arjen tilanteita, joissa lapsi saa vaikuttaa itseään koskeviin kysymyksiin, kasvatuskumppanit luettelivat useita. Mielenkiintoiseksi vaikuttamisen arjessa tekee näkökulma, jolloin pohditaan kasvatuskumppanin lapsen osallisuutta estäviä tekijöitä. Kasvatuskumppanin ammatillisiin taitoihin liittyviä lapsen osallisuutta estäviä tekijöitä etsittiin itse kasvatuskumppaneista. Kukaan vastaajista ei nostanut esille esimerkiksi lapsen suomenkielen puutetta, vaan kasvatuskumppanit itse pohtivat ryhmän aikuisten asennetta sekä aikuisjohtajuutta. Tämä kertoo mielestämme korkeasta kasvatuskumppaneiden työmoraalista ja halusta kehittää itseään.

Vaikka Mikkelin kaupungin ja Lähemäen lastentalon varhaiskasvatussuunnitelmissa puhutaan lapsilähtöisestä työskentelystä, niin aikuisen vallankäyttö eri tilanteissa voi silti estää lapsen osallisuuden toteutumisen. Me olemme kaikki omanlaatuisia ihmisiä, persoonia, jotka tekevät työtään koulutuksesta saamallaan ammattitaidolla ja työn mukanaan tuomalla hiljaisella tiedolla. Työntekijä, kasvatuskumppani pistää itsensä peliin täysin työskennellessään lasten kanssa. Lapset huomaavat heti, jos aikuinen ei ole läsnä ja käyttävät tilaisuuden heti hyväkseen. Estetäänkö vallankäytöllä lapsen vaikuttamisen mahdollisuudet?

Kasvatuskumppanin vallankäyttöä pohdittiin ja kysyttiin monesta eri näkökulmasta. Nämä osoittautuivat hankaliksi kysymyksiksi ja pohdimme ymmärsikö kaikki varmasti kysymykset. Joissain ryhmissä koettiin, että aikuiset käyttävät valtaa esim. joko lapsen ikään tai suunnitelmiin vedoten. Tieto on valtaa ja tiedon jakaminen lapsille lisäisi heidän vaikutusmahdollisuuksiaan. Tikapuumallissa aikuinen käyttää valtaa asioita kertomalla tai kertomatta jättämällä. Riippui ryhmästä kuinka kyseiseen tikapuuteoriaan perustuvaan kyselyyn vastattiin.

Pienten lasten ryhmässä lasta osallistavia tilanteita oli ilmeisesti vain vähän ja lapsen osallisuus koettiin vähäiseksi, lapsia manipuloivaksi. Mutta koska kasvatuskumppani on kokoajan lapsesta vastuussa, niin mitä pienempien lasten ryhmästä oli kysymys, oli varsin ymmärrettävää, että työtävät osallistaa lapsia olivat erilaisia. Osa kasvatuskumppaneista oli selvästi omaksunut osallistavat työmuodot, sillä tietyissä ryhmissä osallisuutta

toteutettiin tikapuiden korkeimmilla tasoilla. Kysymyksemme auttavat tulevaisuudessa-kin kasvatuskumppania miettimään kuinka hän voi tukea lasten osallisuutta siten, että heidän taitojensa ja halujensa ääripää löydetään. Ammatillinen pohdinta voi johtaa uuteen ajatteluun ja avata väyliä uusien työtapojen luomiseen.

Osallisuus tarvitsee lapselta ymmärtämystä kielestä ja muista monimutkaisista aikuisten säännöistä, joten lasta osallistavaa toimintaa oli sitä enemmän, mitä vanhempia lapset olivat. Vaikka kasvatuskumppaneiden lapsen osallisuuden pohtiminen ja tietoisuus oli lisääntynyt projektimme ”Sadutuskevät 2013” aikana, Shierin mallin mukainen alkukysely ”lasten osallisuuden tukeminen aikuisen toiminnassa” osoitti, että osallisuuteen pyrkiminen ei ole helppoa. Vaatii tahtoa ja sitoutuneisuutta kasvatuskumppanilta, jotta hän voi hypätä osallistavaan työskentelyyn. Vilpas ja Tast (2011, 150–153) pohtivat kasvattajan vallankäyttöä seuraavasti: lähtökohtaisesti aikuisella on aina suurempi valta kuin lapsella. Lapsen osallisuuden kannalta on tärkeää se, että aikuisen käyttäessä valtaa hän tiedostaa sen ja perustelee toimintansa myös lapselle. Näin lapsi saa mahdollisuuden ymmärtää vallankäytön merkitystä ja kasvaa myös vastuuseen.

Osallisuus vaatii uskallusta hypätä lapsen maailmaan ja uskallusta päästää irti omista vallan nyöreistä antamalla lapsellekin päätösvaltaa. Lapsen osallisuuden mahdollisuus on haasteellista kiireen ja vallankäytön keskellä. Hyvin järjestetty mahdollisuus osallisuuteen vaatii työpaikalta työntekijöiden perehdyttämistä, vankkaa ammattitaitoa, lapsilähtöisyys-ajattelua, avarakatseisuutta, uuden tyyppisen ajattelun omaksumista ja uskallusta tehdä asioita toisin. Strukturoitu ja valtaa pitävä päivärytmi pitää uskaltaa rikkoa ja antaa lapsen välillä päättää asioista. Työntekijöiden on luotettava lapsen kykyyn selviytyä tilanteista, ja hänen on luotettava omaan kykyynsä johtaa tilannetta, vaikka lapsi saisikin enemmän valtaa päättää miten asiat tehdään.

Lapsen osallisuutta määrittävä tekijä lapsen vaikuttamismahdollisuuksien lisäksi oli aikuisen aito läsnäolo ja lapsen kuulluksi tuleminen. Jotta lapsi tulee kuulluksi, tarvitaan kasvatuskumppanilta lapsilähtöistä ajattelua ja toimintaa. Tällöin lapsen oma aktiivinen rooli korostuu. Kuinka siis Lähemäen lastentalolla onnistuttiin kuulemaan lasta? Lapsen kuulluksi tulemisen vuorovaikutustilanteita, jossa lapsi voi määrittää itse toimintaansa ja toteuttaa oman etunsa nimissä tehtäviä, oli useita päiväkodin arjessa. Kaikissa näissä tilanteissa, joissa kasvatuskumppani on vuorovaikutuksessa kumppanilapsen, hän aut-

taa lasta lapsen tunteiden, tarinoiden ja kokemusten jakamisessa. Lapsen tunnemuistiin kerääntyy mielekkäitä asioita, tilanteita, joissa sensitiivinen ja hetkeen sitoutunut aikuinen on mahdollistanut lapsen kuulemisen.

Mutta milloin kasvatuskumppani ei kuule lasta? Rutinoituneisiin käytäntöihin ja tarkan aikataulun noudattamiseen liittyy aina aikuisen vallankäytön mahdollisuus. Rutiinien taakse on helppo piiloutua ja keskittyä johonkin muuhun kuin lapsiin. Mutta Lähemäen lastentalon kasvatuskumppanit olivat selvästi kiinnittäneet enemmän huomiota lapsen kuulemiseen ja havainnoimiseen ”Sadutuskevät 2013” projektin johdosta. Kasvatuskumppaneiden herkistyminen oli tietoista, heillä oli halua osallistaa lasta ja pohtia omaa ammatillisuutta päiväkodin arjessa.

Lapsen osallisuuden toteutumisen esteitä on myös työhyvinvointiin liittyvät tekijät kuten kiire ja ilon puute työyhteisössä. Joillakin ryhmillä oli selvästi vaikeuksia suunnitella omaa työtään niin, että sadutukset mahtuivat kalenteriin. Kiire tuntui olevan monella ryhmällä syynä sadutusten sivuun jäämiseen. Kaikki eivät aluksi oivaltaneet sadutuksen mahdollisuutta myös vapaan leikin aikana esim. iltapäivällä. Liian kiireisessä työilmapiirissä työn tehokkuus laskee ja se vaikuttaa heti ihmisen jaksamiseen työssään. Innokkuus, innostuminen ja uuden opetteleminen saattavat tuntua vaikealta kun arjen kiireet, eli totuttu strukturoitu rytmi täytyisi rikkoa. Työhyvinvoinnin ylläpitäminen on ensiarvoisen tärkeää työyksiköissä. Työhyvinvointia on myös kouluttautuminen ja työssään eteneminen.

Lapsen osallisuuden esteeksi huomioitiin myös kasvatuskumppani, joka on kaavoihin kangistunut ja rutinoitunut työhönsä. Tämä viittaisi asenteeseen omaa työtään ja ammatillista kehittymistä kohtaan. Pyrkiikö ihminen olemaan työssään mukavuudenhaluinen? Kun ihminen saavuttaa tietyn pisteen työssään, hän on turvallisuusalueellaan ja tuuditautuu siihen, että kaikki menee samalla kaavalla eteenpäin.

Mutta lapsen osallisuuteen tarvitaan rohkeutta muuttaa suunnitelmiaan, uskallusta tulla pois omalta mukavuusalueeltaan sekä heittäytymiskykyä mennä mukaan lapsen maailmaan. Kasvatuskumppanin tahto kehittyä, halu uudistua ja lapsen innostaminen ovat avain osallistavaan päiväkodin toimintakulttuuriin. Tämän opinnäytetyömme projektin aikana havaitsimme, että osallisuuteen kasvaminen ja oppiminen minkä tahansa työ-

muodon tai tilanteen kautta, on jatkuva oppimisprosessi. Lapsi oppii osallisuuteen pikkuhiljaa ja pienin askelin turvallisen aikuisen opastaessa. Tämä vaatii koko työyhteisön sitouttamista osallistavaan työkuulttuuriin ja kasvatuskumppaneiden innostamista kehittämään omaa työtään ja haastamaan omaa itseään oppimaan uutta. Liitteessä kahdeksan (Liite 8.) kuvaamme kasvatuskumppanin oppimista osallistavaan työkuulttuuriin. Sensitiivinen kasvatuskumppani johdattaa kumppanilapsen turvallisesti kohti osallisuutta taiteiden vallankäytön tikapuiden eri askelmia eri tilanteissa. Tämä matka on jatkuva ja kokonaisvaltainen oppimispolku molemmille, niin kasvatuskumppanille kuin myös kumppanilapselle.

9.2 Kipu ilua uuden työmuodon, sadutuksen, omaksumisessa

Olemme tutkineet hyvin tarkasti sadutuksesta kertovaa kirjallisuutta ja tutkimuksia, koska tämä työmuoto kiinnosti meitä molempia. Monissa Karlssonin tutkimuksissa ja lukemissamme opinnäytetöissä tuli selkeästi esille, että sadutus on avain osallistavaan päiväkodin toimintakuultuuriin. Lähemäen lastentalon tarpeeseen vastaaminen, osallisuutta lisäävän työmuodon ohjeistaminen ja vakiinnuttaminen, eli sadutus, oli varsin selkeä ratkaisu opinnäytetyömme kehittämisprojektiksi. Sadutus oli oudompi työmuoto usealle vastatulleelle työntekijälle, vaikka tietoa heillä oli, käytännön työtä, sadutusta arjessa, oltiin tehty vähemmän.

Kaikki uuden opetteleminen vaatii aikaa. Uuden työmuodon sadutuksen, perusteet olivat kasvatuskumppaneilla hallussa, mutta sadutustuokioden järjestäminen itsessään koettiin vaikeana. Mistä löytää aikaa yksilösadutuksille? Mehiläisessä haasteeksi koettiin se että monet lapset olivat hoidossa vain 10- tai 15-päivää kuussa ja kaikkien lastien hoitopäivät eivät olleet keskiviikkojen sadutuspäivien aikaan. Myös se, että vakituinen lastentarhanopettaja oli kaksi kuukautta keväällä sairaslomalla ja osan aikaa paikalla oli sijainen, joka ei tuntenut lapsia eikä talon toimintakuultuuria, hidasti sadutuksien tekoa.

Kasvatuskumppaneiden sadutusten onnistumisen esteiksi nousi rauhallisen tilan löytäminen sekä satujen kirjaaminen. Lapset kertoivat satuja niin nopeaan tahtiin, ettei kaikkea kerennyt edes kirjaamaan. Tai jos kerkesi, niin sitten sai odottaa puhtaaksikirjoitta-

mista, sillä tietokoneet olivat tosi varattuja lasten nukkuessa tai levätessä. Kaikki tämä pohdinta kuinka aikataulutun oman päiväni, on hyvää eteenpäin vievää pohdintaa. Omaan työhön uudelleen orientoituminen ja töiden uudelleen järjestely on askel lapsen osallisuuteen. Päästäkseen hyvään vuorovaikutustilanteeseen lapsi ja aikuinen tarvitsevat hyvän kontaktin. Aikuisen lapsen tasolle pääseminen ja aito kuunteleminen olivat selvästi tavoiteltava asia.

Sadutusdokumentointien anti yllätti niin vanhemmat kuin kasvatuskumppanit monen lapsen kohdalla. Kasvatuskeskusteluissa otettiin lapsen satukansio mukaan keskusteluun ja vanhemmat saivat viimeistään siinä lukea lastensa tuotoksia. Moni vanhempi kertoi lasten olevan innoissaan omien ja toisten satujen kuulemisesta. He olivat myös yllättyneitä lastensa satujen ja tarinoiden tasosta varsinkin loppukeväästä kun lapset olivat oivaltaneet sadutuksen idean ja huomanneet aikuisten kiinnostuksen heidän tarinoitaan kohtaan.

Kulttuurin muutos ei syntynyt helpolla, vaan vaati kaikilta kasvatuskumppaneilta todella paljon työtä ja omien ajatusten ja toimintatapojen uudelleen miettimistä. Tällainen työ vaatii aikaa ja opettelua ja niinpä moni koki aikataulun aivan liian kireäksi ja koki paineita tämän takia. Tämä asia tuli meille opinnäytetyön tekijöille yllätyksenä, koska olimme ajatelleet ajan olevan jopa ruhtinaallinen työtämme ajatellen.

Mutta mielestämme tämä myös kertoi Lähemäen lastentalon kasvatuskumppanien todellisesta halusta kehittää itseään ja työtään. He halusivat todella paneutua asiaan ja olisivat halunneet myös tehdä sadutuksia ajan kanssa ja todella opetella sadutuksia rauhassa. Liitteessä 8 (Liite 8.) teemme vielä yhteenvedon sadutuksen hyödyistä lapselle ja kasvatuskumppaneille, sekä listaamme sadutuksen onnistumiseen ja epäonnistumiseen liittyviä tekijöitä.

9.3 Kasvatuskumppani sensitiivinen varhaiskasvatuksen ammattilainen

Loppujenlopuksi kasvatuskumppanit olivat selvästi herkistyneet kuulemaan lasta hankkeemme johdosta. Sadutusten aikana kasvatuskumppanit havainnoivat enemmän lapsen kielellistä kehitystasoa. ”Sadutuskevät 2013” oli aukaissut monien silmät löytämään

sadutuksen kautta lapsen maailmaan avautuvia asioita. Lapsi tuli kuulluksi ja kasvatuskumppani sai itselleen uutta tärkeää tietoa lasten kehitystasosta ja ajatuksista. Se, että yrittää kokeilla omia voimavarojaan ja kehittää taitojaan työssään on vahvasti tahtovan työntekijän merkki.

Varhaiskasvatuksen laatu on päivähoiton työntekijöiden vastuulla. Jotta lapsen päivästä saataisiin juuri lapsen näköinen ja lasta kunnioittava, on kasvatuskumppaneiden ja kaikkien lasten kanssa työskentelevien muistettava huomioida jokaisen lapsen ja perheen ainutlaatuisuus ja sen tuoma rikkaus päiväkodin arjessa. Kun oivalletaan jokaisen päivähoitossa työskentelevän ja asiakkaana olevan lapsen ja aikuisen merkitys päivähoiton laadun kehittäjänä, ollaan oikealla tiellä. Silloin pystytään tekemään kehittämistyötä yhdessä kaikkia kuunnellen ja kaikkien ajatusmaailmaa kunnioittaen.

Varhaiskasvattajille on viime vuosien aikana tullut paljonkin erilaisia kirjaamis- ja valmistelutöitä joita tehdään lapsiryhmässä tapahtuvan työn lisäksi. Nämä työt saattavat painaa kasvattajan mieltä, ja niinpä joskus on kiusaus jättää lapsiryhmä rauhallisesti leikkimään, ja keskittyä tekemään jotain tällaista työtä. Mutta lapset huomaavat kyllä tämän huomion herpaantumisen yllättävän nopeasti, ja pian rauhallinen leikki tai tilanne onkin muuttunut aivan muuksi. Aikuiset eivät voi kuin katsoa peiliin siinä vaiheessa, jos vain oivaltavat oman toimintansa merkityksen tässä lasten käytöksen muutoksessa.

Työn organisointi ja lapsiin keskittyminen silloin, kun on sen aika, nousi mielestämme yhdeksi haasteeksi aidon läsnäolon aikaansaamisessa. Ajatukset eivät voi olla silloin toisaalla, vaan lapset vaativat täydellistä keskittymistä heidän asioihinsa. Myös aikuisten keskittyminen toistensa kanssa kommunikointiin lasten kanssa kommunikoinnin sijasta, tuo lapsiryhmiin aina lisää levottomuutta ja leikkiin ja tekemiseen keskittymättömyyttä.

9.4 Päiväkodin sisäinen kehittäminen jatkuu

Koimme sadutuskevään erittäin onnistuneeksi Lähemäen lastentalon oman lapsen osallisuus-kehittämishankkeen näkökulmasta. Koimme, että projektimme sadutuskevät avasi monet kasvatuskumppanit näkemään lapsen osallisuuden merkityksen uudesta näkö-

kulmasta ja ymmärtämään jokaisen kasvatuskumppanin merkityksen sen onnistumisessa ja lapsen osallisuuden kehittämisessä päiväkodissa. Myös sadutus jäi monelle kasvatuskumppanille yhdeksi tärkeäksi työmuodoksi lapsen osallisuuden lisääjänä.

Lähemäen lastentalolla lapsen osallisuushanke jatkui kesän aikana luetun Marjatta Kallialan (2008) Kato mua! Kohtaako aikuinen lapsen päiväkodissa?- kirjan myötä. Lähemäellä kiersi monta kirjaa kesän ja alkusyksyn ajan ryhmissä ja koko henkilökunnan oli luettava kirja ja kirjattava itselleen siitä tärkeimmät huomioinnit Lokakuussa pidettävään Pysäkki-iltaan kerrottavaksi ja yhdessä pohdittavaksi. Tuntui, että sadutuskevät aukaisi Lähemäellä lapsen osallisuuden pohtimiselle aivan uuden tason, jossa lapsen osallisuus aletaan nähdä isompana kokonaisuutena ja enemmän arkeen liittyvänä, myös perustoimintoihin keskittyvänä asiana.

Pidimme vielä 10.2.2014 Lähemäen lastentalon henkilökunnalle Pysäkki-illan sadutuskevään tuloksista. Olimme tehneet kaikille ryhmille pienen kansion alku- ja loppukyselyn tuloksista. Kerroimme ensin alkukyselyn tulokset ja keskustelimme henkilökunnan kanssa tässä vaiheessa mm. lapsen osallisuudesta sekä kasvatuskumppanin asenteen merkityksestä lapsen osallisuuden mahdollistajana. Loppukyselyjen tulosten kerronnan yhteydessä keskustelimme paljon sadutuksen merkityksestä lapsen kuulemisessa ja lapsen äärelle pysähtymisessä. Sadutuskevään aikana mukana olleet kasvatuskumppanit kuuntelivat tarkasti kertomiamme kyselyn tuloksia.

Tulokset herättivät kasvatuskumppaneissa ja uudessa henkilökunnassa paljon keskustelua lapsen havainnoinnin ja kuuntelemisen merkityksestä lapsen osallisuuden lisäämiseksi päiväkodin arjessa. Keskustelimme Pysäkki-illassa paljon lapsen kuuntelemisen ja havainnoinnin merkityksestä kasvatuskumppanin lapsen tutustumisessa ja sadutuksen merkityksestä lapsen maailmaan tutustumisessa.

Keskustelujemme aikana esiin nousi myös oivallus ja huomio siitä kuinka lapset, jotka olivat jo oppineet sadutuskevään aikana saduttamisen ja aikuisen kuuntelemisen idean, olivatkin jo varsin taitavia tarinan kertojia siirtyessään isompien ryhmiin. Heiltä tuli myös paljon ideoita ja ajatuksia omaan toimintaansa liittyen ja he osallistuivat toiminnan suunnitteluun aivan eri tasolla kuin aikaisemmin. Näin siis lapsi kasvaa osallistamaan kulttuuriin askel askeleelta, ryhmä ryhmältä, ja tulee entistä tietoisemmaksi omasta

mahdollisuudestaan vaikuttaa itseään koskeviin kysymyksiin ja toimintaan. Lähemäen lastentalo jatkaa kehittämistyötään aktiivisesti tulevaisuudessakin. Siellä halutaan antaa lapsille ja perheille laadukasta varhaiskasvatusta, ja pitää koko ajan yllä kehittämisen ilmapiiriä niin lapsiin, perheisiin kuin työntekijöiden toimintaan suunnaten.

Osallistava työote tarvitsee paljon keskustelua, ammatillisia pohdintoja ja yhteisiä Py-säkki-iltoja, joita aiotaan jatkossakin säännöllisesti pitää. Niissä jatketaan yhdessä päiväkodin arjen kehittämistä lapsia osallistavampaan suuntaan ja lasten ja perheiden kanssa tehtävän yhteistyön kehittämistä. Myös arjen työssä kehitetään yhä reflektioivampaa otetta kehittämishankkeen tueksi ja kannustetaan kasvattajia jakamaan tietotaitoaan ja osaamistaan kaikkien yhteiseksi hyväksi. Työkaveria tuetaan ja autetaan hänen ammatillisessa kasvussaan ja näin samalla edistetään koko päiväkodin varhaiskasvatuksen laatua.

10 LOPPUPOHDINTAA

10.1 Toimintamme eettisyys ja luotettavuus

Eettisesti hyvätasoinen tutkimus edellyttää, että tutkimusprosessin kaikissa vaiheissa noudatetaan hyvää tieteellistä käytäntöä (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 23). Tutkimus ja kehittämisprosessissa eettisyys merkitsee myös sitä tapaa, miten opiskelijat valitsevat aiheensa, miten tietoa hankitaan, miten prosessista ja tuloksista puhutaan ja miten tuloksia sovelletaan. Eettisyys näkyy myös opiskelijoiden suhtautumisessa työhönsä sekä henkilöihin, joiden kanssa tutkimusta ja kehitystyötä tehdään. Eettinen kysymyksenasettelu tulee näkyä opinnäyteprosessin kaikissa vaiheissa. Tutkimustyöltä edellytetään läpinäkyvyyttä ja rehellisyyttä. (Diakonia-ammattikorkeakoulu 2010, 11–12.)

Työskentelymme perustui rehellisyyteen, aitoon läsnäoloon lasten ja työntekijöiden kanssa. Se perustui Lähemäen lastentalon tapojen ja työntekijöiden kunnioittamiseen. Emme häirinneet työyhteisöä toiminnassaan, vaan pyrimme hyvällä suunnittelulla kaikkia kunnioittavaan ilmapiiriin. Työskentelymme perustui tasa-arvoiseen vuorovaikutukseen ja oikeudenmukaisuuteen. Pyrimme noudattamaan työpaikan kanssa tehtyä sopimusta, pysymään aikataulussa ja opinnäytetyön sovitussa sisällössä.

Projektimme aikana huolehdimme tietosuojasta, koskien Lähemäen lastentaloa, kasvatuskumppaneita, lapsia, heidän vanhempiaan tai muita heidän työhönsä liittyviä tahoja. Olemme pyrkineet olemaan mahdollisimman rehellistä tulosten ja johtopäätösten tulkinnoissa. Olemme pohtineet laadullisen aineiston luotettavuutta ja pyrimme tekemään tulkintoja kriittisesti.

Alun perin kyselyjä laadittaessa ajatuksenamme oli, että voisimme tarvittaessa tehdä eri ryhmille omat tiivistelmät heidän vastauksistaan, ja tarvittaessa voisimme myös tehdä eri ammattikunnille omat tiivistelmät heidän ajatuksistaan lapsen osallisuudesta ja sadutuksesta. Työn edetessä tällaiseen ei kuitenkaan virinnyt tarvetta koska monessa ryhmässä tapahtui henkilökuntavaihdoksia syksyn 2013 alkaessa. Päätimme, että työssämme emme jaottele vastauksia Lähemäen lastentalon ryhmien mukaan. Samoin emme

myöskään asettaneet vastakkain lastentarhanopettajan tai lastenhoitajan vastauksia. Käsitteimme vastauksia yhtenä kokonaisena kasvatuskumppaneiden ryhmänä. Kysymysten käsittelyssä pidimme tärkeänä, että Kirsi ei tiennyt vastaajien nimiä, vaan Mirja käsitteli vastaukset. Näin vastaajat pysyivät anonyymeina ja luotettavuutemme opinnäytetyön tekijöinä säilyi.

10.2 Ammatillinen kasvumme

Itsellemme sadutuskeväät-projekti täytti opinnäytetyölle asettamamme tavoitteet, ja toi meille aivan uuden näkökulman lapsen osallisuuteen ja aikuisen merkitykseen sen edistämässä. Omia työtapoja sadutuskeväät muutti varsinkin Kirsillä totaalisesti. Lapsen äärelle pysähtyminen ja lapsen kuunteleminen nousivat aivan uuteen merkitykseen työnteossa. Rauhallinen läsnäolo ja aito lapsen kuuntelu ja havainnointi nousivat yhä tärkeämpään merkitykseen työn laadun sekä lapsen osallisuuden takaajana. Oman työn organisointi ja järjesteleminen niin, että olet lasten käytettävissä silloin, kun lapset ovat paikalla, nousi tärkeäksi työn mielekkyyden ja varhaiskasvatuksen laadun kannalta.

Projektimme aikana meille aukeni selvästi lapsen äärelle pysähtymisen ja kuulluksi tulemisen merkitys lapselle. Kasvatuskumppanin sensitiivisyys ja kyky kuulla ja nähdä lapsi ainutlaatuisena henkilönä on erittäin tärkeää kasvatuskumppanuuden kehittämisen ja lapsen tutustumisen edellytys. Sen avulla kasvatuskumppani voi antaa lapselle aivan uudenlaisen mahdollisuuden oman minän rakentamisessa, ja kasvatuskumppani saa aivan uudenlaisia eväitä kasvatuskumppanuuden vahvistamiseen myös vanhempien kanssa lapsen tutustumisen kautta. Vanhempien kanssa tehtävä yhteistyö helpottuu ja laajentuu aivan varmasti heidän huomatessaan kasvatuskumppanin halun tuoda heidän lapsensa erityisyyttä ja ainutlaatuisuutta esille. Myös vanhemmat avautuvat kasvatuskumppanille aivan eri tavalla huomatessaan kasvatuskumppanin kiinnostuksen heidän lastaan ja perhettään kohtaan.

Kasvatuskumppanin aidon läsnäolon merkitys myös kirkastui sadutuskevään aikana. Sadutustilanteessa kasvatuskumppanin oli istahdettava lapsen äärelle ja keskityttävä kuuntelemaan vain lapsen tarinaa. Kun lapset oivalsivat tämän istahtamisen ja kuuntelemisen merkityksen, alkoivat he jopa vaatia sitä aikuisilta ja halusivat tuoda satujaan ja

tarinoitaan aikuisille julki enemmän ja enemmän. Huomasimme mm. Mehiläisissä tapahtuneen lasten kommunikoinnin lisääntymisen aikuisten kanssa. Huomasimme myös omien työtapojemme muutoksen. Rauhoitimme tilanteita yhä enemmän istahtamalla lasten tasolle lattialle leikkimään ja juttelemaan. Antauduimme myös yhä enemmän keskusteluihin ja pohdintoihin lasten kanssa ja huomasimme lasten ehdottelevan meille yhä enemmän yhdessä tehtäviä asioita ja toimintaa. Niinkin itsestään selvä asia kuin aikuisen läsnäolo mm. lasten leikkiessä ja toimiessa ei siis ollut ollutkaan mitenkään itsestään selvä asia.

Myös lapsen havainnoinnin kannalta sadutus osoittautui aivan mainioksi välineeksi. Varsinkin sadutusdokumentointi antoi pienempien lasten kohdalla aivan yllättäviä tuloksia kun leikkituokion jälkeen keskittyi lukemaan dokumentoinnin tuloksia. Huomasikin monen lapsen kohdalla, että he olivat aivan yhteisessä leikissä mukana, vaikka he näyttivät aluksi puuhailevan ihan omia touhujaan toisten leikkiessä. Kun kirjasi lasten puheet ylös, huomasikin, että he leikkivät aivan selvästi yhteistä leikkiä omalla ikätasollaan. Tämä oli hyvin havahduttava huomio, sillä monesti sitä kuvittelee seuraavansa lasten leikkiä esim. hieman kauempaa ja tekevänsä hyviä havaintoja, mutta tämä kokemus herätti miettimään, että ovatko havainnot kovinkaan tarkkoja, jos et kuuntele aidosti lasten kommunikaatiota leikissä? Sen kuunteleminen ja kirjaaminen auttaa ymmärtämään lasten kehitysvaihetta aivan eri tavalla kuin pelkkä havainnointi. Pienten lasten kohdalla juuri sadutusdokumentointi voisi olla hyvä tapa havainnoida lapsen leikkiä. Myös vanhemmat olivat todella kiitollisia lukiessaan lasten sadutusdokumentointeja. He saivat lapsestaan aivan uutta erityistä tietoa toisten lasten kanssa kommunikoinnista ja leikin asteesta.

Opinnäytetyön tekeminen toi myös meille aivan uuden oivalluksen kehittämistyön merkityksestä varhaiskasvatuksessa ja omassa työssämme. Emme voi vain kuvitella tekevämme työtämme samoilla oppimillamme malleilla tai 20 vuotta siten ammattiin opiskelemillamme opeilla. Työelämä kehittyy jatkuvasti ja perheiden ja lasten tarpeet muuttuvat. Meidän on pysyttävä muutoksessa mukana, ja se ei onnistu ilman jatkuvaa itsemme haastamista ja työnsä ja toimintatapojensa kehittämistä. Jatkuva oppiminen ja itsensä kehittäminen nousivat opiskelujemme ja opinnäytetyömme kautta keskeisiksi varhaiskasvatuksen laadun takaajiksi. Myös työyhteisön antama tuki ja innostus nousivat niin itsensä kuin koko työyhteisön kehittämisessä keskeiseen osaan.

10.3 Mitä olisimme tehneet toisin?

Halusimme tällä opinnäytetyöllämme olla tukemassa Lähemäen lastentalon osallisuus-hanketta omalta osaltamme. Halusimme kiinnittää Lähemäellä kasvatuskumppaneiden huomion heidän työnsä merkitykseen lasten osallisuuden edistäjinä tai estäjinä. Toivoimme sadutuksen tuovan kasvatuskumppaneille uutta näkemystä kasvatuskumppanin sensitiivisyyden ja lapsen aidon kuuntelun merkityksestä.

Opinnäytetyön edetessä vastaamme tuli mm. kysymys olisiko hankkeemme sittenkin pitänyt olla vuoden kestävä. Aika kuluu niin nopeasti päiväkodin arjessa ja ehkä myös ryhmien sisäinen tarkka lukujärjestys, olisi ollut hyvä. Ajattelimme, että on kasvatuskumppaneita osallistavaa antaa heidän itse määrittää rytmensä sadutusten järjestämisen suhteen. Mutta ajattelimme ilmeisesti harhaan. Päiväkodissa on niin tarkat pitkänajan suunnitelmat, etteivät sadutukset meinanneet mahtua aikatauluihin. Koko toimintakauden kestävä projekti olisi antanut ryhmien työntekijöille väljemmän aikataulun suunnitella sadutuksia ryhmilleen sopivaan aikatauluun ja harjoitella rauhassa sadutuksen eri muotoja. Se olisi myös saanut varmaan hitaamminkin syttyvät kasvatuskumppanit syventymään sadutuksen saloihin pidemmällä aikavälillä ja ehkä olisi tuonut myös useammalle enemmän oivalluksia sadutuksen monipuolisesta käytöstä. Mutta onneksi kasvatuskumppanit saivat kuitenkin mahtumaan kiireiseen kevätrytmiinsä ihan hyvin sadutuksia ja kokeilivat myös eri versioita.

Haasteelliseksi sadutus koettiin pienimpien ryhmissä, sillä sadutus on niin toisenlaista siellä, enemmänkin leikin dokumentointia. Mietimmekin olisiko meidän opinnäytetyön tekijöiden pitänyt enemmän korostaa pienten lasten sadutuksen erilaisuutta ja ainutlaatuisuutta ja tukea näin työntekijöitä paremmin myös sadutuksen havainnollistavaan merkitykseen. Että se on myös sadutusta ja siinä ohella voi kirjailla pienen lapsen kehittyvää sanavarastoa ja lapsen sosiaalisuuden kehitystä.

Oli kuitenkin hienoa havaita, kuinka sadutusdokumentointia käytettiin pienten kanssa ja heidän leikkiään havainnoitiin. Tämä osoitti kasvatuskumppaneiden kekseliäisyyttä ja luovaa ongelmanratkaisua. Sadutus oli jo ollut käytössä isompien ryhmässä aiemminkin ja siellä oltiinkin jo varsin taitavia saduttajia. Sadutus sinänsä ei ollut lisännyt heidän lapsen kuulemista, vaan tietoisuus ”Sadutuskevään 2013” tarkoituksesta, lapsen osalli-

suuden lisäämisestä. Näiden haasteiden myötä ryhmien lukujärjestys olisi ollut todella hyvä ratkaisu. Saimme kuitenkin paljon tietoa perusteellisilla alku- ja loppukysymyksillä, sekä välireflektiokysymyksillä kasvatuskumppaneilta sadutusten etenemisestä.

Pohdimme vielä opinnäytetyömme aikataulutusta loppukyselyjen osalta. Osa kasvatuskumppaneista oli määräaikaista ja heiltä loppui työsuhde tai alkoi jo kesäloma kesäkuun 2013 aikana. Olisimme voineet laittaa loppukyselymme jo toukokuussa kasvatuskumppaneille, niin että kaikki kasvatuskumppanit, jotka olivat mukana ”Sadutuskevät 2013” aikana olisivat ehtineet vastata kysymyksiimme. Tämä olisi saattanut nostaa loppukyselyn vastausprosenttia, joka nyt oli vain 58% . Mietimme myös olisiko meidän opinnäytetyön tekijöinä pitänyt jotenkin enemmän innostaa kasvatuskumppaneita vastaamaan loppukyselyyn. Tai enemmän korostaa heidän vastaustensa merkitystä opinnäytetyömme onnistumiselle ja kuinka tärkeitä heidän jokaisen mielipide ja kommentit ovat lopputuloksen kannalta.

10.4. Jatkotutkimusaiheita

Jatkotutkimusaiheena olisi mielenkiintoista tutkia laajemmin kasvatuskumppanuutta esim. muutamaa päiväkotia vertaillen. Kuinka erilaisia kasvatuskumppanuuskäytäntöjä saman kunnan sisällä on, vaikka periaatteessa esim. Mikkelin kaupungilla on yhteiset ohjeet kaikille päiväkodeille. Kuinka henkilökunta kokee kasvatuskumppanuuden merkityksen varhaiskasvatuksen arjessa? Onko eri päivähoitoyksiköiden henkilökunnalla kuinka erilaisia asenteita kasvatuskumppanuutta ja sen kehittämistä kohtaan?

Myös lasten mielipiteet omista vaikuttamismahdollisuuksistaan päiväkodin arjessa olisivat mielenkiintoinen tutkimusaihe. Olisi mielenkiintoista tutkia lasten kautta osallisuuden toteutumista päivähoiton arjessa. Kuinka lapset kokevat oman osallisuutensa merkityksen päivähoidossa viihtymiseen ja päiväkotipäivien mielekkyyteen?

Entä monikulttuuriset lapset ja perheet? Kuinka he kokevat päivähoiton arjen ja kasvatuskumppanuuden? Kokevatko perheet saavansa kasvatuskumppanilta apua kotoutumisessaan suomeen ja kulttuuriin ja kuinka lapsen kotoutumista edistää kasvatuskumppanin tuki varsinkin hoidon aloituksessa?

LÄHTEET

- Ahokas, Tiina 2012. Henkilökunnan näkemyksiä lasten osallisuudesta päiväkodissa. Osallisuus ja työn kehittäminen. Lahden ammattikorkeakoulu, Lahti. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö. Viitattu 1.12.2012.
<https://publications.theseus.fi/handle/10024/41384>
- Diakonia-ammattikorkeakoulu 2010. Kohti tutkivaa ammattikäytäntöä. Opas Diakonia-ammattikorkeakoulun opinnäytetöitä varten. Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja. C Katsauksia ja aineistoja 17. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu.
- Diakonia-ammattikorkeakoulu 2011. Sosionomin (AMK) tutkintoon sisältyvät varhaiskasvatuksen ja sosiaalipedagogiikan opinnot diakonia-ammattikorkeakoulussa. Viitattu 19.4.2014. Tuloste tekijän hallussa.
- Hagelberg, Maarit 2010. Kuuluuko lapsen ääni päiväkodissa? Työntekijöiden näkökulmia lapsen osallisuuteen Espoon keskustan päiväkodeissa. Diakonia-ammattikorkeakoulu, Diak Etelä, Helsinki. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö. Viitattu 1.12.2012.
http://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/25169/Hagelberg_Maarit.pdf?sequence=1
- Hart, Roger 1992. Children's Participation from Tokenism to Citizenship. Italy: Unicef. Viitattu 5.4.2014. http://www.unicef-irc.org/publications/pdf/childrens_participation.pdf.
- Helenius, Aili & Lummelahti, Leena 2013. Leikin käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Helenius, Aili; Karila, Kirsti; Munter, Hilikka; Mäntynen Pirkko & Siren-Tiusanen Helena 2001. Pienet päivähoidossa. Alle kolmivuotiaiden lasten varhaiskasvatuksen perusteita. Helsinki: WSOY.
- Hirsjärvi, Sirkka; Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2009. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Järvinen, Merja; Laine, Anne & Hellman-Suominen, Kirsi 2009. Varhaiskasvatusta ammattitaidolla. Helsinki: Kirjapaja.
- Kalliala, Marjatta 2012. Lapsuus hoidossa. Aikuisten päätökset ja lasten kokemukset päivähoidossa. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.

- Kangasniemi, Anette & Pietilä, Sini 2011. Sadutusprojekti Pursiniemen Halkokarin päiväkodin Pursimies-ryhmän 5-vuotiaille. Keski-Pohjanmaan ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö. Viitattu 1.12.2012. https://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/38127/anette_kangasvieri_sini_pietila.pdf?sequence=1
- Kanninen, Katri & Sigfrids, Arja 2012. Tunne minut! Turva ja tunteet lapsen silmin. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Karlsson, Liisa 1999. Saduttamalla lasten kulttuuriin. Verkosto-työn tuloksia Kuperkeikkakyydyssä. Stakes raportteja 241. Helsinki: Stakes.
- Karlsson, Liisa 2003. Sadutus. Avain osallistavaan toimintakulttuuriin. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Kaskela, Marja & Kekkonen, Marjatta 2011. Kasvatuskumppanuus kannattelee lasta. Opas varhaiskasvatuksen kehittämiseen. Helsinki: Stakes.
- Kaskela, Marja & Kronqvist, Eeva-Liisa 2007. Niin ainutlaatuinen. Näkökulmia lapsen yksilölliseen varhaiskasvatussuunnitelmaan. Helsinki: Stakes.
- Kekkonen, Marjatta 2012 Kasvatuskumppanuus puheena. Varhaiskasvattajat, vanhemmat ja lapset päivähoidon diskursiivisella näyttämöillä. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy.
- Keskinen, Risto & Lounassalo, Jarmo 2011. Pedagoginen dokumentointi. Leppoistava osallisuuden mahdollistaja. Teoksessa Mäkitalo, Anna-Riitta; Nevanen, Saila; Ojala, Mikko; Tast, Sylvia; Venninen Tuulikki & Vilpas Birgitta (toim.). Löytöretkellä osallisuuteen. Kehittämistä ja tutkimista päiväkodin arjessa 2. Helsinki: Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus Socca, 199–216.
- Laki lasten päivähoidosta 1973. 19.1.1973/36. Viitattu 27.11.2012 <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1973/19730036>
- Leinonen, Jonna Hermina 2010. Lapsen osallisuuden mahdollistaminen päiväkotikulttuurissa. Tilastollinen tutkimus osallisuuden tasomallista. Helsingin yliopisto, Helsinki. Varhaiskasvatus. Opettajankoulutuslaitos. Pro Gradu. Viitattu 1.12.2012. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/23778/lapsenos.pdf?sequence=1>
- Leinonen, Jonna; Venninen, Tuulikki & Ojala, Mikko 2011. Osallisuuden kulttuurin kehittäminen. Teoksessa Mäkitalo, Anna-Riitta; Nevanen, Saila; Ojala,

- Mikko; Tast, Sylvia; Venninen Tuulikki & Vilpas Birgitta (toim.). Löytöretkellä osallisuuteen. Kehittämistä ja tutkimista päiväkodin arjessa 2. Helsinki: Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus Socca, 83–95.
- Lumikaarto, Satu 2012. Sadutus osaksi Viherrannan päiväkodin toimintakulttuuria. Diakonia-ammattikorkeakoulu, Helsinki. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö. Viitattu 14.4.2014.
https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/45064/Lumikaarto_Satu.pdf?sequence=1
- Marjanen, Päivi, Marttila, Marjaana & Varsa, Marjo 2013. Päättäntö. Teoksessa Päivi Marjanen, Marjaana Marttila & Marjo Varsa (toim.) Pienten piirissä. Yhteisöllisyyden merkitys lasten hyvinvoinnille. Jyväskylä: PS-kustannus, 232.
- Metsämuuronen, Jari 2006. Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. Helsinki; International Methelp.
- Mikkelin kaupunki 2012. Lähemäen lastentalon varhaiskasvatussuunnitelma. Viitattu 23.10.2012.
http://www.mikkeli.fi/fi/liitteet/02_palvelut/05_terveys_sosiaalipalvelut/17_paivahoito/03_paivakotihoito/07_lahemaki/lahemaki_vasu.pdf
- Mikkelin kaupunki 2012. Varhaiskasvatussuunnitelma. Vasu 2012. Viitattu 16.4.2014.
http://www2.mikkeli.fi/fi/liitteet/02_palvelut/05_terveys_sosiaalipalvelut/15b_perhenetti/vasu_2008_www.pdf
- Mikkelin kaupunki 2013. Lähemäen Lastentalon varhaiskasvatussuunnitelma. Viitattu 21.3.2014
http://www2.mikkeli.fi/fi/liitteet/02_palvelut/05_terveys_sosiaalipalvelut/15b_perhenetti/vasu_2008_www.pdf
- Mäkitalo, Anna-Riitta; Nevanen, Saila; Ojala, Mikko; Tast, Sylvia; Venninen, Tuulikki & Vilpas, Birgitta (toim.) 2011. Löytöretkellä osallisuuteen. Kehittämistä ja tutkimista päiväkodin arjessa 2. Socca: Yliopistopaino.
- Neitola, Marita 2013. Vertaissuhteiden merkitys ja muotoutuminen kasvuyhteisöissä. Teoksessa Päivi Marjanen, Marjaana Marttila & Marjo Varsa (toim.). Pienten piirissä. Yhteisöllisyyden merkitys lasten hyvinvoinnille. Jyväskylä: PS-kustannus, 132.
- Nummenmaa, Anna Raija & Karila, Kirsti 2011. Ammatilliset keskustelut varhaiskasvatuksessa. Helsinki: WSOYpro Oy

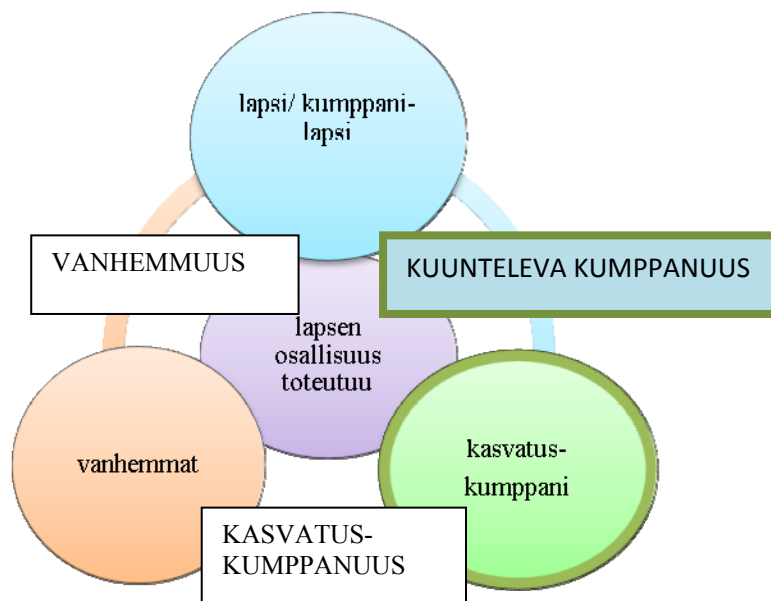
- Nurmi, Jari-Erik; Ahonen, Timo; Lyytinen, Heikki; Lyytinen, Paula; Pulkkinen, Lea & Ruoppila, Isto 2009. Ihmisen psykologinen kehitys. Helsinki: WSOY.
- Opas, Maritta 2013. Yhteisöllinen kasvattajatiimi. Teoksessa Päivi Marjanen, Marjaana Marttila & Marjo Varsa (toim.). Pienten piirissä. Yhteisöllisyyden merkitys lasten hyvinvoinnille. Jyväskylä: PS-kustannus, 142.
- Peltovuori, Elina & Raatikainen, Inkeri 2012. Sadutus aidon kohtaamisen välineenä varhaiskasvatuksessa. Laurea-ammattikorkeakoulu, Tikkurila. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö. Viitattu 14.4.2014.
https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/50767/Peltovuori_Elina.pdf?sequence=1
- Shier, Harry 2001. Pathways to Participation: Openings, Opportunities and Obligations. Teoksessa Children and Society, vol.15. 107–117. Viitattu 5.4.2014.
http://piattaformainfanzia.org/wp-content/uploads/2014/01/HerrySheir_PathwaysToParticipation2001.pdf.
- Siira, Tiina 2010. ”Minkä takia muulla nauhalla ei voi tehdä?” Aikuisen sitoutuneisuus lapsen osallisuuden tukijana päiväkodissa. Laurea-ammattikorkeakoulu, Otaniemi. Terveystiedon koulutusohjelma. Opinnäytetyö. Viitattu 1.12.2012. http://www.socca.fi/files/871/Siira_opinnaytetyo.pdf
- Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus 2005. Stakes-oppaita. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Viitattu 15.10.2012. <http://www.thl.fi/thl-client/pdfs/7eef5448-e8a3-4887-ab97-19719ea74066>
- Sosiaalialan ammattikorkeakouluverkosto 2010. Esitys sosionomi (AMK) –tutkinnon kompetensseista. Viitattu 18.4.2014. Tuloste tekijän hallussa.
- Sosiaaliportti 2014. Lasten osallisuus. Viitattu 6.4.2014. <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-fi/lastensuojelunkasikirja/hallinto/lapsenosallisuus#otsikko2>
- Suomen perustuslaki 1998. 628/ 21.8.1998. Finlex- Valtion säädös pankki. Ajantasainen lainsäädäntö. Viitattu 23.10.2012.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628>
- Suomen UNICEF 2010. Lapsen oikeuksien sopimus. Verkkodokumentti. Viitattu 27.11.2012. http://www.unicef.fi/lapsen_oikeuksien_julistus
- Suortti, Pirja & Taimiaho, Miina 2009. Lasten kokemuksia osallisuudesta päiväkodissa. Metropolia ammattikorkeakoulu, Helsinki. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö. Viitattu 1.12.2012.

<https://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/2276/Lastenko.pdf?sequence=1>

- Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos i.a. Kasvun kumppanit. Kasvatuskumppanuus. Viitattu 23.10.2012. http://www.thl.fi/fi_FI/web/kasvunkumppanit-fi/tyon/menetelmat/kasvatuskumppanuus
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos i.a.a. Kasvun kumppanit. Varhaiskasvatus. Viitattu 3.1.2013. http://www.thl.fi/fi_FI/web/kasvunkumppanit-fi/palvelut/varhaiskasvatuspalvelut
- Tiilikka, Aila 2010. Kasvatuskumppanuus- tulevaisuuden osallisuutta ja yhteisöllisyyttä. Teoksessa Leena Turja & Elina Fonsen (toim.). Suuntana laadukas varhaiskasvatus. Professori Eeva Hujalan matkassa. Tampere: Suomen varhaiskasvatus, 76.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2003. Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi. Helsinki: Tammi.
- Turja, Leena 2011. Lapset osallisina- kohti uutta varhaiskasvatuskulttuuria. Varhaiskasvatus tänään. Suomen Varhaiskasvatus ry:n verkkolehti. Toukokuu 2011, 1-15. Viitattu 6.1.2013. <http://www.peda.net/img/lehti/facei/Turja-toukokuu2011.pdf>
- Vilén, Marika; Vihunen, Riitta; Vartiainen, Jari; Siven, Tuula; Neuvonen, Sohvi & Kurvinen, Auli. 2011. Lapsuus, erityinen elämänvaihe. Helsinki: Sanoma Pro.
- Vilpas, Birgitta & Tast, Sylvia 2011. Osallisuutta ja näkkileipää. –kehittämisen ja tutkimuksen rajapinna. Teoksessa Mäkitalo, Anna-Riitta; Nevanen, Saila; Ojala, Mikko; Tast, Sylvia; Venninen Tuulikki & Vilpas Birgitta (toim.). Löytöretkellä osallisuuteen. Kehittämistä ja tutkimista päiväkodin arjessa 2. Helsinki: Pääkaupunkiseudun sosiaalialan kehittämiskeskus Socca, 150–153.

LIITE 1.

KASVATUKUMPPANIN VUOROVAIKUTUSTILANTEET

Vuorovaikutustilanne lapsen kanssa:

-sadutustilanteet, sekä muut kohtaamiset päiväkodin arjessa

-herkkyys pysähtyä ja aktiivisesti kuunnella lasta: dialogisuus, lapsilähtöisyys, luottamus, läheisyys, turvallisuus, kunnioittaminen, ainutkertaisuus

-antaa lapselle mahdollisuus vaikuttaa päätöksentekoon

-luoda lapselle turvalliset puitteet kehittyä omaksi persoonaksi

Vuorovaikutustilanteet vanhempien kanssa:

-Kasvatuskumppanuus, perheen kasvatusta tukeva kumppanuus

-on persoonallinen vallankäyttäjä, muistaa ammatillisuuden

-on perhettä ja lasta kuunteleva, läsnäoleva, auttava

-pedagoginen tallentaja

LIITE 2.

SADUTUSMATERIAALIA KASVATUSKUMPPANEILLE

<p>Mitä sadutus on?</p> <ul style="list-style-type: none"> * Halua kertoa ajatuksistaan toiselle. * Halua kuunnella toisen tapaa nähdä maailma. * Toisen ajatusten arvostamista. * Ihmettelyn, huumorin, jännityksen ja huolien jakamista. * Pysähtymistä yhteiseen hetkeen, kohtaamista. * Tutustumista toiseen uudella tavalla. * Yhdessäolosta nauttimista. * Vastavuoroista vuoropuhelua. * Kertojan ajatusten, tarinan kirjaamista. * Kertojan ajatusten, tarinan ääneen lukemista. * Kertojan ajatusten, tarinan säilyttämistä. * Uuden kertomakulttuurin synnyttämistä ja taltiointia. * Uuden, toisen huomioivan toimintatavan synnyttämistä 	<p>Miten voi saduttaa?</p> <p>Sadutus on pinnalta katsoen yksinkertainen tapahtuma. Se vaatii vain kynän ja paperia, kertojan ja kuuntelijan. Jos sadutat lasta tai lapsiryhmää, sano hänelle tai heille:</p> <p>Kerro satu.</p> <p>Kirjaan sen juuri niin kuin sen minulle kerrot.</p> <p>Lopuksi luen tarinasi ja voit muuttaa tai korjata sitä mikäli haluat.</p>
<p>Perussadutus on lapsen tarinan kirjaamista sana sanalta avoimesti, sadutettavan nähden ja ilman sovittua aihetta, arviointia tai tulkintaa. Saduttaja lukee aina tarinan sadutetta-valle jotta hän voi halutessaan muuttaa sitä. Onnistunut saduttaminen ei tähtää pelkäs-tään kertomusten tuottamiseen ja kirjaamiseen ja siksi se vaatii tiettyjen periaatteiden noudattamista. Sadutustilanteessa halutaan antaa puheenvuoro lapselle, ja lapsi saa itse päättää, mistä ja millaisen jutun hän haluaa kertoa. Lapselta ei kysytä haluaako hän kertoa sadun, sillä kysymys ohjaa aina vastausta. ja kysyjällä on valta päättää, mikä on tärkeää ja mistä tulee kertoa. Lasta kehoitetaan kertomaan satu. erussadutus</p>	<p>Aihesadutus on saduttamista yhdessä sovitusta aiheesta. Kertoja tekee aloitteen siitä, mistä haluaa kertoa, ei siis saduttaja. Aihesadutukseen voi siirtyä vasta useiden saduttamiskertojen jälkeen, kun on saatu luotua kuuntelevan toiminnan kulttuuri. Lapsilta voi kysyä vaikka, että liittykö tekeillä olevaan askarteluun, savityöhön, maalaukseen tai tanssiesitykseen jokin satu. Sitten se kirjataan sanana sanalta muistiin. Tällöinkin on syytä palata toisinaan perussadutukseen ja saduttaa lasta hänen valitsemistaan aiheista. Tällöin lapselle ja aikuiselle syntyy yhteinen ymmärrys siitä, että on mielenkiintoista kuunnella myös sitä, mitä lapsi haluaa kertoa.</p>

<p>Ryhmäsadutus on saduttamista ryhmässä yhtä satua. Silloin saadaan samalla kertaa kaikkien innokkaiden sadunkertojien ajatukset paperille. Jos satu tuntuu vain jatkuvan ja jatkuvan, voi aikuinen ottaa käyttöön erilaisia keinoja, kuten satupaperin, joka otettiin esim. Espoossa käyttöön. Satupaperissa oli yksinkertainen kehys, jonka sisään satu kirattiin. Jotkut lapset mainitsivat toisille, että nyt alkaa paperi loppua, jolloin lapsi automaattisesti ryhtyi lopettelemaan satua. Osa aikuisista on myös rehellisesti kertonut, että nyt alkaa käsi väsyä, tai että lämmin ruoka odottaa, jolloin on sovittu, milloin kertomusta jatketaan</p>	<p>Sadutusdokumentointi on sitä, että saduttaja kirjaa avoimesti lasten nähden, mitä he leikkivät, tekevät ja keskustelevat, esim. leikki kirjataan siten, että muistiin merkittään leikistä ja puheen- vuoroista mahdollisimman paljon. Kirjattu luetaan myöhemmin ääneen, jolloin lapset voivat palata niihin ajatuksiin, jotka olivat leikissä esillä. Toisaalta lapset voivat selittää ja korjata dokumentointia</p>
<p>Maahanmuuttajasadutus tapahtuu kuten muillekin lapsille, mutta koska lapsilla ei vielä ole kieltä kertoa pitkiä satuja, ovat ne yleensä lyhyempiä ja kuvitus nousee niissä tärkeämpään osaan. Koska talossamme on noin 20 prosenttia lapsista maahanmuuttaja-taustaisia, nousee heidän kanssaan varmaan suurempaan rooliin sadutuksessa leikin dokumentointi ja piirtäminen ja maalaaminen ensin, sitten lapsi saa kertoa mitä on piirtänyt tai maalannut. Sitä mukaa kun Suomen kieli vahvistuu, tulee myös perussadutus heidän kanssaan mahdolliseksi. Myös ryhmäsadutuksen kautta saavat maahanmuuttajalapsat osallisuuden tunnetta, kunhan aikuinen osaa ottaa heidän pienetkin ideansa oikein huomioon.</p>	<p>Miten voi saduttaa?</p> <p>Kertomukseen kirjataan lapsen etu- ja sukunimi, ikä sekä kerrontapaikka ja päivämäärä. Siten on mukava seurata, millaisia kertomuksia kulloinkin syntyy, miten tarinat muuttuvat, liittyvätkö sadut jotenkin yhteen, millaisia ajatuksia kulloinkin pulppuaa...</p> <p>Lapsi haluaa usein piirtää kertomuksestaan kuvan. Joskus lapset haluavat piirtää ensin ja kertoa sitten. Satua on mukava lukea ääneen myös muille lapsille, isovanhemmille tai vaikka kummeille.</p>
<p>Tuleeko aina satu?</p> <p>Aina ei kuitenkaan tule satua. Silloin jätetään sadutus sopivampaan kertaan. Jos aikuinen ei aidosti halua kuunnella lasta, voi asenne sulkea lapsen suun.</p> <p>Yleensä lapsille luetaan vain aikuisten kirjoittamia satuja. Lapsilla saattaa siksi olla se käsitys, että vain aikuisten tekemät sadut ovat "oikeita satuja", joita lapsi ei itse koe osaavansa kertoa.</p>	<p>Minkä ikäisille sadutus sopii?</p> <p>Kaikenikäiset ovat osoittautuneet sopiviksi saduttaviksi. Saduttaa voi vauvasta vaariin. Kahdeksankuukautinen Niilo vaati hoidossa ollessaan itse, että häntä kuunnellaan. Kun muut lapset kertoivat satujaan ja piirsivät niihin kuvia, Niilo osoitti kyniä. Hoitaja ymmärsi, että nyt Niilolta tulee satu. Niilo teki tusseilla "täp - täp" -sadun, jonka hoitaja kirjasi. Lopuksi aikuinen luki, mitä oli kirjannut. Niilon kasvot loistivat ylpeyttä.</p>

<p>Mihin sadutus perustuu?</p> <p>Sadutuksen idea on antaa lapselle tai muulle kertojalle mahdollisuus kertoa omista ajatuksistaan. Aikuinen tai kirjaaja puolestaan haluaa aidosti kuunnella, mitä lapsi tai kertoja haluaa kertoa juuri sillä hetkellä.</p> <p>Sadutuksen idea perustuu sille, että kaikilla on ajatuksia, tietoja, tarinoita, joita kenelläkään muulla ei ole. Jokaisen ihmisen ajatukset ovat arvokkaita ja niitä on syytä kuunnella.</p> <p>Sadutusta tehdään useamman kerran, jolloin lapsi todella huomaa, että hänen ajatuksillaan on muille merkitystä. Sadutukseen tottunut on helposti valmis kertomaan muulloinkin omia ajatuksiaan ja pohdintojaan tai esittämään kysymyksiä</p>	<p>Sadutustuokioiden järjestäminen</p> <p>Leppäkertut , Koppakuoriaiset , Mehiläiset , Itikat, Pöriäiset , Hyttyset; kasvatuskumppani pyrkii saduttamaan kumppanilapsensa</p> <p>Jokainen ryhmä toimii oman aikataulun mukaan</p> <p>Sadutuksia voi olla useita ja niistä antaa lapsen valita minkä hän kuvittaa</p> <p>Sadutukset tapahtuvat kevään 2013 aikana</p> <p>Lopulta lapset päättävät mikä/mitkä sadut tulevat esitettäväksi Kevätjuhlassa 2013</p>
<p>Lähteet</p> <p>Karlsson, Liisa 1999. Stakes raportteja 241. Saduttamalla lasten kulttuuriin. Verkosto-työn tuloksia Kuperkeikkakyydissä. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy.</p> <p>Karlsson, Liisa 2003. Sadutus. Avain osallistavaan toimintakulttuuriin. Jyväskylä. PS- kustannus.</p> <p>Karlsson, Liisa 2010. Lapsinäkökulmainen tutkimus ja aineiston tuottaminen. Teoksessa Kirsi Pauliina Kallio, Aino Ritala-Koskinen & Niina Rutanen (toim.). Missä Lapsuutta tehdään? Nuorisotutkimusverkosto. Helsinki: Yliopisto-paino, 132, 136.</p>	

LIITE 3

TIEDOTE VANHEMMILLE

HYVÄT VANHEMMAT

Olemme Diakonia-ammattikorkeakoulun Pieksämäen yksikön sosionomi (AMK) opiskelijoita, lastentarhan-opettajan kelpoisuudella ja toteutamme opinnäytetyötämme Lähemäen lastentalolla keväällä 2013 tammikuusta toukokuuhun.

Opinnäytetyömme tavoitteena on kehittää Lähemäen lastentalon kasvatuskumppaneiden herkkyyttä pysähtyä kuuntelemaan lasta. Menetelmänä käytämme sadutusta. Sadutuksen perusideana on, että lapsi saa kertoa tarinan haluamastaan aiheesta ja tämä tarina kirjoitetaan ylös sana sanalta. Kasvatuskumppani kokoaa yhdessä kumppanilapsensa kanssa saduista ja piirustuksista lapsen oman satukansion.

Opinnäytetyömme osallisuutta tukevan työskentelymuodon toivotaan lisäävän lapsen kuuntelemista ja aikuisen pysähtymistä lapsen asioihin. Olemme saaneet opinnäytetyömme toteuttamiseen luvan päivähoidon vastuualueen johtajalta.

Aurinkoisin terveisin,
sosionomiopiskelijat

Kirsi Hyrkkänen ja Mirja Kääriäinen

LIITE 4.

ALKUKYSELY KASVATUSKUMPPANEILLE

PERUSTIETOJA

1. Mikkelin Lähemäen lastentalon työntekijän ryhmä

Ryhmän nimi, jossa työskentelet

Ryhmän koko

Lasten ikäjakauma

Montako kumppanilasta sinulla on

2. Työntekijän ammattinimike

lastentarhanopettaja

lastenhoitaja

3. Työntekijän koulutus:

OSALLISUUS

4. Oletko saanut lapsen osallisuuteen liittyvää koulutusta?

kyllä ei

5. Määrittele omin sanoin mitä osallisuus on?

6. Mikä/ mitkä asiat mielestäsi vahvistavat lapsen osallisuutta päiväkodin arjessa?

7. Mikä/mitkä asiat mielestäsi estävät lapsen osallisuutta päiväkodin arjessa?

SADUTUS

8. Onko sinulla aiempaa kokemusta työmuodosta sadutus?

kyllä ei

9. Jos on, niin kuinka usein teet sadutuksia? Kuvaile tilanteita. Jos ei, niin kerro mitä sadutus mielestäsi on.

10. Voiko sadutus mielestäsi lisätä lapsen osallisuutta?

kyllä ei

11. Jos vastasit kyllä, perustele miten sadutus mielestäsi lisää lapsen osallisuutta. Jos vastasit ei, perustele miksi sadutus mielestäsi ei lisää lapsen osallisuutta.

LAPSEN VAIKUTUSMAHDOLLISUUDET

12. Millä tavoin lapset saavat ryhmässä osallistua itseään koskeviin asioihin? (esim. leikin valinta, pukeutuminen/riisuminen, ruokailu, ryhmän säännöt jne.)

13. Miten usein ja kuinka lapset osallistuvat toiminnan suunnitteluun?

14. Miten usein valmiita suunnitelmia muutetaan lasten toiveiden mukaan?

OSALLISUUDEN TASOT JA LAPSEN TOIMINTAMAHDOLLISUUDET

15. Väittämiä lasten toimintamahdollisuuksista

Vaihtoehdot ei koskaan, harvoin, joskus, usein, aina

Lapset näyttävät ja kertovat aikuiselle heitä kiinnostavia asioita

Lasten ehdotukset muuttavat suunniteltua toimintaa

Lapset tiedostavat osallisuutensa suunnittelussa

Aikuinen pysähtyy kuuntelemaan, kun lapsi haluaa jutella

Aikuinen mahdollistaa jokaisen lapsen mielipiteen ilmaisun

Aikuinen hankkii tietoa lapsista monin eri tavoin

Lapset osallistuvat toiminnan suunnitteluun

Lapset toteuttavat ja suunnittelevat toimintaa ryhmälle

Aikuinen tukee lapsia toimimaan heidän ideoidensa pohjalta

Aikuinen suunnittelee lasten kiinnostuksen pohjalta toimintaa

Aikuinen muuttaa suunnitelmia lasten kiinnostuksen mukaan

KASVATUSKUMPPANI OSALLISUUDEN MAHDOLLISTAJANA

16. Väittämiä kasvatuskumppanin tavoista toimia.

Aikuiset suunnittelevat toiminnan, mutta lapset osallistuvat vapaaehtoisesti. Lapset ymmärtävät ja tiedostavat mitä tehdään

Lapset puhuvat ja toimivat aikuisten ehdotusten ohjaamina, eivätkä tiedosta mistä on kysymys.

Lapset ideoivat jonkin projektin ja pyytävät aikuisia mukaan päätöksentekoon.

Lapsista lähtenyt alkuperäinen idea toimintaan toteutuu lasten tavalla. Aikuinen on saatavilla ja ohjaa tarvittaessa.

Aikuisesta lähtevä alkuperäinen idea toimintaan, mutta lapset ovat kokoajan suunnittelussa ja toteutuksessa mukana.

Aikuiset suunnittelevat ja ohjaavat projektin, mutta lasten ajatuksia huomioidaan. Lapset ymmärtävät ja tiedostavat prosessin ja heidän mielipiteensä otetaan vakavasti.

Lapsilta kysytään mielipiteitä asioihin, mutta heillä on vain vähän tai ei ollenkaan mahdollisuuksia määritellä ilmaisunsa tapaa, laajuutta tai sitä mitä asia koskee.

Lapset osallistuvat tapahtumaan esim.laulaen, tanssien, pukeutuen teemaan, mutta he eivät täysin tiedosta mistä on kysymys.

LIITE 5.

LOPPUKYSELY KASVATUSKUMPPANILLE

PERUSTIETOJA

1. Mikkelin Lähemäen lastentalon työntekijän ryhmä

Ryhmän nimi, jossa työskentelet

Ryhmän koko

Lasten ikäjakauma

Montako kumppanilasta sinulla on

2. Työntekijän ammattinimike

lastentarhanopettaja

lastenhoitaja

LAPSEN OSALLISUUS JA VAIKUTUSMAHDOLLISUUDET

3. Pohditko tällä hetkellä enemmän lapsen osallisuutta ja sen mahdollistamista päiväkodin arjessa, kuin ennen?

kyllä

en

4. Mitä osallisuus tarkoittaa/merkitsee päiväkodissa lapsen näkökulmasta?

5. Onko lapsen osallistuminen itseään koskevissa asioissa mielestäsi lisääntynyt päiväkodin arjessa sadutuskevään 2013 myötä? (leikin valinta, pukeutuminen, ruokailu, ryhmän säännöt ym.)

kyllä

ei

6. Perustele kysymyksen 5 vastaus.

7. Osallistuivatko lapset työpäiväsi aikana toiminnan suunnitteluun?

kyllä

ei

8. Perustele kysymyksen 7 vastaus.

9. Muutitko valmiita suunnitelmiasi lasten toiveiden mukaisesti?

kyllä en

10. Perustele kysymyksen 9 vastauksesi.

11. Mitä oivalluksia sait lapsen osallisuuteen liittyen sadutuskevään 2013 aikana?

SADUTUS

12. Onko sadutus työmenetelmä, jota aiot käyttää työssäsi jatkossakin?

kyllä ei

13. Oliko sadutus mielestäsi vaikeaa?

kyllä ei

14. Perustele kysymyksen 13 vastauksesi

15. Mitkä asiat edesauttoivat sadutustuokoiden onnistumisessa?

16. Mitkä asiat olivat sadutustuokoiden onnistumisen esteinä?

17. Saitko tarpeeksi tietoa ja ohjausta sadutustuokioiden järjestämiseen kevään 2013 aikana?

18. Kerroimme vanhemmille kirjeitse sadutuskeväästä. Missä tilanteissa keskustelitte vanhempien kanssa ja millaista palautetta saitte?

19. Kerro kokemuksistasi sadutusdokumentoinnista. (satujen kirjaaminen, satukansion ylläpitäminen ym.)

KASVATUSKUMPPANIN SENSITIIVISYYS

20. Kerro omin sanoin ajatuksiasi sadutuskevään vaikutuksista herkkyyteesi huomioida lasta.

21. Väittämät

valitse sadutuskevättä 2013 koskeviin väittämiin mielipidettäsi lähinnä oleva vaihtoehto täysin eri mieltä, melko eri mieltä, ei eri, ei samaa mieltä, melko samaa mieltä, täysin samaa mieltä

Kasvatuskumppanin sensitiivisyys on tärkeää sadutuksen onnistumisessa.

Lapsen äärelle pysähtyminen lisääntyi sadutusten myötä.

Sadutus lisäsi lapsen kuuntelemista.

Sadutus auttoi lapsen tutustumisessa.

Sadutus lisäsi kykyäni vastata herkemmin lapsen tarpeisiin.

Huomioin enemmän lapsen mielipiteitä.

Opin saduttamaan eri tavoilla.

Sain tietoa eri sadutusmuodoista.

Sadutus on helppoa.

Tästä sadutuskeväästä oli minulle hyötyä.

Olisin tarvinnut enemmän ohjeita ja apua sadutusten onnistumiseksi.

Tämä opinnäytetyö oli tärkeä työyhteisöllemme.

LIITE 6.

VÄLIREFLEKTIOKYSYMYKSET

Heissan Kasvatuskumppani!

Tässä olisi sadutuskevään välirefleksion kysymykset.

Voit vastata suoraan tähän sähköpostiin.

1. Miten sadutukset ovat lähteneet käyntiin?
2. Mitkä asiat ovat aiheuttaneet haasteita sadutukseen ja oletko saanut jotain uusia oivalluksia sadutuksesta?
3. Tarvitsetko apua/ideoita/tukea/lisää tietoa saduttamistuokioihin? Autamme tarvittaessa.

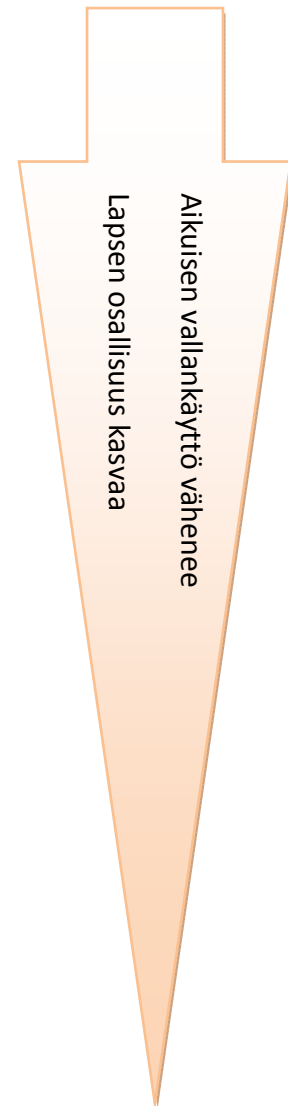
Keväisin terveisin

Kirsi ja Mirkku

LIITE 7.

Kartoitus: Lasten osallisuuden tukeminen aikuisen toiminnassa

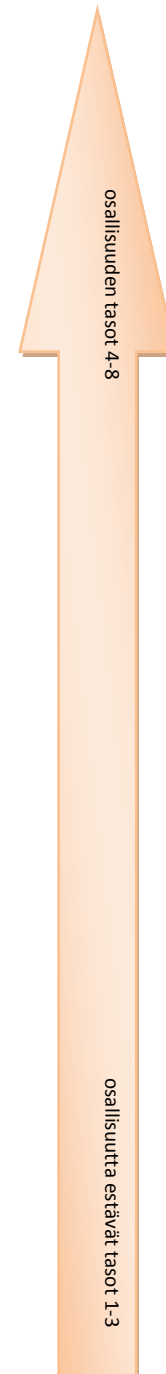
		Alku kyselyn vastaukset tammikuu 2013 (%)
Shier 1 lapsi tulee kuulluksi	Aikuinen pysähtyy kuuntelemaan, kun lapsi haluaa jutella	5aina (33%) 10usein (60%)
	Lapset näyttävät ja kertovat aikuiselle heitä kiinnostavia asioita	13usein (86%) 2joskus (13%)
Shier 2 Mielipiteeni ilmaisua tuetaan	Aikuinen mahdollistaa jokaisen lapsen mielipiteenilmaisun	2aina (73%) 11usein (73%) 1joskus (6%) 1harvoin (6%)
	Aikuinen hankkii tietoa lapsista monin eri tavoin	3aina (20%) 7usein (46%) 4joskus (26%) 1harvoin (6%)
Shier 3 lasten näkemykset vaikuttavat	Aikuinen tukee lapsia toimimaan heidän ideoidensa pohjalta	7usein (46%) 8joskus (53%)
	Aikuinen suunnittelee lasten kiinnostuksen pohjalta toimintaa	5usein (33%) 10joskus (60%)
Shier 4 Lapset osallistuvat päätöksen tekoon	Aikuinen muuttaa suunnitelmia lasten kiinnostuksen mukaan	5usein (33%) 8joskus (53%) 2harvoin (13%)
	Lasten ehdotukset muuttavat suunniteltua toimintaa	1usein (6%) 11joskus (73%) 3harvoin (20%)
Shier 5 lapset jakavat valtaa ja vastuuta	Lapset osallistuvat toiminnan suunnitteluun	1usein (6%) 9joskus (60%) 4harvoin (26%) 1ei koskaan (6%)
	Lapset suunnittelevat ja toteuttavat toimintaa ryhmälle	7joskus (46%) 3harvoin (20%) 5ei koskaan (33%)
	Lapset tiedostavat osallisuutensa suunnittelussa	8joskus (53%) 6harvoin (40%)

LIITE 8.

Kartoitus: Kasvatuskumppanin vallankäytön portaat

Miten osallisuuden taso näkyy toiminnassa	Lapsen osallisuuden taso	Vastaukset alkukysely tammikuu 2013(%)
8. Lapset ideoivat ja käynnistävät projektin sekä pyytävät aikuisia mukaan päätöksentekoon.	8. Lasten aloite toimintaan, yhteiset päätökset lasten kanssa	1joskus (6%) 9harvoin (90%) 5ei koskaan (33%)
7. Lapsista lähtevä alkuperäinen idea ja lapset päättävät, miten se toteutetaan. Kasvattaja on saatavilla, mutta ei ohjaa.	7. Lapsen aloite ja lapsen ohjaama toiminta	1usein (6%) 8joskus (53%) 5harvoin (38%) 1ei koskaan (6%)
6. Kasvattajista lähtevä alkuperäinen idea, mutta lapset ovat mukana koko ajan suunnittelussa ja toteutuksessa	6 Kasvattajan aloite toimintaan, yhteiset päätökset lasten kanssa	4usein (26%) 4joskus (26%) 6harvoin (40%) 1ei koskaan (6%)
5. Kasvattajat suunnittelevat ja ohjaavat projektin, mutta lasten ajatuksia huomioidaan, he ymmärtävät prosessin ja heidän mielipiteensä otetaan vakavasti.	5. Lapsia toiminnan suunnittelussa konsultoiva ja informoiva	7 usein (46%) 7 joskus (46%) 1ei koskaan(6%)
4. Kasvattajat suunnittelevat toiminnan ja lapset osallistuvat vapaaehtoisesti. Lapset ymmärtävät, mitä tehdään, kuka heidän osallistumisensa päätti ja miksi	4. Kasvattajan määrittelemä toiminta, lapsia informoidaan	8Usein(53%) 2joskus (13%) 3harvoin (20%) 1ei koskaan(6%)
3. Lapsilta kysytään mielipiteitä asioista, mutta heillä on vain vähän tai ei lainkaan mahdollisuuksia määrittellä ilmaisunsa tapaa, laajuutta tai sitä, mitä asia koskee.	3. Lasten osallisuus toiminnassa näennäinen	2usein (13%) 4joskus (26%) 8 harvoin (53%) 1ei koskaan (6%)
2. Lapset osallistuvat tapahtumaan esim. laulaen, tanssien tai pukeutuen teemaan, mutta he eivät täysin ymmärrä, mistä on kysymys.	2. Lapset koristeina toiminnassa	3 Usein (20%) 7 joskus (46%) 5harvoin (33%)
1. Lapset puhuvat ja toimivat aikuisten ehdotusten ohjaamina, eivätkä he ymmärrä mistä todella on kysymys.	1. Lapsia selkeästi manipuloiva toiminta	2usein (13%) 8joskus (53%) 4harvoin (20%)

LIITE 9.

OSALLISUUDEN OPPIMISPROSESSI

**OSALLISUUDEN TOTEUTUMINEN ON JATKUVA JA KOKONAISVALTAINEN
OPPIMISPOLKU YHTEISÖLLISEEN PÄIVÄKOTIARKEEN**

<p>Lapsi tarvitsee aikuista koko ajan. Lapsi siirtyy ryhmästä toiseen kasvaessaan ja ymmärrys omasta osallisuudesta lisääntyy. Lapsi on oman elämänsä kokija, joka tulee nähdyksi, kuulluksi ja kannatelluksi päiväkodin arjessa.</p>									
<p>LAPSEN OSALLISUUTEEN LIITTYY:</p> <table border="0"> <tr> <td>Leikki</td> <td>Ympäristöön vaikuttaminen</td> <td>Aloitteet ja päätöksenteko</td> <td>Oppiminen ja kasvaminen aikuisen turvassa</td> </tr> <tr> <td>Vastuu leikin onnistumisesta aikuisella</td> <td colspan="2">Lapsi harjoittelee omatoimisuutta sekä toiminnan suunnittelua ja toteuttamista</td> <td>Lapsi oppii kantamaan vastuuta pienin askelin</td> </tr> </table>		Leikki	Ympäristöön vaikuttaminen	Aloitteet ja päätöksenteko	Oppiminen ja kasvaminen aikuisen turvassa	Vastuu leikin onnistumisesta aikuisella	Lapsi harjoittelee omatoimisuutta sekä toiminnan suunnittelua ja toteuttamista		Lapsi oppii kantamaan vastuuta pienin askelin
Leikki	Ympäristöön vaikuttaminen	Aloitteet ja päätöksenteko	Oppiminen ja kasvaminen aikuisen turvassa						
Vastuu leikin onnistumisesta aikuisella	Lapsi harjoittelee omatoimisuutta sekä toiminnan suunnittelua ja toteuttamista		Lapsi oppii kantamaan vastuuta pienin askelin						
<p>Kysymykset osallisuusprosessissa:</p> <p>*Onko osallisuuden tavoite hetkellistä vai pitkän aikavälin tavoitteellista toimintaa? *Vaikuttaako lapsi itseensä, ryhmään vai toimintaympäristöön?</p>									
<p>Kasvatuskumppani mahdollistaa lapsen osallisuuden. Hän on sensitiivinen kuuntelija ja vastuullinen vallankäyttäjä. Hän tulkitsee lasten sanoin, elein, ilmein ja ääntelyin tekemiä aloitteita. Hän on toimissaan vastuuntuntoinen, tasa-arvoinen, demokraattinen erilaisuuden hyväksyjä.</p>									
<p>KASVATUSKUMPPANIN LAPSEN OSALLITAMISEEN LIITTYY:</p> <table border="0"> <tr> <td> <p>Tarvitaan:</p> <ul style="list-style-type: none"> -arvot; lapsilähtöinen ajattelu -asenteiden muutosta -sääntöjen uudelleen tarkastelua -oman työn reflektointia -tietoista kontrollin laskemista -uusien käytänteiden harjoittelua -arviointia -valmiutta jatkuvaan muutokseen -myönteistä asennoitumista oppimisprosessiin </td> <td> <p>Otetaan huomioon:</p> <ul style="list-style-type: none"> -ryhmän rakenne ja lasten ikä -toimintavuoden ajankohta -päiväkodin toimintakulttuuri -lapsen yksilöllisyys, perhe </td> </tr> </table>		<p>Tarvitaan:</p> <ul style="list-style-type: none"> -arvot; lapsilähtöinen ajattelu -asenteiden muutosta -sääntöjen uudelleen tarkastelua -oman työn reflektointia -tietoista kontrollin laskemista -uusien käytänteiden harjoittelua -arviointia -valmiutta jatkuvaan muutokseen -myönteistä asennoitumista oppimisprosessiin 	<p>Otetaan huomioon:</p> <ul style="list-style-type: none"> -ryhmän rakenne ja lasten ikä -toimintavuoden ajankohta -päiväkodin toimintakulttuuri -lapsen yksilöllisyys, perhe 						
<p>Tarvitaan:</p> <ul style="list-style-type: none"> -arvot; lapsilähtöinen ajattelu -asenteiden muutosta -sääntöjen uudelleen tarkastelua -oman työn reflektointia -tietoista kontrollin laskemista -uusien käytänteiden harjoittelua -arviointia -valmiutta jatkuvaan muutokseen -myönteistä asennoitumista oppimisprosessiin 	<p>Otetaan huomioon:</p> <ul style="list-style-type: none"> -ryhmän rakenne ja lasten ikä -toimintavuoden ajankohta -päiväkodin toimintakulttuuri -lapsen yksilöllisyys, perhe 								
<p>OSALLISUUTTA VAHVISTAVAT TEKIJÄT</p> <ul style="list-style-type: none"> -keskustelukulttuuri lasten ja ryhmän työntekijöiden kesken -ryhmän samanhenkisyys -henkilökunnan määrä suhteessa lapsimäärään -työmotivaatio -aito läsnäolo -aito kiinnostus lapsesta -lapsen osallistuminen arjen touhuun 	<p>OSALLISUUTTA EHKÄISEVÄT TEKIJÄT</p> <ul style="list-style-type: none"> -aikuisen asenne -työmotivaation puute, haluttomuus kehittyä -aikuisjohtajuus -vallankäytöntarve -orjallinen suunnitelmien toteuttaminen -kiire -ilon puute työyhteisössä -välinpitämättömyys, laiskuus 								

LIITE 10.

SADUTUKSEN HYÖDYT

<p>Hyödyt lapselle:</p> <ul style="list-style-type: none"> -lapsi tulee kuulluksi -lapsen omien ajatusten kertominen tulee tutuksi -lapsi rohkaistuu -minäkuva kehittyy 	<p>Hyödyt kasvatuskumppanille:</p> <ul style="list-style-type: none"> -tutustuu lapseen ja hänen ajatusmaailmaansa -sadut synnyttävät laajempia kokonaisuuksia -voi havainnoida lasta esim. kielellistä kehitystasoa
<p>Sadutuksen onnistumisen mahdollistavat tekijät</p> <ul style="list-style-type: none"> -rauhallinen ympäristö -sadutusten harjoittelu -aikataulut; kalenteriin merkinnät -asettuminen lapsen tasolle -lämmän ilmapiiri -aito läsnäolo -lapsen rohkaiseminen -halu oppia uutta 	<p>Sadutuksen onnistumisen estävät tekijät</p> <ul style="list-style-type: none"> -saduttaja ajattelee sadutuksen olevan vaikeaa -haasteellista mamulapselle -rauhallisen paikan puute -lapsen jaksaminen -vaivaannuttava hiljaisuus, kun lapselta ei tule satua -liian lyhyt omaksumiskausi, olisi pitänyt olla koko vuoden kestävä hanke -motivaation puute